

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inleiding	5
H. I ‘Een land van heren en slaven’; de ontwikkeling van ideeën in Peru, 1870-1930	11
-Onvermogen en verdeeldheid	11
-Modernisering en racisme	13
- <i>Arielismo</i>	16
-Impulsen tot hervorming vanuit de universiteiten	19
-De laatste stappen tot sociaal <i>indigenismo</i> 1919-1930	20
H.II ‘Een generatie met nieuwe geestdrift’; de oprichting van de <i>Asociación Pro-Indígena</i>.	24
-Drie mensen, drie levens	24
-Tussen positivisme en humanisme	27
-Het doel van de API	34
-De structuur van de API	39
H.III Op zoek naar een betere toekomst, idealen versus werkelijkheid	43
-De interpretatie van de ‘ware’ Peruaan.	44
-Het nut van onderwijs of het creëren van een nationaal moraal	51
-Vrijheid binnen de rechtstaat of de desillusie van verschillende belangen.	62
-Vrijheid en bescherming van de economische potentie versus een verankerd feodalisme	76
-De opstand in Puno of de ultieme twijfel over de juiste handelswijze	86
H.IV De API: Zeven jaar Pro-Indiaanse activiteiten	91
-De medewerking uit de maatschappij, steunbetuigingen en samenwerking	91
-De desillusie van verandering versus het creëren van een draagvlak voor hervorming	97
Conclusie	106
Epiloog	112
Bijlagen	
I Statuten	115
II Contacten	118
III Ledenbestand	120
IV Woordenlijst	124

V	Kaart	
VI	Orginele citaten	125
	Bibliografie	131

Voorwoord

In de zomer van 1997 las ik de boeken van de Peruaanse auteur José María Arguedas.¹ Het beeld dat hij schiep van een etnisch verscheurd land, waarin de inheemse bevolking als de verschoppelingen van de Peruaanse maatschappij werden afgeschilderd, zette me aan het denken. Vervolgens las ik het commentaar van een andere beroemde Peruaanse auteur, Mario Vargas Llosa, op Arguedas' werk.² Hij vond dat Arguedas een veel te romantisch en onrealistisch beeld schiep van de Indiaanse gemeenschap. Vargas Llosa is zodoende, net als Arguedas in de jaren vijftig, op zoek naar de realiteit van wie de Indianen zijn en waar zij staan in de Peruaanse maatschappij. Zo stuitte ik op een discussie in de Peruaanse geschiedenis welke handelde over het karakter van de Peruaanse maatschappij en haar inheemse bevolking. Er bleek een culturele stroming te bestaan die zich met het probleem van de positie van de Indiaanse bevolking in de samenleving bezighield, waarvan Arguedas een literaire representant was in de jaren '50 en '60. Deze stroming, het *indigenismo*, ging uit van een herwaardering van de inheemse cultuur en streed voor een verbetering van de situatie waarin de Indianen leefde. Het waren dus veelal creoolse, stedelijke intellectuelen die zich hiermee bezighielden, niet de Indianen zelf. *Indigenismo* kwam voort uit een scala problemen en wensen: natievorming, identiteit, modernisering, vooruitgang. Uiteindelijk heeft *indigenismo* vooral te maken met de manier waarop de creolen in Peru naar hun eigen vaderland kijken of willen kijken.

Het boek van Vargas Llosa bewijst dat de positie van de inheemse bevolking voor veel Peruanen nog steeds niet duidelijk of bevredigend is gedefinieerd. Dit deed mij -als aankomend historica- onmiddellijk grijpen naar de geschiedenis van het denken hierover, om een beeld te kunnen vormen van de problemen die kennelijk gepaard gaan met het definiëren van de Peruaanse identiteit. Eén van de eerste *indigenistas* in de negentiende eeuw was Clorinda Matto de Turner. Zij schreef drie romans over haar beeld van de Indiaanse realiteit.³ Over haar eerste en meest beroemde boek, *Aves sin nido* (1898), schreef ik in 1997 een paper. Voor mijn eindscriptie heb ik de daarop volgende fase in de geschiedenis van het *indigenismo* bestudeerd. Dit waren de eerste jaren van de twintigste eeuw, waarin het positivistische, paternalistische gedachtegoed dat bij Matto de Turner duidelijk aanwezig was, langzaam haar geldigheid verloor.

Zo heb ik een stukje van de vroege geschiedenis van het *indigenismo* eruit gelicht: de *Asociación Pro-Indígena*. Dit was de eerste georganiseerde beweging die zich op vrij grootschalige wijze met de positie van de Indianen bezighield. Het was een beweging die zich werkelijk, dat wil zeggen behalve literair ook praktisch, wilde inzetten voor de Indianen.

¹ J. M. Arguedas, *De wegen van het bloed*, (Meulenhof, Amsterdam 1988 [1964]); *De gevangenen van de sexto*, (Meulenhof Amsterdam 1992 [1961]); *De diepe rivieren*, (Meulenhof Amsterdam 1980 [1958]).

² M. Vargas Llosa, *La Utopía Arcaica. José María Arguedas y las ficciones del indigenismo*, (Mexico 1996).

³ C. Matto de Turner, *Aves sin nido*, (Buenos Aires 1968 [1889]); *Herencia* (Lima 1974 [1889-1894]); *Indole* (Lima 1974 [1889-1894]).

In april-juni 1998 heb ik vervolgens in Peru onderzoek gedaan naar de opvattingen en activiteiten van deze *Asociación Pro-Indígena*. Naast de publicaties van de vereniging in dagbladen, vond ik in de archieven van Lima ook hun eigen tijdschrift, dat zij van 1912 tot 1917 uitgaven. Daarnaast bleken er in dozen –soms op donkere zolders- persoonlijke archieven te bestaan die mij als ‘buitenlandse onderzoekster’ ter inzage werden gegeven.

De ervaring om in Peru een historisch onderzoek te doen naar het denken over de positie van de Indiaanse bevolking in een tijd waarin het culturele en politieke onderscheid tussen de bevolkingsgroepen nog steeds bestaat, gaf een extra dimensie aan dit onderzoek. Vandaar dat ik na het komende verhaal in een epiloog het heden nog eens zal aankaarten.

Inleiding

Tegenwoordig is het voor vrijwel de hele wereld een normaal fenomeen om een bepaalde nationaliteit te hebben. Wanneer iemand ons in het buitenland vraagt, ‘waar kom je vandaan’, dan zeggen wij eerst Nederland en misschien daarna Amsterdam. Alleen al het feit dat het concept ‘buitenland’ voor iedereen begrijpelijk is staft deze waarneming. Historisch gezien is de natiestaat echter nog jong. Voor een aantal Europese landen is het een proces dat in de achttiende eeuw begon en rond de eeuwwisseling haar hoogtepunt bereikte, voor een aantal andere was het een concept dat bewust gecreëerd moest worden in de loop van de negentiende eeuw.

Benedict Anderson betoogt in zijn boek *Imagined Communities* dat de creatie van de Natiestaat en het bijhorende nationalisme het gevolg was van een aantal cultureel historische ontwikkelingen. De identificatie met een groter geheel werd lang geboden door religieuze bewegingen. Het verbrekken van het Christendom na de middeleeuwen, betekende het verlies van een saamhorigheidsgevoel gebaseerd op een eenduidig wereldbeeld. Daarnaast verminderde de legitimiteit van de dynastieke macht die in Europa zolang de politiek hadden bepaald. Deze veranderingen, die onder andere veroorzaakt werden door de handelsgeest en de daarbij horende contacten met onbekende culturen, bracht een fundamentele verandering in de beleving van het wereldbeeld teweeg.⁴ Een zeer invloedrijke factor was de verspreiding van de boekdrukkunst. Boeken zorgden ervoor dat men over grote afstanden dezelfde beleving kon hebben. Daarbij stimuleerde het de identificatie met een bepaalde taal. De opkomst van dagbladen versterkte deze algemene beleving. Nu kon men immers weten wat er in een bepaald gebied gebeurde zonder er ooit geweest te zijn. Anderson ziet de geschreven pers daarom als middel voor de verspreiding van nationalisme.⁵

Dit proces van natievorming verliep in het negentiende-eeuws Europa volgens een bepaald concept dat haar kristallisatie in de achttiende eeuw had gekend. Zodoende was natievorming een overplaatsbaar systeem geworden, een voorbeeld.⁶ De onafhankelijkheid van Latijns-Amerika bracht haar in de positie mee te groeien in deze mondiale ontwikkeling. De creoolse bovenlaag van de Latijnsamerikaanse bevolking wilde zich afscheiden van de Spanjaarden, omdat zij ten opzichte van hen altijd de mindere ‘in eigen land’ waren. Het koloniale sociale stratificatiesysteem was gebaseerd op geboorteland, wat inhield dat een Spanjaard die in Latijns-Amerika was geboren een groot nadeel had ten opzichte van een ‘echte’ Spanjaard. De hoogste posten van het koloniale bestuur was in handen van in Spanje geboren. Deze uitsluiting van een groep die zich niet ondergeschikt vóelde, maakte dat de Latijnsamerikaanse elite zich ging afzetten tegen de bemoeienis van de koloniale macht. Zodoende ontstond er onder de creoolse elite een identificatie met Latijns-Amerika als vaderland.

⁴ Benedict Anderson, *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, (Norfolk 1983), 20-28.

⁵ *Ibidem*, 30.

Simón Bolívar bevrijdde met zijn legers en de hulp van de lokale elites heel Latijns-Amerika in twaalf jaar (1812-24). Hij had één groot verenigd Zuid-Amerika willen stichten, maar de onafhankelijkheidsdrang van de verschillende bestuurlijke eenheden bleek te groot. De grenzen die daarom ontstonden vielen ongeveer samen met de administratieve eenheden die zij twee eeuwen waren geweest onder Spaanse overheersing. Deze grenzen hadden weinig te maken met taal, cultuur of geografie.

Naar Europees –of Frans liberaal- voorbeeld, had Bolívar een Latijnsamerikaanse staat van vrije burgers voor ogen. In Peru –het land dat onderwerp van deze studie is- hield de bevrijder San Martín een speech waarin hij zei: ‘in de toekomst zullen de inheemsen nooit meer Indianen genoemd worden, zij zullen kinderen en burgers van Peru genoemd worden en zullen Peruanen zijn.’⁷ De grondwet die dit waar moest maken werd na vertrek van de bevrijders echter vrijwel onmiddellijk veranderd en de situatie bleef voor de inheemse bevolking zoals hij was geweest tijdens de koloniale overheersing. Waarom gebeurde dit? Ten eerste was het voor de creoolse bovenlaag die de macht nu in handen had, zaak om eerst zelf een staat te creëren die haar politieke en economische grenzen kende. Zij moesten zich onafhankelijk en als een staatkundige eenheid opstellen ten opzichte van de Spanjaarden en daarnaast haar grenzen bewaken tegen de buurlanden.

Ten tweede was er weinig identificatie met de inheemse bevolking. Zij werd niet gezien als burger, maar als een inferieure bevolkingsgroep die de natie slechts in de weg stond. Simón Bolívar kwam in de laatste jaren van zijn leven bijvoorbeeld tot de conclusie dat men van de zwarte arbeiders in de maatschappij slechts te vrezen had. De angst voor een raciale oorlog was groter dan de wil een staat te creëren van gelijke burgers.⁸ De idealen die de bevrijders hadden stuitten op een realiteit van een samenleving die zich kenmerkte door een eeuwenlange scheiding der bevolkingsgroepen. Hierdoor stonden deze etnische groepen tegenover elkaar. De afstand die bestond tussen elkaars taal en cultuur, maakte niet plaats voor een toenadering, maar voor angst en daarmee voor een nieuwe periode van onderdrukking voor de Indianen. Deze ‘eerste ronde tot natievorming’ was daarom een elitaire, creoolse aangelegenheid.

De veranderingen die de negentiende eeuw bracht, opende de weg voor een nieuwe nationalistische impuls. Economische groei, de opkomst van een midden- en een arbeidersklasse en verbeterde communicatiemiddelen met de rest van de wereld deden Latijnsamerikaanse denkers opnieuw het onderwerp van de natiestaat oppakken. Het voorbeeld dat de Europese staten waren, bewees dat een staat sterker stond als men zich als eenheid naar de buitenwereld kon presenteren.⁹

De Franse filosoof Ernest Renan (1823-1892) gaf de volgende definitie van de natiestaat:

⁶ Ibidem, 92.

⁷ Geciteerd in: Ibidem, 52.

⁸ Michiel Baud, *In de schaduw van de bosrand, over de dekolonisatie van de Latijnsamerikaanse geschiedenis* (Leiden, CNWS 1997), 6.

⁹ Anderson, *Imagined Communities*, 92.

‘Les hommes sentent dans leur coeur qu’ils sont un même peuple, lorsqu’ils ont une communauté d’idées, d’intérêts, d’affections, de souvenirs et d’espérances. Voilà ce qui fait la patrie. Voilà pourquoi les hommes veulent marcher ensemble, ensemble travailler, ensemble combattre, vivre et mourir les uns pour les autres. La patrie, c’est ce qu’on aime.’¹⁰

Een natiestaat wordt volgens Renan gevormd door een *beseft* van eenheid, een zodanig gevoel van identificatie met het vaderland, dat men ervoor kon sterven. De afwezigheid van deze identificatie met het vaderland in Peru, werd duidelijk na het schrijnend verlies van een regionale oorlog in 1883.¹¹ Het concept ‘sterven voor het vaderland’ ging niet op als de bevolking Peru niet als vaderland ervoer. Wie of wat was ‘de Peruaan’? Kon men op basis van een kleine elite en een massa van onderdrukten Indianen een natie vormen? De economische en politieke malaise waarin het land zich in 1883 bevond schreeuwde om een nieuw toekomstbeeld. Het zoeken naar een nieuw toekomstbeeld werd gestimuleerd door de positivistische vooruitgangsideeën die in die periode overheersten.

De creoolse intellectuele elite ervoer de Indiaanse gemeenschap als een probleem voor het moderniseringsproject dat hen voor ogen stond. Er moest een oplossing worden gevonden voor ‘*el problema del indio*’. Er bestonden racistische ideeën die varieerden van een groot pessimisme door de veronderstelde inertie van het Indiaanse ras en positievere ideeën over mestiezing van de samenleving. Eind negentiende eeuw kreeg een nieuwe intellectuele stroming echter meer aanhang: het *indigenismo*. *Indigenistas* zochten hun toekomstbeeld van Peru in de Indiaanse gemeenschap door de misserabele situatie waarin de Indianen verkeerden aandacht te geven. Zij zochten naar vormen van integratie van de verschillende bevolkingsgroepen die in Peru hun thuis hadden. Het *indigenismo* bood een vorm van denken over de toekomst die was toegespitst op de specifieke situatie in de Andeslanden. De ideeën over modernisering die uit het ‘vooruitstrevende’ Europa overvlogen bleken immers al in 1824 niet te voldoen aan de Latijnsamerikaanse realiteit. Juist in de Andeslanden –waar de meerderheid van de bevolking nog steeds uit inheemsen bestond– werd het zoeken naar een eigen realiteit, met aanverwante oplossingen voor de problemen, een onderwerp van het intellectuele denken.

In eerste instantie nam het *indigenismo* vanuit positivistische ideeën een paternalistisch karakter aan. Deze houding was vergelijkbaar met de projecten van inburgering ten opzichte van de ongeletterde bevolking in Europa.¹² In de jaren twintig van de twintigste eeuw nam het *indigenismo* een enerzijds populistisch karakter en anderzijds sociaal karakter aan.¹³ De overgang van het paternalistische *indigenismo*, veelal geïnspireerd door Europese theorieën, naar een meer op de eigenheid toegespitst sociaal *indigenismo*, vond plaats tussen ongeveer 1900 en 1920.

¹⁰ Geciteerd door H. R. Hoetink in de inleiding van: Ernest Renan, *Wat is een natie?* 1882, (Amsterdam, vert. 1945) XVI.

¹¹ ‘La Guerra del Pacifico’ 1879-1883, tegen Chili. In hoofdstuk II zal ik nader ingaan op de intellectuele gevolgen van deze oorlog.

¹² Zie bijvoorbeeld de studie over de nationalisatie van de boeren in Frankrijk in: E. Weber, *Peasants into Frenchmen, the modernization of rural France 1870-1914*, (Stanford 1976).

In de uitgebreide historiografie van het *indigenismo* in Peru wordt deze overgang gelegd bij de ontwikkeling van één man: Manuel Gonzalez Prada. Hij schreef –na een veelal positivistisch *indigenismo*- in 1905 een essay waarin hij naar een meer socialistische interpretatie van ‘*el problema del Indio*’ neigde. In 1919 was de verschuiving vervolgens een feit met de ‘officiële’ indigenistische politiek van president Augusto B. Leguía en de snelle opkomst van populaire indigenistische bewegingen. In deze scriptie wil ik betogen dat er tussen Gonzalez Prada en 1919 een veel genuanceerdere verschuiving van opvattingen plaatsvond. In deze jaren moet immers het maatschappelijk draagvlak zijn gecreëerd waarop het *indigenismo* een sociaal en breed karakter kreeg.

In deze periode werd de eerste georganiseerde pro-Indiaanse beweging opgericht: de *Asociación Pro-Indígena* (1909-1917). Deze beweging kwam voort uit debatten tussen –in die tijd veelal elitaire- studenten op de Limeense Universiteit. Deze debatten concentreerde zich op ‘*el problema del indio*’ vanuit de drang tot hervorming van een vastgelopen juridisch stelsel dat niet meer toereikend bleek voor de veranderende maatschappelijke verhoudingen.

Daarnaast was er een puur filantropisch medeleven met de ‘arme’ Indiaan. De *Asociación Pro-Indígena* wilde de Indiaanse bevolking helpen zich uit haar achtergestelde positie te halen. Hiertoe zette zij een netwerk van vertegenwoordigers op door vrijwel het hele land. De confrontatie die deze handelswijze teweegbracht met de realiteit van vanuit Lima nauwelijks overzienbare problemen, bracht de in eerste instantie paternalistische houding van de *Asociación Pro-Indígena* aan het wankelen. Langzaam doch zeker radicaliseerde de beweging. Zij verwijderde zich van haar positivistische basis en maakte op die manier de weg vrij voor een nieuwe invalshoek op het *indigenismo*. In de jaren twintig kreeg het *indigenismo* enerzijds een populistisch karakter door het officiële *indigenismo* van president Leguía. Anderzijds kreeg het *indigenismo* een ideologisch links karakter onder invloed van denkers als José Carlos Mariátegui (1894-1930). De laatste zag in de inheemse bevolking de toekomst van een socialistisch Peru.

Het volgende betoog zal zich richten op de aard en ontwikkeling van de *Asociación Pro-Indígena*. Al doende wil ik aantonen dat er tussen Gonzalez Prada en Mariátegui een veel bewustere verschuiving van paternalistisch naar socialistisch *indigenismo* plaatsvond, dan tot nu toe is aangenomen. Om te kunnen betogen dat de API een opstap was naar de herformulering van *indigenismo* in de jaren twintig, zal ik in vier hoofdstukken de volgende vragen beantwoorden:

- Waar stond de API qua gedachtegoed ten opzichte van het paternalistische *indigenismo* van het begin van de eeuw en het sociale *indigenismo* van de jaren twintig?
- In hoeverre was de API toonaangevend voor de verandering in het indigenistisch denken?
- In hoeverre wist zij het draagvlak voor het denken over ‘*el problema del Indio*’ te verbreden?

¹³ De politiek gebruikte het *indigenismo* op populistische wijze waarvan het begin te zien is bij de regering Leguía en het een vervolg kreeg met de APRA. Het sociale karakter zien we in de socialistisch ideeën van Mariátegui en de groeiende aandacht voor culturele aspecten. Zie hoofdstuk I voor nadere toelichting.

De enige historicus die deze beweging in serieuze mate heeft behandeld is Wilfredo Kapsoli in zijn boek *El pensamiento de la Asociación Pro-Indígena* (Lima 1980). Dit werk bestaat uit een korte beschrijving wat de beweging voor ogen stond, verder is het feitelijk een bronnenuitgave. Hij heeft het gedachtegoed van de API in drie thema's onderverdeeld: onderwijs, het agrarische probleem en vrijheid en justitie en daar de artikelen die het tijdschrift van de beweging 'El Deber Pro-Indígena', publiceerde bijgezocht. Wat ik wil doen in aanvulling van Kapsoli's studie is een historische analyse maken van deze ideeën. Ik wil het gedachtegoed in het perspectief van verandering, omstandigheden en tijd plaatsen. Pas dan zal duidelijk worden wat de werkelijke betekenis van deze vereniging was voor de ontwikkeling van het *indigenismo*.

Opzet

Om de ontwikkeling van de *Asociación Pro-Indígena* (van nu af afgekort tot API), in de juiste context te kunnen plaatsen zal ik beginnen met een globale schets van de sociale en politieke ontwikkelingen tussen ongeveer 1870, wanneer de Peruaanse staat begint te wankelen, en 1930, wanneer de ideeën over de hervorming van de maatschappij een radicaal andere wending hebben gekregen.

Het tweede hoofdstuk zal de opbouw van de API behandelen. Hierin zullen de hoofdpersonen, Pedro Zulen, Dora Mayer en Joaquín Capelo, van de API extra aandacht krijgen. Daarnaast zullen de doelstellingen en de structuur van de beweging aan de orde komen aan de hand van voornamelijk materiaal uit het archief van Pedro Zulen.

In het derde hoofdstuk wil ik de ideeën die de API had over de verbetering van de positie van de Indiaan zo juist mogelijk analyseren. Dit zal ik aan de hand van artikelen doen die in 'El Deber Pro-Indígena' verschenen en van enkele andere publicaties van de hoofdpersonen. De ideeën en idealen van de API veranderden onder invloed van de confrontatie met de werkelijkheid die het werk wat zij deden aan het licht bracht. Hierdoor ontstonden er discussies en een verscheidenheid aan standpunten. Ik zal aantonen dat juist deze meningsverschillen uiteindelijk de indigenistische discussie verhelderde en een algemene ontwikkeling in het denken liet zien. Daar waar de opvattingen werkelijk afweken van de algemene tendens zijn namelijk ook de afvallers te vinden. Dit hoofdstuk heb ik onderverdeeld in vier onderwerpen; identiteit, onderwijs, de rechtstaat en economische hervormingen. Om vervolgens de lastige positie die de API door haar idealen had ten opzichte van de realiteit, te verduidelijken, maak ik in een laatste paragraaf een analyse van de reactie op de opstand in Puno (1915).

Het laatste hoofdstuk zal worden toegespitst op het draagvlak waarop de API was gebaseerd. Daar vallen de contacten die zij hadden met aanverwante organisaties onder, en ook hun positie ten opzichte van de politiek. Een evaluatie van het functioneren van de API aan de hand van hun eigen en andermans oordeel, zal de algemene verandering in het indigenistische

denken in die jaren verhelderen. Zo doende wil ik in de conclusie de API de plaats in de geschiedschrijving geven die haar toekomt.

H. I 'Een land van heren en slaven'; de ontwikkeling van ideeën in Peru, 1870-1930

Volgens Manuel Gonzalez Prada (1848-1918) was Peru nog in 1905 een 'land van heren en slaven'.¹⁴ Dit was een geluid dat tot ver in de twintigste eeuw te horen bleef. Gonzalez Prada wakkerde een discussie aan die over de sociale ongelijkheid van de verschillende bevolkingsgroepen moest gaan. De scheiding tussen de bevolkingsgroepen op basis van etnische lijnen was een driehonderd jaar oude realiteit. De economie draaide al eeuwen op deze ongelijkheid, de politiek wist niet anders, het onderwijs was gericht op het blanke Spaanssprekende bevolkingsdeel. De ontwikkelingen in de ideeën over natievorming in Peru, laten zien dat de ongelijkheid wel langzaam doch zeker een steeds belangrijker issue werd. Na de eerste creoolse ronde van natievorming in 1824, werd de roep om eenheid van de Peruaanse bevolking steeds heftiger. Dit denken over een nieuwe, betere toekomst leidde tot uiteenlopende theorieën en stromingen, waar *indigenismo* onderdeel van uitmaakte. De achtergronden van de ontwikkeling van deze ideeën zullen hier globaal uiteen worden gezet.

Onvermogen en verdeeldheid

Tot aan 1870 domineerde het conflict tussen liberalisme en conservatisme het ideologisch debat. Het liberalisme dat uitgaat van individualisme, vrijheid en gelijkheid, werd toegepast op een land met een sterke traditie van sociale en raciale ongelijkheid binnen een autoritair centralistisch staatsbestel. Het conservatisme had daarom een stevige basis van waaruit de liberalen bestreden konden worden. Machtswisselingen en een onsamenhangend politiek en economisch beleid waren het gevolg.

De *Guerra del Pacífico* (1879-1883) liet het onvermogen en de verdeeldheid van de Peruaanse staat duidelijk zien. Toen Chili met steun van Engeland Peru binnenviel om het beheer van de kostbare salpetervelden, bleek Peru niet in staat zich als een eenheid op te stellen tegen de buitenlandse agressie. Collaboratie en verzet gingen hand in hand. De *Guerra del Pacífico* werd een onoverzichtelijke burgeroorlog waarin verschillende groepen verschillende vijanden bevochten. Chinese en zwarte arbeiders collaboreerden met de Chilenen om hun werkgevers onderuit te halen. Een aantal prominente Limeense families collaboreerden ook met de Chilenen toen deze de hoofdstad binnenvielen in 1881. Zelfs de verzetsbeweging die generaal Cáceres vanuit de bergen leidde, kenmerkte zich door sociale conflicten en verdeeldheid. De chaos op politiek en economisch gebied leek groter dan ooit in 1883. Het bestuur was in handen van een militair dictatoriaal bewind gevallen, onder leiding van Cáceres. De economie lag in puin en zou pas na

1890 weer opleven. De onrust en verdeeldheid werden niet constructief opgelost, maar onderdrukt met militair geweld. In dit klimaat ontstond de eerste luide roep om een herdefiniëring van de Peruaanse natiestaat.

Het oude constitutionele liberalisme, in een op raciale en sociale gronden verdeeld land, had gefaald. Het positivisme, een stroming die uitging van de onvermijdelijke ontwikkeling van de maatschappij richting een rationele, op kennis gebaseerde maatschappij, was vanaf 1870 wijdverbreid in heel Latijns-Amerika en kreeg steeds meer invloed op het denken en uiteindelijk ook op de politiek. De Noordamerikaanse historicus C.A. Hale noemt deze periode in de Latijnsamerikaanse geschiedenis een periode van ‘confusion and reconciliation of theoretically contradictory terms in an era of consensus’¹⁵ Hij bedoelt hiermee de combinatie van autoritaire en technocratische politiek die voortkwam uit een wetenschappelijke, positivistische kijk op beleidvoering en traditionele liberale ideeën. In Peru leidde deze positivistische ideeën nog niet tot een hervorming van de maatschappelijke verhoudingen, hooguit tot ideeën over modernisering.

De roep om hervorming kwam het meest radicaal naar voren bij de intellectueel Manuel Gonzalez Prada. De oorlog tegen Chili had naar zijn mening de noodzaak tot integratie van de inheemse bevolking bewezen, want Peru kon geen oorlog winnen met een leger van eeuwenlang onderdrukte Indianen. Waarom zouden zij immers een staat verdedigen die hen nooit iets goeds had gebracht?¹⁶ De analyse die Gonzalez Prada vervolgens van de maatschappelijke verhoudingen maakte was vernietigend voor de heersende klasse. Wilde Peru ooit een sterke staat worden dan zou zij haar inheemse bevolking moeten integreren in de natie. Gonzalez Prada opende hiermee een nieuw tijdperk van nationalistisch denken waarin de inheemse bevolking nu ook een plaats moest krijgen.

Gonzalez Prada combineerde positivistische ideeën met een beginnend indigenistisch gedachtegoed. Zijn positivisme kwam naar voren in zijn denken over de manier waarop de natiestaat gevormd zou kunnen worden. Hij geloofde in eerste instantie in de kracht van wetenschap en onderwijs en dacht dat dit de manier was om de inheemse bevolking weer een volwaardige positie in de maatschappij te kunnen geven. In 1905 kwam hij echter tot de conclusie dat dit niet het enige was. Hij riep de Indianen op om zelf te strijden tegen de overheersing van de elite, met geweld als dat de enige weg zou zijn.¹⁷ Dit was een voor die tijd uitzonderlijke en zeer gewaagde uitspraak die slechts geaccepteerd kon worden van een man met een gevestigde reputatie. Naar aanleiding van de radicalisering van Gonzalez Prada's ideeën, spreekt C.A. Hale van een verschuiving van ‘radical liberalism to libertarian anarchism and socialism in the years before his death in 1918.’¹⁸

¹⁴ Manuel Gonzalez Prada, ‘Nuestros Indios’, 1904, in: *Horas de Lucha*, (Lima 1988), 61-78, 77.

¹⁵ C.A. Hale, ‘Political and social ideas’, in: Leslie Bethel, ed. *Latin America Economy and society, 1870-1930*, (Cambridge University Press, Cambridge 1990) 225-300, 246.

¹⁶ Gonzalez Prada, ‘Discurso en al Politeama’, in *Pajinas libres y horas de lucha*,: (Ayacucho 1976) 46.

¹⁷ Gonzalez Prada, ‘Nuestros Indios’, 61-78.

¹⁸ Hale, ‘Political ideas’, 289.

Modernisering en racisme

De tijd waarin Gonzalez Prada zijn ideeën ontwikkelde was een politiek en economisch instabiele periode. In 1895 begon echter een periode van stabiliteit met de zogenaamde ‘Aristocratische Republiek’.¹⁹ Deze periode kenmerkte zich door een verbond tussen de verschillende politieke partijen die ieder voor zich hun krediet hadden verspeeld.²⁰ Samen wisten ze een transparante oligarchie op te zetten die sterk leunde op de economische machten in Peru. De verstrengeling tussen economie en politiek leidde tot moderniseringsprojecten met een sterke input van buitenlands kapitaal. De eerste spoorlijn werd gelegd en de mijnbouw en andere industrieën werden één van de belangrijkste inkomstenbronnen. Binnen deze centralisatie van macht en kapitaal werd het grootste deel van de bevolking uitgesloten van de politieke besluitvorming en van economische activiteiten. Door de opkomst van de industrie ontstond er echter ook een nieuwe sociale klasse waar men rekening mee moest houden. De Peruaanse arbeidersklasse begon zich net als in Europa langzaam doch zeker te roeren. Zij vormde vakbonden en organiseerde stakingen om een tegenwicht te vormen tegen de heersende klasse.

De veranderingen in de economie en de politiek gedurende het laatste kwart van de negentiende eeuw, kunnen niet los gezien worden van de opkomende denkbeelden over de maatschappelijke verhoudingen. De voor een groot deel tot ver in de negentiende eeuw doorgetrokken koloniale verhoudingen en feodale structuren bleken in de moderniserende wereld een obstakel voor vooruitgang. Het nationale project van vooruitgang werd volgens velen belemmerd door een inerte bevolking.²¹ Het Peruaanse vooruitgangdenken verschilde van de Europese versie, omdat in Peru een sterk raciaal element mee speelde. In de koloniale tijd was de inheemse bevolking bij voorbaat inferieur aan de blanke bevolking en had zo de feodale verhoudingen gelegitimeerd. De wens om de Peruaanse natie in de vaart der volkeren te laten participeren ging niet samen met de aanname dat de meerderheid van de bevolking inferieur zou zijn. Op de één of andere manier moest de Indiaanse bevolking daarom in de nieuwe onafhankelijke natiestaat worden geïncorporeerd.²²

De veronderstelde inferioriteit van de inheemse bevolking kreeg een nieuwe definitie met de aanname van positivistische en sociaal darwinistische ideeën. Het ‘wetenschappelijk racisme’, voornamelijk beïnvloed door Gustave Le Bon en Herbert Spencer,²³ bood een uitweg voor de onveranderlijkheid van de inferioriteit van de Indianen. Het gaf ruimte aan theorieën over de verbetering van het ras. Het sociaal darwinisme gaf een verklaring voor de inferioriteit van

¹⁹ Deze term werd geïntroduceerd door Jorge Basadre ter onderscheiding van deze periode ten opzichte van militaire dictaturen en de populistische oligarchiën.

²⁰ Ricardo Portocarrero, ‘La republica Aristocrática’, in: R. Portocarrero en A. Castro, *Entre la republica Aristocrática y la patria nueva*, (Sur, Casa de Estudios del Socialismo, Lima 1996), 9-27.

²¹ Zie bijvoorbeeld: Baud, *In de schaduw*, 11.

²² Ibidem, 10.

²³ Ibidem, 9.

Indianen. De maatschappelijke evolutie had de Indianen gemaakt tot wat ze waren. Dit betekende dat zij ongelijk –minder- waren aan de creolen, maar het hield ook in dat zij onderhevig waren aan een evolutie die gestimuleerd kon worden. De stadia binnen het positivistische gedachtegoed gaven immers aan dat de maatschappelijke evolutie uiteindelijk naar het ‘hoogste stadium van ontwikkeling’ leidde. Hiermee legitimeerde de elites hun superieure positie ten opzichte van de inheemse bevolking. Zij waren de enigen die de Indianen naar het hogere stadium konden leiden. Binnen deze gedachtegang was de Indiaan ‘gedegenereerd’. In het taalgebruik van positivistische denkers zou onderwijs -dat vooral gericht moest zijn op disciplineren en moralisering met als doel ‘civilisering’- de ‘achterlijke’ massa’s kunnen ‘verheffen’.

Net als elders in de wereld, geloofden de meeste Peruaanse positivisten dat het leger een goed instituut zou zijn om de inheemse bevolking de benodigde kennis en discipline bij te brengen. Vandaar dat Gonzalez Prada na het debacle van de oorlog met Chili juist wees op de onkunde van het Peruaanse leger. Het ‘civiliserende karakter’ van het leger was volgens hem een illusie, want: ‘de Peruaan die militair wordt laat ons een metamorfose in omgekeerde richting zien: een vlinder die in een rupsband is veranderd.’²⁴ Gonzalez Prada was echter één van de weinige die zich al in deze periode voorzichtig van het positivisme afwendde.²⁵ Overheersend was in deze periode het zoeken naar oplossingen voor de ‘civilisering’ van de inheemse bevolking vanuit racistische denkbeelden.

Het racistisch denken in de Andeslanden ging vrijwel nooit zover dat zij sprak van eliminatie van de ‘mindere’ bevolking. Het aandeel van de Indianen in de bevolkingsamenstelling was meer dan vijftig procent en daarmee het grootste deel van de arbeidsmarkt. Er is dan ook een verschil in raciaal denken tussen Mexico, Bolivia en Peru versus bijvoorbeeld Argentinië waar het aandeel van de Indianen een stuk kleiner was. Vooral in de ontwikkeling van de ideeën rond het verbeteren van de mens door middel van genetische manipulatie, de eugenetica, is dit duidelijk te zien.²⁶ Europa en Noord-Amerika baseerden eugenetica voornamelijk op de wetten van de Oostenrijkse geneticus Mendel (1822-1884), waarbij men dacht aan sterilisaties ter verbetering van het ras. Latijns Amerika richtte zich niet op Mendel, maar op de Franse bioloog Lamarck (1744-1829). Enerzijds kwam dit doordat Latijns-Amerika altijd meer op Frankrijk gericht was en Lamarck aldaar zijn geloofwaardigheid nog niet verloren had. Anderzijds bood Lamarck een betere theorie voor de specifieke Latijnsamerikaanse situatie. Mendels wetten waren geheel gebaseerd op de genetische erfenis van organen, terwijl Lamarck de omgeving als een factor zag in de ontwikkeling van organismen. Lamarckiaanse eugenetica liet zo een weg open naar de verbetering van een ras door middel van het verbeteren van de sociale omstandigheden. Voor Latijns-Amerika was dit een logische weg, omdat zij het niet over inferieure *elementen* in de samenleving had, maar over een veronderstelde inferieure bevolkingsgroep. Geboortebeperving en selectie waarmee in Europa werd

²⁴ Geciteerd in: C. I. Degregori, O. Starn e.a. ed., *The Peru reader. History, culture, politics*, (Duke University Press 1995) 188.

²⁵ Clorinda Matto de Turner hanteerde een zelfde soort beginnend *indigenismo* vanuit oorspronkelijk positivistische ideeën in haar romancyclus uit 1889, *Aves sin nido, Indole* en *Herencia*.

geëxperimenteerd zou de arbeidsmarkt te krap maken. Nancy Leys Stepan wijst er tevens op dat de heersende opvattingen over familiebanden en vrouwen in Latijns-Amerika deze experimenten daar tegenhielden.²⁷ De hoge sterfte onder de Indiaanse bevolking door kindersterfte, opstanden, uitbuiting en ziektes, waren eerder aanleiding tot stimulering van geboorte dan tot beperking²⁸

Het punt wat de racistische denkers maakten was voornamelijk gericht tegen rasvermenging. Het geloof in de inferioriteit van het Indiaanse ras, sociaal bepaald of niet, zette de inheemse bevolking in een bepaalde positie. Zij waren er als werkrachten en voor het leger. Het gemengde bloed, de mestiezen, waren volgens de racisten dan ook de minste van allen in de bevolkingssladder. Zij waren op geen enkele manier nog puur en droegen volgens extreme theorieën zelfs de slechtste eigenschappen van de verschillende rassen in zich.²⁹ Deze theorie past in het concept van ‘de hang naar zuiverheid’³⁰ dat in het negentiende-eeuwse Europa naar boven kwam. De vroeg negentiende-eeuwse denker Ernst Moritz Arndt bijvoorbeeld, zag het vermengen van rassen als een ‘verbastering der volken’, dat slechts ziekelijke types voort zou brengen.³¹

Dit raciale pessimisme werd in Argentinië vertegenwoordigt door Carlos O. Bunge (1875-1918), in Bolivia door Alcides Arguedas (1878-1946) en in Peru door Francisco García Calderon (1883-1953). Alle drie leunden zwaar op het Frans racisme, vertegenwoordigt door Gustave Le Bon en J.A. Gobineau, en schreven hun belangrijkste werk in Europa. Volgens Bunge was Latijns Amerika de raciale ‘toren van Babel’, aangezien er geen puur Europees bloed meer te vinden was. Latijns Amerika was gedoemd tot rasvermenging wat tot haar ondergang zou leiden, en daarnaast de verklaring was voor haar slechte positie in de wereldhiërarchie.³² Ondanks dit doembeeld zochten deze pessimistische racisten naar een mogelijkheid tot verbetering van het ras. Europeanisering door middel van geselecteerde immigratie was volgens hen de enige manier om de voortgaande mestiezing tot een goed einde te brengen. Het ‘zuiverende’ werk dat bloedvermenging met Europeanen zouden kunnen bewerkstelligen was daarmee volgens hen een oplossing voor de problemen van Latijns Amerika.³³

Arielismo

Naast het wetenschappelijk racisme dat gebaseerd was op Europese denkbeelden, ontstond er na 1900 een nieuwe stroming die voortkwam uit Latijnsamerikaanse bron, het *Arielismo* of ‘historisch’ racisme. In 1900 publiceerde de Uruguyaanse conservatieve schrijver José E. Rodó

²⁶ Nancy Leys Stepan, *The Hour of Eugenics. Race, Gender and Nation in Latin America*, (Ithaca, Cornell University Press 1991), 198.

²⁷ Ibidem, 197, zie ook: M.D. Demelas, ‘Darwinismo a la criolla: El darwinismo social en Bolivia, 1880-1910’, in: *Historia Boliviana*, 1:2 (1981) 55-82, 64.

²⁸ Leys Stepan, *The hour of eugenics*, 198.

²⁹ Baud, *In de schaduw*, 10. De meest bekende die deze gedachte aanhing was de Boliviaan Alcides Arguedas. Hij zette dit uiteen in zijn ‘*Pueblo enfermo*’ (ziek volk) uit 1909.

³⁰ Rob van der Laarse, Arnold Labrie e.a. ed., *De hang naar zuiverheid, de cultuur van het moderne Europa*, (Het Spinhuis, Amsterdam 1998).

³¹ A. Labrie, ‘Het verlangen naar zuiverheid’, in: van der Laarse e.a. ed. *De hang naar zuiverheid*, 29.

³² Hale, ‘Political ideas’, 258.

³³ Ibidem, 260. Zie ook: Demelas, ‘Darwinismo a la Criolla’, 64.

(1871-1917) een essay, 'Ariel', dat een beginpunt werd voor een nieuw idealisme. De naam is afkomstig van een karakter in Shakespeare's 'The Tempest'. Rodó vergeleek Latijns-Amerika met de 'airy Spirit' Ariel.³⁴ Deze geest was voor Rodó een metafoor voor de Latijnse cultuur: idealistisch, spiritueel en met een basis van onsterfelijke waarden. Daartegenover stond Caliban, 'a savage and deformed Slave', metafoor voor de materialistische, grove en elementaire Verenigde Staten.³⁵ Rodó verzette zich tegen de gerichtheid op Noord-Amerika die de Latijnsamerikaanse eigenheid leek te overheersen. Met 'Ariel' riep hij op tot versteviging van de Latijnsamerikaanse identiteit.³⁶ Men moest zich bezinnen op haar 'raciale erfenis' en op de 'etnische traditie'. Hiermee liet hij het antropologische of wetenschappelijke racisme achter zich en wilde verder gaan met een historisch rasbegrip. Rodó specificeerde de oorsprong van de Latijnsamerikaanse traditie echter niet. Ging het om een Spaanse dan wel Latijnse achtergrond of eerder om de traditionele inheemse geschiedenis? Was deze raciale erfenis een nationale erfenis, een Latijns-Amerikaanse erfenis of misschien een christelijke erfenis?³⁷ Door deze vaagheid kon iedereen zijn eigen interpretatie toepassen op dit historisch raciale onderscheid. In Peru was de invloed van 'Ariel' het grootst. Een aantal studenten van de Limeense universiteit San Marcos, zag in Rodó de nieuwe 'spirituele leider' en baseerde hun eigen ideeën over nationaliteit op 'Ariel'. Victor Andrés Belaunde (1883-1966), José de la Riva Agüero (1885-1944), en ook Francisco García Calderon, wilden dit nieuwe idealisme in het denken incorporeren na de overheersend positivistische, wetenschappelijke denkwijzen. Zij gingen echter allen uit van een sterke constitutionele staat met een verlichte oligarchie aan het hoofd. Uiteindelijk gingen de drie verschillende wegen volgen, maar allen waren en bleven conservatief en rechts.³⁸ Ze zagen de historische erfenis van het Peruaanse volk voortkomen uit de Europese traditie. De Indianen van Peru waren door de historisch ontwikkeling monddood gemaakt, wat niet alleen aan de Spaanse kolonie lag, maar ook door het politieke systeem van de Inca's was veroorzaakt. Zo vonden deze *Arielistas*, of *La Generación de Novecientos*, een verklaring en een rechtvaardiging voor de aanname dat de Europese erfenis de belangrijkste en de meest vruchtbare was. Zij creëerden een Peruaanse nationaliteit door middel van de geschiedenis, waarmee ze tegelijkertijd hun eigen elitaire machtspositie beschermden en rechtvaardigden. Het beeld van de inheemse bevolking en haar geschiedenis was geheel aangepast aan dit programma.³⁹

De *Arielistas* waren racistisch en conservatief, maar zij vertegenwoordigden ook een vorm van *indigenismo* wanneer het *indigenismo* wordt verstaan als een preoccupatie met de Indiaanse

³⁴ In William Shakespeare, 'The Tempest', in: W.J. Craig ed., *The complete works of William Shakespeare* (Londen 1990), wordt Ariel aangeduid als 'airy Spirit'. Ook de aanduiding van Caliban komt daar vandaan. De uitleg van de metafoor staat in: Osmar Gonzales, *Sanchos Fracasados. Los Arielistas y el pensamiento político Peruano*, (Lima 1996), 24.

³⁵ Fernández Retamar wees op de veel waarschijnlijker omgedraaide metafoor. Was het Latijns-Amerikaanse volk immers niet overwonnen door een sterkere en meer geciviliseerde maatschappij en had dit haar volk niet tot brute slaven gemaakt? In : Gonzales, *Sanchos Fracasados*, 24n.

³⁶ Hale, 'Political ideas', 271.

³⁷ Ibidem, 274.

³⁸ Ibidem, 275.

³⁹ Osmar Gonzales, 'Los Arielistas frente al problema Indígena', In: *Allpanchis*, 21:34 (1989), 174-177.

gemeenschap.⁴⁰ Binnen die definitie zouden we van een links en een rechts *indigenismo* kunnen spreken. Het *indigenismo* kwam voort uit een steeds grotere preoccupatie met de Indiaanse gemeenschap waarbij de vormen ervan sterk beïnvloed werden door de ideeën van een tijdperk. Het vroege *indigenismo* werd zodoende sterk beïnvloed door de positivistische en racistische ideeën die rond de eeuwwisseling overheerste. Het -

⁴⁰ Gonzales, *Sanchos Fracasados*, 163.

©_pple.Com \GøÀG_¶ Œ (õ TEXTosa x M
ÿÿ_ ©_AppleCom

Desktop*TEXTdosa* €

⁴¹ Belaunde en Riva Agüero waren ook lid van de API. In 1917 hield Belaunde, toen hoogleraar aan de San Marcos universiteit, een lezing voor de studenten federatie waarin hij het volgende zei:

‘Het Indiaanse vraagstuk is niet alleen een economisch vraagstuk, maar juist een moreel probleem. Het representeert, symboliseert, de historische en ethische persoonlijkheid van Peru, want Peru is vanuit een historische en ethische missie verplicht om het Indiaanse ras te redden; en het Indiaanse vraagstuk wordt niet eens bestudeerd op de universiteiten.’⁴²

De ambivalentie van het *indigenismo* van de *Arielistas* werd duidelijk door de samenwerking binnen de API. De API ontwikkelde zich niet in dezelfde richting als deze conservatieve leden en zij bleven dan ook niet de volle jaren van haar actieve bestaan meewerken. De API werd steeds linkser en schudde langzaam haar positivistische basis af. Riva Agüero, die van de *Arielistas* het meest actief was in de API, werd eerder conservatiever. In 1915 richtte hij samen met Belaunde de ‘*Partido Nacional Democrático*’ op, die echter geen lang leven beschoren bleef. Hun politieke voorstel berustte niet op de hervorming van de maatschappij, maar op een interne hervorming binnen de ‘Aristocratische Republiek’.⁴³

De *Arielistas* maakten deel uit van het indigenistische debat dat aan het begin van deze eeuw plaatsvond, omdat ook zij zochten naar een oplossing voor ‘*el problema del Indio*’ en dit vanuit een nationalistische overtuiging deden. De samenwerking die zij aangingen met de API, demonstreert het ongedefinieerde karakter van het *indigenismo* in die jaren. Juist door hun conservatieve en vaak racistische opvattingen, droegen ze bij aan de verscherping van het indigenistische debat. Zo ontstond er in deze eerste decennia van de twintigste eeuw een breuk in het denken over ‘*El problema del Indio*’. Vanaf de jaren twintig werd het *indigenismo* duidelijker gedefinieerd en werd vanaf toen geassocieerd met linksere ideologieën.

Impulsen tot hervorming vanuit de universiteiten

De universiteiten speelden vanaf 1905 een grote rol bij de ontwikkeling van ideeën. Vandaar dat het zinnig is om in te gaan op de impuls die de universitaire hervormingsbewegingen hadden op het *indigenismo* tussen 1905 en 1919.

⁴¹ Ibidem, 162.

⁴² V.A. Belaunde, ‘La vida universitaria,’ In: *Obras completas*, (Lima 1987) vol. II, 239-258, 246

⁴³ De partij had nauwelijks verdere aanhang en dus geen basis om voort te bestaan. In: R. Portocarrera, ‘La Republica Aristocrática’, 15.

De eerste serieuze studies met betrekking tot de inheemse bevolking kwamen van de universiteiten. José Tamayo Herrera, een befaamd historicus van het *indigenismo* in Peru, wees op twee studies die het begin van een sociaal perspectief op 'el problema del Indio' markeerden.⁴⁴ In 1905 schreef F. Tudela y Varela *Socialismo Peruano. Estudio sobre las comunidades Indígenas*, en Manuel Vincente Villaran, later onder meer rector van de San Marcos Universiteit in Lima, schreef in 1907 *Condición legal de las comunidades*. Deze twee werken waren van paternalistische aard, volgens Osmar Gonzales, omdat zij zochten naar regulatie van een fenomeen dat als een probleem werd ervaren, de *comunidades*.⁴⁵ De traditionele leefgemeenschappen van de Indianen, de *comunidades*, zouden ook voor de API een discussiepunt vormen, omdat zij belangrijk waren voor de (her)verdeling van land. De aanzet voor een discussie op universitair niveau was met de twee thesis' gemaakt.

Er werd een 'Centro Universitario' opgericht onder presidentschap van professor Juan Bautista de Lavalle, waar studenten en professoren met elkaar in discussie konden gaan over thema's die hen bezig hielden. In april 1909 hield Dora Mayer hier een voordracht over de positie van de inheemse bevolking in Peru.⁴⁶ In de zomer van dat zelfde jaar ontstond er een debat over de toekomst van het onderwijs in Peru, dat in een samenvatting werd gepubliceerd in de krant 'El Indio'.⁴⁷ Vervolgens hield de student Pedro Zulen in oktober een pleidooi voor de oprichting van een organisatie die zich met 'el problema del Indio' zou moeten bezig houden.

In de oostelijke Andesstad Cusco vond een zelfde ontwikkeling plaats. Een nieuwe generatie studenten op de universiteit 'San Antonio Abad' begon in 1909 te ageren tegen het verouderde denken dat volgens hen in Cusco en Lima de overhand had. In tegenstelling tot de nog milde discussies in Lima, ontwikkelde zich hier een ware 'Reforma Universitaria'. 'San Antonio Abad' onderging de eerste grootschalige studentenstaking in Peru en de universiteit werd bijna een jaar lang gesloten.⁴⁸ In 1910 kreeg de universiteit een nieuwe rector, Albert Giesecke, die het studieprogramma een geheel nieuwe richting instuurde. Cusco kreeg een universiteit met een indigenistisch programma: de bestudering van de traditionele maatschappij en van lokale gebruiken werden belangrijke programmapunten.⁴⁹ De studenten die deze 'Reforma Universitaria' van dichtbij hadden meegemaakt gingen de discussie over de toekomst van Peru vanuit een nieuw perspectief aan. Eén van de meest bekende *indigenistas* die hieruit voortkwam was Luis E. Valcárcel, die ook lid van de API was.

Het *indigenismo* dat zich in Lima ontwikkelde was meer politiek gericht. Tamayo Herrera wees erop dat het *indigenismo* hier voort was gekomen uit het recht, zie de eerste studies van

⁴⁴ Tamayo Herrera, *El pensamiento indigenista, antología*, (Lima 1981) 9-21.

⁴⁵ Gonzales, *Sanchos Fracasados*, 157.

⁴⁶ De tekst hiervan heb ik niet kunnen vinden, dat zij deze lezing hield vertelde zij in: 'De la historia de la Asociación Pro-Indígena', in: *El Deber Pro-Indígena*, nr 46 juli 1917. En ook in: E. Chang Rodríguez, *La literatura Política de González Prada, Mariátegui y Haya de la Torre*, (Mexico 1957) 180.

⁴⁷ Deze publicatie wordt genoemd door Kapsoli in zijn studie van de API, *El pensamiento de la Asociación Pro-Indígena*, (Lima 1980) 27.

⁴⁸ J.L. Renique, *Los sueños de la sierra. Cusco en el siglo XX.*, (CEPES, Lima 1991) 49.

⁴⁹ *Ibidem*.

Tudela y Varela en Villarán.⁵⁰ De opkomst van het stedelijk proletariaat had onrust veroorzaakt omdat de wetgeving hier niet op was voorbereid.⁵¹ Ook het latere *indigenismo* was in Lima ideologisch politiek gericht. In Cusco was het *indigenismo* daarentegen sociologisch en historisch van aard.⁵² De Limeense en Cusceense universitaire debatten verschilden van elkaar, omdat zij vanuit geheel verschillende omstandigheden voortkwamen. De intellectuelen in Lima kende de Andescultuur nauwelijks terwijl Cusco werd omringt door de Indiaanse gemeenschap. Voor hen waren de problemen met en van de inheemse bevolking veel reëler.

De opkomst van een provinciale intellectuele elite veranderde de landelijke discussie die tot dan toe voornamelijk vanuit Lima werd gedirigeerd. Hierdoor werd decentralisatie van de macht bijvoorbeeld een onderwerp. Er werden provinciale tijdschriften opgericht -bijvoorbeeld 'La Federación' en 'El Volcan' (1915) in Arequipa en 'La Sierra' (1910) in Cusco- waarin de nadruk lag op regionale problemen. Over het hele land was er een verdrievoudiging van kranten, tijdschriften en studenten te zien.⁵³

Onder invloed van deze ontwikkelingen, dat wil zeggen de universitaire discussies, de participatie van de provincies en de veranderingen in de economische verhoudingen en daarmee in de sociale stratificatie, kreeg het *indigenismo* een steeds groter draagvlak. Vanuit verschillende hoeken werd er aandacht gevraagd voor het nationale probleem van de positie van de Indianen in de Peruaanse maatschappij. Van een theoretisch vraagstuk werd het steeds meer een sociaal vraagstuk waar ook de politiek niet meer omheen kon. Met het wankelen van de 'Aristocratische Republiek' in de laatste jaren van het tweede decennium van deze eeuw, greep Augusto B. Leguía de macht en wist gebruik te maken van deze maatschappelijke veranderingen.

De laatste stappen naar sociaal *indigenismo*, 1919-1930

De 'oude caudillo van de Partido Civil'⁵⁴, Augusto B. Leguía, pleegde in 1919 een coup en schreef vervolgens verkiezingen uit waarbij hij werd gekozen als president. De jaren dat hij aan de macht was, 1919-1930, worden het '*Oncenio*' genoemd, de 'elf-jarige termijn'. Leguía markeerde het begin van een populistische politiek. Zijn retoriek richtte zich op de middenklasse en zelfs op de Indianen. Ook al was Leguía in 1909 tot president gekozen uit de *Civilista* partij, hij was hier nooit echt in thuis geweest. In 1919 zette hij zich dan ook in om de nog bestaande politieke partijen te ondermijnen.⁵⁵ De *Civilistas* kregen het het zwaarst te verduren, zij waren immers 25 jaar lang degenen die de touwtjes feitelijk in handen hadden gehad en moesten nu zo snel mogelijk

⁵⁰ Tamayo Herrera, *El pensamiento Indigenista*, 9-21.

⁵¹ Gonzales, 'Los Arielistas', 183.

⁵² Tamayo Herrera, *El pensamiento indigenista*, 9-21.

⁵³ Duesta, J. en Renique, J.L., *Intelectuales, indigenismo y decentralismo en el Peru 1897-1931*, (Cusco 1984), 2.

⁵⁴ In 1908 was Leguía president van Peru voor de *Civilista* partij en was als zodanig een echte caudillo president: veel persoonlijke macht, weinig daden. Dit citaat komt uit: Tamayo Herrera, *El indigenismo Limeño. 'La Sierra y Amauta', similitudes y diferencias (1926-1930)*, (Cuadernos de Historia, Lima 1988) 9.

⁵⁵ Davies, T.M., *Indian integration in Peru, a half century of experience, 1900-1948*, (Lincoln 1974) 68-69.

van hun macht ontdaan worden. Tegelijkertijd met de onderdrukking van de oude partijen, met als doel de socio-economische oligarchische elite te breken, zocht hij naar een nieuw aanspreekpunt in de politiek. De middenklasse die aan het begin van de eeuw enorm was gegroeid, maar van de 'Aristocratische Republiek' geen enkele erkenning had gekregen, werd Leguía's nieuwe doelgroep. De jaren twintig waren ook de jaren van de opkomst van het communisme en het socialisme. Om deze oppositie de wind uit de zeilen te halen, deed Leguía voorstellen tot verregaande sociale hervormingen.⁵⁶ Deze bleven echter over het algemeen bij voorstellen, zodat repressie van de nieuwe sociale groeperingen het overgebleven middel werd.

Net als elders in de wereld gingen de arbeiders zich steeds meer organiseren in vakbonden. Stakingen werden een steeds meer voorkomend middel om eisen te stellen aan de heersende klasse. De Mexicaanse revolutie van 1910 en de Russische revolutie hadden het bewijs geleverd van radicale mogelijkheden tot veranderingen ten voordele van de arbeidersklasse. Daarnaast maakte het Europees cultuurpessimisme en de eerste wereldoorlog indruk. Europa bleek niet zo stabiel en superieur als men in Latijns-Amerika graag dacht. Dit leidde tot een visie die meer gericht was op de binnenlandse potentie in plaats van op Europa. De enorme buitenlandse investeringen en de macht die deze buitenlanders hadden in de Peruaanse economie speelde daarbij ook een rol. De heersende orde van een sterke scheiding tussen klassen en kapitaal was onder invloed van deze factoren wankel komen te staan.

Leguía speelde hierop in met zijn populistische retoriek en verhiel *indigenismo* tot 'officiële' politiek. De Noordamerikaanse historicus T.M. Davies wees op de enorme hoeveelheid wetten en decreten die de regering Leguía uitvaardigde tussen 1919-'24. Deze sociale wetgeving overtrof in hoeveelheid de wetgeving van de honderd jaar ervoor. Davies zei echter ook dat Leguía een ster was in het inspelen op maatschappelijke issues om zijn eigen politieke carrière te bevorderen. De algemene mening is dat Leguía weliswaar veel sprak over de verbetering van de positie van de Indianen en de arbeiders, maar dat de uitwerking van zijn wetten minimaal was.⁵⁷ Het *Oncenio* markeerde hoe dan ook een verandering in de Peruaanse politiek. De traditionele oligarchie was doorbroken en een nieuwe periode van populistische regeringen en partijen brak aan.

Het *indigenismo* beleefde haar hoogtepunt in de jaren 1919-1930. In 1919 was er, net als in Cusco tien jaar eerder, een Universitaire hervorming op de 'Universidad Mayor de San Marcos' in Lima aan de gang. De leider van de Peruaanse Studenten Federatie, Victor Raul Haya de la Torre (1895-1979), wist uit deze hervormingsbeweging een alliantie met de georganiseerde arbeidersorganisaties te bewerkstelligen. In 1924 richtte Haya de la Torre vervolgens de Alianza Popular Revolucionaria Americana (APRA) op. De jonge *selfmade* intellectueel José Carlos Mariátegui was net terug uit Europa waar hij had geleerd van de Europese socialistische bewegingen

⁵⁶ Ibidem, 69.

⁵⁷ Ibidem. Zie ook bijv.: Dora Mayer, *El Oncenio de Leguía*. (Callao 1932); G. Urban en Sherzer J. ed., *Nation States and Indians in Latin America*, (Austin University of Texas Press, 1991) 259-286.

van die jaren. Deze twee ideologen werkten samen tot aan 1927, tot zij het niet eens konden worden over de toekomst van de APRA.

De APRA werd onder leiding van Haya de la Torre een links georiënteerde politieke partij. Zij leunde zwaar op een persoonlijkheidscultus rond Haya, die de Indiaanse ziel als essentie van wat hij Indoamérica noemde verhief.⁵⁸ Zijn programma was sterk anti-imperialistisch, gericht tegen de buitenlandse kapitalisten die de Peruaanse economie ‘overnamen’. In plaats daarvan moest er een Latijnsamerikaanse vorm van gepland kapitalisme ontstaan, die moest worden geleid door een corporatieve staat.

Het socialisme kreeg met José Carlos Mariátegui een Peruaanse vorm. Hij wees het orthodoxe Russische communisme af en baseerde zijn socialistische partij, opgericht in 1928, op traditionele samenlevingsvormen die gebruikelijk waren onder de inheemse bevolking. Zijn vroege dood liet de jonge socialistische partij verdeeld achter, maar vond een vervolg in latere groeperingen als *Unidad Izquierda* en *Sendero Luminoso*.⁵⁹ Mariátegui zag het probleem van de Indianen als een economisch probleem. Wanneer de economische problemen van Peru juist zouden worden opgelost, dan zou er geen nationaal, noch ‘Indiaans’ probleem meer zijn. Volgens hem zou de Peruaanse economie moeten worden gebaseerd op het Inca systeem van *comunidades*, de *Ayllu*. Deze Indiaanse gemeenschappen hadden bewezen sterk te zijn, omdat ze wisten te overleven in een systeem van onderdrukking. Binnen deze gemeenschappen werd de Indiaanse cultuur beschermd zonder dat het vooruitgang in de weg stond. Daarom was volgens Mariátegui een agrarische hervorming de enige oplossing voor Peru.⁶⁰

Tussen 1870 en 1930 werd het *indigenismo* geformuleerd en herformuleerd. De inheemse bevolking kreeg in die jaren steeds meer aandacht in het politieke en sociale denken van de Peruaanse intellectuelen. Het bleek een moeilijk onderwerp dat al snel het stempel ‘probleem’ kreeg. In de cruciale jaren van de herformulering van het paternalistisch *indigenismo* naar het socialistisch *indigenismo*, opereerde de API. Van 1909 tot 1917 bood zij het forum waarin de *indigenistas* hun ideeën konden formuleren en konden toetsen aan de werkelijkheid. De volgende hoofdstukken zullen handelen over de ideeën en de werkwijze van de API ten einde de herformulering te concretiseren.

⁵⁸ Zie o.a.: Baud, *In de schaduw*, 14; Degregori e.a., *The Peru Reader*, 217; en algemeen: Klarén, P., *Modernization, dislocation and Aprismo: origins of the Peruvian Aprista party 1870-1932*, (Institute of Latin American Study, Londen 1973); F. B. Pike, *The politics of the miraculous in Peru. Haya de la Torre and the spiritualist tradition*, (University of Nebraska Press, Londen 1986).

⁵⁹ Degregori e.a. *The Peru reader*, 217.

⁶⁰ Mariátegui, *Siete ensayos de interpretación de la realidad Peruana*, (Biblioteca Amauta, Lima 1996).

H. II ‘Een generatie met nieuwe geestdrift’⁶¹; de oprichting van de *Asociación Pro-Indígena*.

In het ‘Centro Universitario’ van de Universidad Nacional Mayor de San Marcos werden debatten georganiseerd. Deze stonden onder voorzitterschap van de jonge intellectueel -en zoon van de directeur van de grootste nationale krant van Peru, ‘El Comercio’- Oscar Miró Quesada.⁶² In oktober 1909 hield Pedro Zulen, toen negentien jaar en student filosofie, in dit ‘Centro Universitario’ een voordracht over de noodzaak tot verbetering van de positie van de inheemse bevolking. Uit de discussie die hieruit voortkwam rees het idee voor een vereniging die zich zou bezighouden met vragen rond de positie van de Indianen in Peru. Zulen wist een groep studenten en docenten bijeen te brengen voor de organisatie van de *Asociación Pro-Indígena*. Een aantal professoren wilden dit graag zien als de opkomst van een nieuwe idealistische jeugd en steunde dit project daarom van harte.⁶³ De hoogleraar en senator Joaquín Capelo accepteerde het voorzitterschap van de *Asociación Pro-Indígena* en bleek een toegewijde en actieve leider. Dora Mayer, een gewaardeerd publiciste, werd hoofd van de publicaties en richtte in 1912 het tijdschrift ‘El Deber Pro-Indígena’ op. Deze drie, Zulen, Mayer en Capelo, waren de spil van de beweging en wisten in het hele land mensen te vinden die zich met hen voor de Indianen in wilden zetten.

Na een dynamische periode van uiteenlopende activiteiten, ging de organisatie ten onder. De directe aanleiding was een persoonlijk drama tussen Dora Mayer en Pedro Zulen, waardoor het bestuur uiteenviel in 1916. Een poging van Mayer om het in 1917 met een nieuw bestuur nogmaals te proberen liep op niets uit. Tot aan maart 1916 werkte de drie hoofdpersonen echter nauw samen. Het belang van deze samenwerking voor het functioneren van de organisatie was groot. Een schets van het leven en werk van deze drie mensen is daarom op zijn plaats.

Drie mensen, drie levens

Pedro Zulen (1889-1925) was tussen de veelal blanke, elitaire studenten van de San Marcos, een buitenbeentje. Hij kwam uit een koopmansfamilie met een Chinese achtergrond. Aziaten waren in het Peru van rond de eeuwwisseling een minderheid die niet onbesproken bleef. Het anti-Aziatische gevoel kwam in die jaren sterk op, omdat zij in alle sectoren van de samenleving begonnen te participeren. In de arbeidersbeweging werd er bijvoorbeeld opgeroepen tegen ‘de infiltratie van het

⁶¹ In 1909 zei Zulen dat elke historische periode van een land een ‘generación de almas nuevas’ moest hebben om zich in te zetten nieuwe ideeën te ontwikkelen en te strijden voor de vooruitgang van het vaderland. Geciteerd in: Kapsoli, *El Pensamiento*, 7.

⁶² V.A. Belaunde, ‘La vida universitaria’, 256.

⁶³ Kapsoli, *El pensamiento*, 7-9 cit. L.A. Paz Soldan, Capelo, H. Urteaga.

gele ras'.⁶⁴ Op de universiteit zullen er misschien ook dit soort gevoelens gespeeld hebben, alhoewel hier geen bewijzen voor zijn. Het is wel bekend dat Zulen soms in universitaire kringen 'el Chino' werd genoemd.⁶⁵

Pedro Zulen schreef voornamelijk essays voor kranten en tijdschriften. Naast zijn filosofische stukken over denkers en ideeën, schreef hij over het Indiaanse vraagstuk. Tijdens zijn werk voor de API schreef hij veel stukken in landelijke kranten, en later in 'El Deber', over de achtergestelde positie die de inheemse bevolking innam in de Peruaanse maatschappij. In 1915 zette hij het tijdschrift, 'La Autonomía' op, een blad dat als ideologisch uitgangspunt politieke decentralisatie had. De samenwerking met provinciale intellectuelen had hem doen geloven dat decentralisatie van de macht een manier kon zijn om de Limeense oligarchie te breken. Voor een verdieping van zijn studie vertrok Zulen in 1916 naar de Verenigde Staten, waar hij in 1919 een tijd aan Harvard studeerde.

In 1918 verbleef Zulen in Jauja, ten oosten van Lima, waar hij werd gekozen als vertegenwoordiger van die provincie in het huis van afgevaardigden, maar deze benoeming werd al snel weer ingetrokken. Zulen werd te radicaal bevonden voor de landelijke politiek. In 1918 had hij een voordracht gehouden tot de Indianen aldaar, waarin hij hen zei zich te verzetten tegen het regime waaronder ze moesten leven. Zolang de *indigenistas* schreven in de stedelijke kranten en tijdschriften waren zij niet gevaarlijk, maar zodra ze zich richtten tot de Indianen zelf werden ze een probleem. Vandaar dat de plaatselijke autoriteiten hem een paar maanden gevangen zetten. In 1922 werd Zulen benoemd tot directeur van de universiteitsbibliotheek van de San Marcos en gaf hij les in filosofie en psychologie. Zijn vriendschap met de rector van de universiteit, M.V. Villaran, vergemakkelijkte zijn carrière aan de universiteit. Jorge Basadre noemde hem zelfs het 'beschermkind' van Villaran.⁶⁶ Zijn slechte gezondheid liet hem echter niet veel meer toe en hij stierf drie jaar na zijn aanstelling op 35-jarige leeftijd.

Dora Mayer (1868-1959) was de 35 al gepasseerd toen zij Zulen ontmoette en zou heel oud worden. Als geadopteerde dochter van Duitse immigranten kwam zij in 1873 in Lima aan. Ze werd door haar moeder opgevoed en onderwezen in vier talen, in wetenschap en literatuur, in muziek en kunst. Haar vader, die journalist was voor de grootste nationale krant van Peru, 'El Comercio', zorgde ervoor dat zij in 1900 haar eerste artikel kon publiceren, 'El Génesis Científico'. Hiermee begon zij haar carrière als *'pensadora'*, denker, die het als taak zag het publiek op de hoogte te stellen van haar intellectuele bevindingen. Zij zou tot haar dood in 1959 publiceren.

In 1910 trad zij toe tot de API en werd naast Zulen en Capelo de spil van de organisatie. Het tijdschrift 'El Deber Pro-Indígena' dat in 1912 werd opgezet, werd onder haar redactie uitgegeven. In 1917 zette ze samen met Miguelina Acosta Cardenas het tijdschrift 'La crítica' op.

⁶⁴ In de arbeiderskrant 'El obrero textile' van 1919 staan meerder artikelen die fel ageren tegen de Aziaten. De krant voerde duidelijk een campagne tegen de Aziaten met een zeer negatief discriminerende onderton.

⁶⁵ Zie bijv. de correspondentie van Riva Agüero aan J. G. Cosio, in: *Obras Completas, epistolario*, XIV CAB-CUS, vol.II, (Instituto Riva Agüero, Lima 1997) 1124.

Dit was een feministisch tijdschrift, voornamelijk onder invloed van Acosta Cardenas, en bovenal een platform voor discussie. Mayer bleef de pro-Indiaanse zaak trouw en schreef voornamelijk over dat onderwerp. Op die manier zette zij het werk van de API voort na de ontbinding in 1916. Ook was ze actief in de feministische beweging die in die jaren María Jesús Alvarado Rivera als voornaamste leidsvrouw had. Samen met haar organiseerde Mayer congressen, lezingen en verzorgde ze publicaties over de emancipatie van de vrouw.

Joaquín Capelo (1852-1928) werd door de oprichters gekozen als president van de API. Hij was de oudste van de drie en een man met een goede reputatie. Zijn benoeming kon daardoor een bijdrage leveren aan de bekendheid en aan de waardering voor de API. In de jaren dat hij de pro-Indiaanse vereniging voorzat, was hij tegelijkertijd lid van de senaat. Dit verschafte de beweging een opening naar de politiek.

Capelo was een veelzijdig man. Hij was ingenieur, socioloog en hoogleraar in de wiskunde op de Universiteit van San Marcos. De meeste bekendheid verwierf hij met zijn sociologische studies. Vanuit deze studies, waarin hij een analyse van de maatschappij waarin hij leefde maakte, zocht hij naar oplossingen voor de problemen waarin Peru verkeerde. Praktisch vertaalde hij zijn denkbeelden in politiek handelen. Hij was lid geweest van de Peruaanse wetgevende vergadering in 1883. Daarnaast was hij als lid van de democratische partij senator voor het departement Junín. Dit deed hij achttien jaar lang, van 1900 tot 1918. In 1914 was hij even minister van ontwikkeling onder president Billinghurst. Het zelfde jaar nog viel de regering van Billinghurst echter onder druk van de conservatieve elite. Als senator had hij twee onderwerpen waar hij zich het meeste mee bezighield. Zijn eerste prioriteit was het aanleggen van een wegennet zodat de ondoordringbare Andesgebieden konden worden opengesteld voor vrij verkeer en handel. Het tweede onderwerp was de sociale wetgeving voor Peru's arbeiders. Het was een waar gevecht dat hij in de senaat moest voeren. Als er al een wet doorkwam na een aantal jaren van discussie, afwijzing en herziening, dan was er nog geen degelijk controle systeem voor de naleving van de wetten. Op zijn pro-Indiaanse werk in de senaat zal ik op een later moment uitgebreid ingaan.

Tussen positivisme en humanisme

Capelo en Mayer hadden een veel duidelijker positivistische invalshoek dan Zulen, zij kwamen dan ook uit verschillende generaties. Voor Zulen bleek het makkelijker zich van deze denkwijze te ontdoen, ook al was ook hij in de positivistische traditie onderwezen. Zulen bekeek de maatschappij vanuit een historisch perspectief. Peru bevond zich volgens hem in het tijdperk dat Europa in de middeleeuwen doormaakte. Het historisch proces moest Peru naar een liberaal democratische en burgerlijke staat leiden. Hij vond dat Peru op dat moment nog geen rechtsstaat vormde. Niemand had rechten, ook de bevoorrechte klasse niet, aangezien ook zij afhankelijk waren van hun verhouding tot de regeringsleiders van het moment. Peru was niet neokoloniaal,

⁶⁶ Jorge Basadre, 'La herencia de Zulen', in: *Boletín Bibliográfico de la biblioteca de la Universidad Nacional Mayor*

maar was middeleeuws feodaal. De macht berustte bij een zeer klein deel van ‘heren’ die behalve het kapitaal ook de mensen bezaten: ‘Het feodalisme is nog niet uit de wereld verdreven, want het bestaat nog op elk stukje grond van Peru. En dat is dan het land van slaven dat zich ‘De Republiek Peru’ noemt’.⁶⁷ Vanuit deze twee componenten die Peru Peru maakte, feodalisme en slavernij, was de verdeling van land de volgende stap in de ontwikkeling naar een moderne staat.⁶⁸ Alleen het eigendom van grond kon de mensen die van de grond moesten leven vrij maken. Het was volgens Zulen de enige manier om de grote armoede op te heffen:

‘Een revolutie die deze stand van zaken zou kunnen opheffen zal een agrarische revolutie moeten zijn, die de *hacienda*’s in zulke stukken verdeelt dat er geen enkele familie meer zal zijn zonder een stuk grond. [...] Alleen zo zal het niemand aan brood ontberen. Laten we de *latifundio* vernietigen! Laat dit onze lijfspreuk voor de toekomstige sociale revolutie in Peru zijn!’⁶⁹

Zulen spreekt hier van een *socialie revolutie*, een woordgebruik dat een socialistische grondslag impliceert. Mariátegui was dan ook van mening dat Zulens ‘geloof in het socialisme begon te groeien’.⁷⁰ Zulens toekomstbeeld was echter gebaseerd op een liberaal-democratisch concept. Hij pleitte voor het persoonlijk bezit van grond, niet voor Mariátegui’s socialistische orde waarbinnen de grond in collectiviteit zou worden beheerd. Wel werd Zulen steeds radicaler in zijn ideeën over de manier waarop deze ‘vrije’ toekomst verkregen moest worden. Dat blijkt het sterkst uit de speech die hij in 1918 in Jauja hield, waarin hij zegt:

‘Men moet opstandig zijn, actief en moedig en men moet de energie hebben om degene die ons komen verwonden van ons af te slaan. Degene die misbruiken zullen altijd blijven misbruiken zolang er geen sterke hand is die hen tegenhoudt. Na de dag dat een volk dat moe is van het vele lijden zal opstaan als één man om de misdadigers een lesje te leren, zal niemand ooit meer dezelfde misdaden durven begaan.’⁷¹

De ‘revolutie van het volk’ in marxistische zin, als onvermijdelijke ontwikkeling van de maatschappij, was een concept waar Zulen inderdaad naar neigde. De uitkomst van die revolutie was echter niet het socialisme.

De radicalisering van Zulens gedachtegoed is het onderwerp van een artikel van de Israëliëische historicus Gerard Leibner.⁷² Hierin betoogt hij dat Zulen zich onder invloed van zijn ervaringen van een ‘paternalistisch *indigenismo*’ naar een ‘radicaal humanisme’ ontwikkelde. Het paternalistische idee dat de positie van de inheemse bevolking met de juiste leiding zou verbeteren bleek niet hanteerbaar. De kleine groep die de miserabele omstandigheden waarin de Indianen

de San Marcos, vol. II, 1925-26, 5.

⁶⁷ Zulen, ‘Como celebramos nuestro centenario?’, in: *El deber Pro-indígena*, nr 1 okt 1912.

⁶⁸ Gerard Leibner, ‘Pedro Zulen: Del indigenismo paternalista al humanismo radical’, in: *European review of Latin American and Caribbean studies*, 63 (1997) 29-49, 34.

⁶⁹ Zulen, ‘Destruyamos el latifundio’, in: *La Autonomía*, Nr 19, nov 1915, geciteerd in: Wilfredo Kapsoli, *El pensamiento*, 13.

⁷⁰ Mariátegui zei in een artikel over Zulen vlak nadat deze was overleden, dat Zulens ‘geloof in het socialisme langzaam begon te groeien’. Geciteerd in: Leibner, *Pedro Zulen*, 30.

⁷¹ Geciteerd in: Jorge Basadre, *La vida y la historia. Ensayos sobre personas, lugares y problemas*. (Lima 1981) 312.

⁷² Gerard Leibner, ‘Pedro Zulen’, 29-49.

leefden veroorzaakte, moest ook aangepakt worden. Zulen verloor het respect voor de elite, die zich langzaam doch zeker afkeerde van de API, en ook voor het kapitalistische Noord-Amerika. Zijn reizen naar de Verenigde Staten deden hem inzien dat het democratische gehalte van deze 'moderne' staat niet zo bewonderingswaardig was als hij eerst aannam. Ook de toenemende economische macht die de Noord Amerikanen in Latijns-Amerika uitoefende, kon niet op zijn goedkeuring rekenen. De racistische theorieën waarbij men de oorzaak van Peru's achterstand gezocht werd bij de Indianen, draaide Zulen om. De oorzaak lag juist bij de elite, bij de buitenlandse kapitalisten, bij al diegenen die de inheemse bevolking afdeden als goedkoop werkvolk. Deze gedachte was niet nieuw, want eind negentiende eeuw waren Gonzalez Prada en Clorinda Matto de Turner begonnen met de beschuldiging van de *'trinidad de explotación'*: de ambtenaren, de priesters en de feodale heren. Zulens analyse van de samenleving leek erg op die van Gonzalez Prada. Beiden begonnen bij onderwijs als middel om de Indianen uit hun miserabele situatie te halen en kwamen tot de conclusie dat onderwijs zonder 'brood' geen zin had. De bevolking moest eigendom beheren om zich te kunnen ontwikkelen en sterk te maken. Vervolgens zouden zij zich op welke manier dan ook kunnen en moeten verdedigen tegen degene die hen uitbuitte.⁷³ Bekend is dat Zulen en Gonzalez Prada elkaar bewonderden en minstens één keer hebben ontmoet.⁷⁴

Zulen ging aan het einde van zijn carrière nog een stap verder dan Gonzalez Prada. Hij begon de Indiaanse bevolking te idealiseren ten opzichte van de creolen, een fenomeen dat in latere tijden veel meer zou voorkomen. De stelling van waaruit veel leden van de API werkte, dat de Indianen 'gedegeneerd' zouden zijn, verwierp hij. Hij draaide het om: 'de Indiaan is het enige wat nog niet is gedegeneerd in Peru'.⁷⁵

Dora Mayer zag de Indiaan niet zo zeer als gedegeneerd, maar als 'zwak' ten opzichte van de 'sterke' blanke bevolking. Om de uitgangspunten waarmee zij de wereld zag en beoordeelde te analyseren zijn de artikelen die zij onder de titel 'Estudios sociológicos'⁷⁶ in 1907 uitgaf een goed aanknopingspunt. Hierin schreef zij over socialisme, over vrouwen en 'zwakke' volken, over wetenschap en kennis. De boventoon in al deze artikelen is haar geloof in de ongelijkheid tussen mensen. Dat wil zeggen tussen individuen, maar ook tussen vrouwen, mannen en rassen. De arbeidsverdeling die voortkwam uit deze ongelijkheid was volgens haar positief. Men moest leren te waarderen wat men had aan verschillende mensen en daarmee aan verschillend arbeidspotentieel. Vandaar dat rasvermenging volgens Mayer gewenst was, want dat vergrootte de verscheidenheid der mensen. Een gelijke behandeling hoorde hier niet altijd bij, men moest naar de juiste waarde geschat worden en daarnaar behandeld worden. Ze vond bijvoorbeeld dat een crimineel die gewend is om in de goot te leven, een andere straf verdiende dan een crimineel die gewend was aan een herenhuis. De laatste zou je namelijk in de goot kunnen zetten en hij zal het

⁷³ De overeenkomst is het duidelijkst te zien in 'Nuestros Indios' van Gonzalez Prada uit 1904.

⁷⁴ V. Modesto Villavicencio, 'El valor intelectual de Zulen', in: *Boletín Bibliográfico de la biblioteca de la Universidad Nacional Mayor San Marcos*, vol. II, 1925-26, 6.

⁷⁵ Geciteerd in: Leibner, 'Pedro Zulen', 40.

⁷⁶ Dora Mayer, *Estudios sociológicos*, (Callao 1907).

als een zware straf voelen. De eerste echter niet.⁷⁷ Met het zien van verschillen tussen mensen op raciale gronden, zouden we haar racistisch kunnen noemen. Dit had echter niets te maken met de negatieve intonatie die het Europees racisme of de Peruaanse doemdenkers kenmerkte. In die zin zou Mayers racisme een positief racisme genoemd kunnen worden. Ze zag en waardeerde verschillen tussen de rassen en beoordeelde de heterogeniteit van de Peruaanse bevolking als een positief element voor de vooruitgang:

‘Onze plaats is niet op de eugenetische congressen, maar in de campagne voor de rehabilitatie van de verslagen rassen en de gelijkstelling van alle volkeren. We zijn diep in de wegen van de rasvermenging gegaan. De wet van de arbeidsverdeling machtigt ons door te gaan met het proces dat we in gang hebben gezet, zonder dat we diegene die met andere historische achtergronden, die andere fysieke en morele ideeën ontwikkelen, in de weg hoeven te lopen.[...] Het meest dankbare offer dat we het vaderland kunnen schenken, zou de herwaardering en de verheerlijking van haar rassen zijn, de autochtone en de heterogene’.⁷⁸

Mayer verwierp duidelijk de rassenscheiding en de eugenetica ter verbetering van rassen. Rasvermenging bracht meer verschillende mensen teweeg en hoe meer verschillende mensen, hoe beter dat zou zijn voor de arbeidsverdeling. De waardering voor de verschillen tussen mensen en rassen was voor haar daarom altijd positief. Ondanks haar Duitse afkomst was Mayer zeer nationalistisch, de herwaardering van de inheemse bevolking had daar veel mee te maken. De Indianen belichaamde de Peruaanse natie niet alleen met hun geschiedenis en cultuur, maar ook door hun aantal en arbeid.

Haar vooruitgangsidee was gebaseerd op een positivistisch geloof in wetenschap en een soort ‘maakbaarheid’ van de maatschappij en haar volken. Het sociaal-darwinistische idee van ongelijkheid en arbeidsverdeling wist ze hier feilloos in te passen, door de ongelijkheid als stimulerend aan te wijzen. Vanuit dit geloof zag ze het als haar taak om de Indianen te steunen in hun strijd tegen de onderdrukking. De vooruitgang van Peru kon niet zonder de positieve waardering van de Indianen en haar arbeid. Volgens haar moest men de sociale evolutie een beetje helpen om ervoor te zorgen dat de ongelijkheid in het voordeel ging werken van de achtergestelden in de maatschappij. Sterker nog, de ‘zwakken’ moesten ook hun onderdrukking positief gaan bezien ten einde vooruit te komen in deze ongelijke samenleving. De Indianen moesten de kans grijpen die de vrouwen hadden gegrepen. De vrouwen hadden volgens Mayer namelijk net als de Indianen door hun aard een bepaalde taak in de maatschappij gekregen en werden vervolgens als slaaf gebruikt. Deze ontwikkeling had de vrouwen op hun eigen punten sterk gemaakt, waardoor zij nu in staat waren om daar de vruchten van te plukken:

‘Zwakke volken! Begrijp de wilskracht van het lot! De druk waaronder jullie nu lijden zal een zuiverende werking teweeg brengen. De trots van jullie cultuur zal onze aanspraak vormen op de menselijke rechtvaardigheid. [...] De emancipatie van de vrouw is een feit, er moet nog slechts een herdefiniëring van de arbeidsverdeling komen en de

⁷⁷ Mayer, *Estudios sociológicos*, 8.

⁷⁸ Ibidem, ‘El Peru y la obra Pro-Indígena’, in: *El deber*, nr. 10 juli 1913.

vrouw verliest haar afhankelijkheid, zij zal vrij zijn. Hiervan kan men leren dat het hele bestaan uit twee delen bestaat die tegengesteld in karakter en gewoonten zijn'.⁷⁹

De echte positivist van de drie was Joaquín Capelo. Hij ging uit van moderniseringsideeën die hij op een wetenschappelijke manier benaderde. In 1902 verscheen Capelo's grootste sociologische werk in vier delen, *La sociología de Lima*.⁸⁰ Hierin maakt hij een analyse van Lima rond de eeuwwisseling in al zijn sociale vormen. Capelo werd beïnvloed door de ideeën van de Engelse socioloog Herbert Spencer. Hij vergeleek het functioneren van de maatschappij met biologische organismen. Net als dat er in de natuur een evenwicht bestond tussen de verschijnselen enerzijds en de organismen anderzijds, zo zag hij dat ook in de maatschappij. Elk individu moest een evenwicht vinden tussen de maag en de hersenen ten overstaan van het hart, 'de emotie'. Zo moest ook elke maatschappij een evenwicht vinden tussen haar sociale groepen. De invloed die de hogere en de lage klassen uitoefende op de middenklassen moest tot een evenwicht in de sociale verhoudingen leiden.⁸¹ Deze spenceriaanse, organische interpretatie van het sociale leven ging echter niet zover dat hij geloofde in 'het recht van de sterkste', de these die Spencer zo beroemd maakte. Capelo's betoog was niet een puur theoretisch werk ter bestudering van de maatschappij, maar juist een zoeken naar oplossingen en verbeteringen.

Capelo zag de middenklasse als de redding van de maatschappij, zij was de spil waarbinnen de sociale verhoudingen gereguleerd zouden kunnen worden. Dat betekende dat zij zich moest organiseren. Lima had een gebrek aan samenhang die zou kunnen worden gecreëerd als beroepsgroepen zich zouden organiseren en daardoor hun belangen beter konden verdedigen. De Noordamerikaanse historicus R.M. Morse schreef een studie over 'La sociología de Lima' waarin hij een parallel trekt tussen Capelo en het werk van Emile Durkheim, 'La division du travail' uit 1893.⁸² De overeenkomsten zijn inderdaad heel opvallend. Capelo en Durkheim geloofden beiden in een collectief geweten en in de morele uitgangspunten van een sociale ordening en daarmee in de 'morele opvoeding'. Daarnaast vond ook Durkheim dat de organisatie van vakgenoten een bijdrage zou leveren aan het sociale evenwicht van een maatschappij en dat arbeid verdeeld moest worden op basis van individueel kunnen, de wet van de arbeidsverdeling.

Alleen persoonlijke eigenschappen konden mensen volgens Capelo onderscheiden van elkaar. Pas als iemand door bepaalde kwaliteiten in staat is om deze in dienst te stellen van de rest van de bevolking, behoorde men tot de 'hogere' klasse. Zo zou het in ieder geval moeten zijn volgens Capelo. Dan zou er een democratie ontstaan, want de slimste mensen zouden in dienst van het volk hun gezag uitvoeren. De aristocratie is bij Capelo de benaming van deze 'hogere klasse' die regeert. Zodoende zou de aristocratie geen empirisch of erfelijk gegeven moeten zijn, maar een natuurlijk gegeven op basis van kunnen, welke tot het juiste sociale evenwicht zou moeten

⁷⁹ Ibidem, *Estudios Sociológicos*, 192.

⁸⁰ Joaquín Capelo, *La sociología de Lima*, 4 vol., (Imp Masías/La industria, Lima 1895-1902).

⁸¹ R.M. Morse, *Lima en 1900. Estudio crítico y antología*, (Lima IEP, 1973), 12.

⁸² Ibidem, 32.

leiden.⁸³ Dat was nog niet het geval, Peru werd geregeerd door *caudillos*, despoten zonder partij of principe behalve het principe van eigenbelang. Een maatschappij die functioneert op eigenbelang kon nooit vooruit komen. Juist het collectief belang zou de boventoon moeten voeren. Dit collectief belang moest voortkomen uit een hoogstaand moraal, die door een leerproces gestimuleerd kon worden. Hieruit kunnen we concluderen dat Capelo inderdaad dichter bij Durkheim stond dan bij Spencer. Volgens Spencer kwam moraal voort uit individueel handelen en was dit niet op te leggen of te leren. Het was een onveranderlijk gegeven die wel je plaats in de maatschappij zou bepalen.⁸⁴

Capelo hechtte veel waarde aan onderwijs op alle niveaus. Men moest constant bezig zijn met leren, onafhankelijk van sociale klasse of leeftijd. Dat wilde niet zeggen dat iedereen permanent naar school moest, maar het was voor hem meer een ideaal van zelfreflectie en ervaring. Als iedereen in staat zou zijn tot reflectie, een eigenschap die men verkrijgt door onderwijs, dan zouden maatschappelijke problemen makkelijker op te lossen zijn. Peru was echter nog in het stadium waarin de meerderheid van de bevolking niet kon lezen. Dat verleidde Capelo tot een verhandeling over onderwijs en opvoeding; ‘La educación pública’.⁸⁵ Hierin onderbouwde hij zijn ideeën over onderwijs.

De overeenkomsten tussen Zulen, Mayer en Capelo waren groter dan de verschillen. Zij waren alle drie bereid om zes jaar lang hun idealen om te zetten in concrete actie. Ze gingen uit van de noodzaak tot verandering van de verhoudingen in Peru om een natiestaat te creëren. De Europese denkers en geschiedenis waren hun voorbeeld, maar ze waren ook alle drie bereid om dit voorbeeld in de steek te laten. Het besef dat deze blik op Europa geen bijdrage leverde aan het creëren van een nationale Peruaanse identiteit groeide. Een oprechte zorg voor de slechte situatie waarin de inheemse bevolking leefde zorgde ervoor dat idealen werden omgezet in concrete actie. De verschillen tussen Zulen, Mayer en Capelo waren voornamelijk van theoretische aard. De één was radicaler dan de ander, maar dit leidde niet tot een aanwijsbaar meningsverschil over de manier van handelen. De opheffing van de API in 1916 had dan ook niet direct te maken met meningsverschillen over het functioneren van de vereniging, maar had in eerste instantie een persoonlijke achtergrond.

Mayer verklaarde in 1915 haar liefde aan Zulen en bleef haar liefde verklaren tot na zijn dood. Tegenwoordig zou haar gedrag ‘stalking’ genoemd worden. Ze achtervolgde hem, ze publiceerde zijn en haar eigen liefdesbrieven, ze legde haar hele persoonlijke zielenroerselen bloot aan het publiek. Ze gebruikte het tijdschrift van de organisatie om haar grieven bekend te maken en publiceerde ook brieven die betrekking hadden op deze affaire in ‘El Comercio’.⁸⁶ Dit was voor alle partijen een ongewenste situatie. Capelo vermaande Mayer, maar toen zij niet inging op zijn

⁸³ Capelo, ‘Las clases sociales’, in: *Ibidem*, 182.

⁸⁴ George Ritzer, *Classical sociological theory*, (Maryland 1992) 109.

⁸⁵ Capelo, *El problema nacional de la educación pública*, (Lima, La industria, 1902)

⁸⁶ Deze brieven en de verwijzing naar ‘El Comercio’ bevinden zich in: *El Deber Pro-Indígena*, nr. 43 en 44, apr.-mei 1916.

adviezen, nam hij ontslag van het voorzitterschap. Zulen vertrok in 1916 naar de Verenigde Staten en men zegt dat dit een vlucht voor Mayer was.⁸⁷ De organisatie viel hierdoor uit elkaar, maar hun activiteiten kregen een vervolg. Brieven en klachten van Indianen bleven binnenkomen en eenieder deed hiermee wat in zijn macht lag. Mayer gebruikte het tijdschrift 'La Crítica' om de aan haar of de API gerichte klachten te publiceren. Pedro Zulen ging de Andes in om zich daar nuttig te maken en bleef ook daarna Pro-Indiaanse artikelen publiceren en Capelo zat tot 1918 in de senaat waar hij zijn strijd voor de sociale wetgeving voortzette.

De openbaarheid van deze affaire, had veel effect op Mayers reputatie, er is zelfs een proefschrift over haar 'gekke' geschreven.⁸⁸ Door veel van haar mannelijke tijdgenoten werd ze verguisd. Men bestempelde haar als 'lelijk', 'oud' en zelfs slecht gekleed.⁸⁹ Alleen de grote *indigenista* Luis E. Valcárcel wist nog waardering voor haar op te brengen, omdat hij inzag dat ze het niet makkelijk had als vrouw in een mannenwereld. Daarnaast zag hij ook dat ze moest strijden tegen de eenzaamheid, als alleenstaande vrouw zonder familie in Peru.⁹⁰

De verguizing van Dora Mayer is naar mijn idee niet terecht, ook al maakte zij het liefdesdrama zelf een publieke zaak. Het feit dat zij een vrouw was met een zeer eigen mening in een mannenwereld zal meer invloed hebben gehad op de beoordeling die zij kreeg dan het uiteindelijke drama waar men naar refereerde. Mayer was een onafhankelijk denker en aarzelde niet om heersende ideeën en intellectuele grootheden aan te vallen. Ze werkte samen met Mariátegui in diens tijdschrift 'Amauta', maar viel hem al snel aan op zijn combinatie van *indigenismo* met socialisme. Ze vond dat Mariátegui onafhankelijk noch authentiek was en dat hij teveel danste naar de pijpen van de Leguía regering. Daarnaast beschuldigde zij hem indirect van een gebrek aan bereidheid tot offers. Zij vond zijn woorden loos.⁹¹ Gezien het feit dat Mariátegui al snel in de intellectuele wereld als een leidend figuur werd gezien, viel Mayers kritiek niet in goede aarde. Deze afstand die zij had tot de progressieve generatie van de jaren twintig en het drama rond Zulen hebben haar reputatie zodanig geschaad dat haar werk nauwelijks nog aandacht krijgt. Mayer was de 'feeks' en wordt er zelfs van beschuldigd een fascist te zijn geweest.⁹² Dat was zij niet, gezien de artikelen die zij tussen 1939 en 1941 wekelijks schreef in de krant 'La Cronica'. Twee jaar lang schreef zij over het gevaar dat Europa bedreigde en ontkrachtte ze de argumenten die voorstanders van Hitler naar voren brachten. Ze was hiervoor de juiste persoon aangezien Duitsland haar geboorteland was en zij altijd goed op de hoogte was gebleven over de gebeurtenissen in Europa. Zij zag het als haar taak de maatschappij op de hoogte te houden van de misstanden in de wereld en bleef dat doen tot aan haar dood op 91-jarige leeftijd.

⁸⁷ Bijv.: Riva Aquëro aan J.G.Cosio, in: *Obras completas, epistolario*, 1124.

⁸⁸ Curbelo Botto, *Delerio específico erotomaniaco*, (Lima 1980).

⁸⁹ Jorge Basadre, *La vida y la historia*, 316. En ook : Riva Aguëro, *Obras Completas, epistolario*, 1124.

⁹⁰ L.A. Valcárcel, *Memorias*, (IEP, Lima)149.

⁹¹ Mayer, *El oncenio de Leguía*, 86.

⁹² In gesprekken met hedendaagse historici in Peru, bleken deze te denken dat Mayer fascist was en waren overtuigd van haar lelijkheid. Ze wisten niet dat zij meer dan vijftig jaar lang maatschappelijk betrokken artikelen had geschreven.

Pedro Zulen's intellectuele gewicht in de geschiedenis werd geremd door zijn vroegtijdige dood. In de herdenkingsgeschriften in het 'Boletín Bibliográfico' van de Universiteit schreef V. Modesto Villavicencio dat Zulen werd bewonderd door de 'groten der aarde' -in Peru iemand als Gonzalez Prada- maar dat hij meer tijd had moeten besteden aan een echt boek. Wellicht zou dat zijn reputatie steviger gevestigd hebben onder de Limeense elite. Het is zeker waar dat Zulen's werk is ondergesneeuwd door de werken van Gonzalez Prada en later José Carlos Mariátegui. De historicus Jorge Basadre gaf ook hoog op van Zulen en noemde hem zijn 'maestro y amigo', meester en vriend.⁹³ Hij bewonderde Zulen voor zijn studieuze en kritische karakter en typeerde hem als een rechtschapen intellectueel wiens grootste zorg het probleem rond de Indianen was.

Het doel van de API

Op 14 oktober 1909 diende Zulen naar aanleiding van de genoemde discussie in het Centro Universitario, een voorstel in voor een organisatie die 'de rechten van de inheemse bevolking reëel moet maken en deze bevolkingsgroep tot een bewust element van onze nationaliteit moet verheffen'. De universiteit weigerde deze organisatie onder haar hoede te nemen, maar er waren genoeg geïnteresseerden, waaronder de voorzitter van de debatten, Oscar Miró Quesada, om haar onafhankelijk van de universiteit alsnog te organiseren. Op 20 november 1909 vond de eerste bijeenkomst plaats, de 'sesión de instalación'.⁹⁴ Mayer en Capelo zijn hierbij nog niet aanwezig. Deze eerste samenkomst werd bijgewoond door de jonge intellectuele voorhoede van de universiteit, vrijwel allemaal zonen van aristocratische of leidinggevende families. De aanwezigen waren: José de la Riva Agüero, Adrian M. Cáceres y Olazo, Pedro Cristobal Villón, Alfredo Gonzalez Prada, zoon van de beroemde Manuel, José Maduño, Alberto Ulloa y Sotomayor, J. Guillermo Videll, M. Gonzalez Chávez, Pedro Fernando Oviedo, M. Lanbrejo, Pedro Almora, Carlos de los Riva, Oscar Miró Quesada en Pedro S. Zulen.

Zulen stelde voor de nieuwe organisatie het 'Patronato Nacional Pro-Indígena' te noemen. Hij zou zoiets waarschijnlijk enkele jaren later nooit hebben voorgesteld, omdat het opzetten van een beschermend instituut het paternalisme inhield dat hij later afwees. Nationaal moest de organisatie wel worden, maar zonder banden met de regering die het woord impliceert. De moeite die Capelo moest doen om gehoor te krijgen in de senaat betreffende pro-Indiaanse wetgeving, bewees later de illusie die nauwe samenwerking met de regering zou zijn.⁹⁵ José de la Riva Agüero stelde voor de nieuwe beweging de 'Asociación Pro-Indígena' te noemen.

⁹³ Basadre, 'La herencia de Zulen', in: *Boletín Bibliográfico de la biblioteca de la Universidad Nacional Mayor San Marcos*, vol. II, 1925-26, 5-6. Villavicencio, 'El valor intelectual de Pedro Zulen', in: *Ibidem*, 6-7.

⁹⁴ Pedro Zulen, 'Sesión de instalación', handgeschreven in persoonlijk schrift 'noticias API', 20 nov. 1909, *Archivo Pedro Zulen (APZ)*, Biblioteca Nacional.

⁹⁵ In 1922 stelde de regering Leguía wel het 'Patronato de la Raza Indígena' in, maar dit was een organisatie die bestond uit een hoop woorden en weinig daden, in: Basadre *Historia de la República del Perú*, tomo XIII, (Lima 1968), 308.

De tweede bijeenkomst vond plaats op 6 januari 1910.⁹⁶ Zulen had voor deze bijeenkomst een lijst samengesteld met potentiële leden die hij voorlegde aan de aanwezigen ter goedkeuring. Op deze lijst komen Capelo en Mayer voor, die met instemming zouden worden gevraagd. Gedrieën werden zij de spil van de organisatie. Verder bevat de lijst nog een aantal grote namen zoals Victor Andres Belaunde, Llosa y Rivero van de generale staf van het leger en Dr. Francisco Tudela y Varela, die de eerder genoemde studie over de Indiaanse *comunidades* had geschreven.⁹⁷ Verder werden Juan Bautista de Lavalle die president van het 'Centro Universitaria' was, Pedro Irigoyen, Alberto Ballón Landa, José Madueño en Eduardo G. Lara gevraagd. Al deze mensen kwamen uit de betere kringen van de Limeense samenleving.

In de notulen van 12 september 1910, gepubliceerd door Zulen in het dagblad 'La Prensa',⁹⁸ staat het verzoek aan Riva Agüero, Belaunde, Bautista de Lavalle en Pedro Irigoyen of zij Capelo wilden vragen voorzitter te worden van de API. Ten eerste is dit een bewijs dat Belaunde en Irigoyen inderdaad lid waren geworden -verder horen we namelijk weinig van hen- en ten tweede is het een voorbeeld van het nut van deze 'aristocratische' Limeense elite in het bestuur van de API. Misschien vermoedde Zulen dat hij zelf Capelo niet zou kunnen overhalen.

Uiteindelijk bleek juist Capelo, in tegenstelling tot de elitaire leden die hem vroegen, de actieve *indigenista*. Riva Agüero en Belaunde waren *Arielistas*, nationalisten die vanuit hun Spaanse achtergrond een Peruaanse identiteit wilden formuleren waarin de Indiaanse gemeenschap een plaats moest krijgen. Zij balanceerde tussen *indigenismo* en *hispanismo*. Zij maakte zich net als de *indigenistas* zorgen over 'el problema del Indio' en de herformulering van de Peruaanse identiteit, maar zij vonden dat de creoolse wortels uiteindelijk belangrijker waren dan de Indiaanse. De Indianen zouden zich volgens hun regels moeten aanpassen aan de creoolse maatschappij, niet andersom. De API wilde daarentegen de Indiaan als volwaardig burger in de natie incorporeren en hechtte veel waarde aan het Indiaanse element in de nationale identiteit.

Deze twee elementen, de conservatieve en de progressieve, zijn terug te vinden in de statuten die na de oprichting van de API door het bestuur werden opgesteld. In de eerste maanden van het jaar 1910 werden deze opgesteld. In het archief van Zulen zijn twee verschillende versies van deze statuten te vinden, beiden zonder datum. De ene is getypt op briefpapier van de secretaris generaal, de ander is een krantenknipsel dat op papier is geplakt. Inhoudelijk verschillen de twee op een aantal punten van elkaar. Ze zijn in een eigen vertaling te vinden in bijlage I.

In 'El Deber Pro-Indígena' wordt er gerefereerd aan artikelen uit de statuten die niet afkomstig kunnen zijn van de door mij gevonden versies. Een ander statuut, waarin bijvoorbeeld ook regels zijn opgesteld, moet zijn gemaakt. De wel gevonden versies geven echter een voldoende beeld van het doel dat de API had.

⁹⁶ Zulen, 'Noticias API', 6 jan 1910, APZ.

⁹⁷ F. Tudela y Varela, *Socialismo Peruano, estudio sobre las comunidades indígenas*, (Imp. La Industria, Lima 1905).

⁹⁸ P. Zulen, 'La Asociacion Pro-Indígena', in: *La Prensa*, (Lima) 12 sept. 1915.

Tijdens de 'sesión de instalación' werd de API aangeduid als een organisatie die 'de rechten van de inheemse bevolking reëel moet maken en deze bevolkingsgroep tot een bewust element van onze nationaliteit moet verheffen'. In de statuten van de API werd dit doel als volgt geformuleerd: 'ons voornaamste doel is om het Indiaanse ras uit de verslagen positie te bevrijden waarin zij thans verkeert, en daarnaast haar vóór alles tot een factor van nationale trots te maken'. Het beeld dat hierin werd geschapen is die van de 'verslagen' Indiaan. Dat wil zeggen dat zij door de omstandigheden is wat zij nu is. Haar slechte maatschappelijke positie wordt binnen deze definiëring niet veroorzaakt door de aard van het ras, maar door de geschiedenis van uitbuiting en mishandeling. In nationaal opzicht moest de Indiaan een factor van 'nationale trots' worden. Men zag in de Indiaan een deel van haar eigen, Peruaanse cultuur, die onderschat werd en ondergewaardeerd.

De positie van de inheemse bevolking moest verbeterd worden. Haar positie was afhankelijk van de omgeving, dat wil zeggen van grootgrondbezitters, industriëlen, en lokale autoriteiten. De verhouding tussen de bevolking en deze omgeving moest daarom veranderen. Om deze verandering de juiste richting in te sturen had de API een aantal manieren bedacht. Men wilde vooral de Indianen verdedigen tegen mishandeling door de politieke, administratieve, burgerlijke en militaire autoriteiten. Dat was geen simpele taak. Om dit te bereiken moest de rechtsstaat worden ingeschakeld. De bestudering van de wetten en regels moest duidelijkheid scheppen in de mogelijkheden daartoe. Plaatselijke vertegenwoordigers van de API moesten de Indianen wijzen op deze wetten en hen zonodig en wanneer mogelijk helpen bij juridische aangelegenheden. Om de Indianen zelf juridisch sterker te maken was het de bedoeling om deze wetten en regels te publiceren en door middel van pamfletten te verspreiden onder de bevolking. Op dezelfde manier dachten zij het alcoholisme in de Indiaanse gemeenschap tegen te gaan. De API was van mening dat alcoholisme werd gestimuleerd door de religieuze feesten die de bevolking veel geld kostten. Het zou hen 'slaven van ontuchtige bezigheden en het object van onderworpenheid' maken. Vandaar dat een campagne tegen deze feesten volgens de API noodzakelijk was.

De API wilde dat de bevolking zichzelf zou kunnen verdedigen. Zij wilde daarom scholen voor volwassenen opzetten, waar het onderwijs gericht zou zijn op 'het bekend maken van de Indianen met hun rechten en plichten als arbeider, als burger en als sociale factor. Daarnaast zullen zij gewezen worden op de manieren die ze kunnen aanwenden ter verdediging tegen de mishandeling waarvan zij slachtoffer zijn.'

Een goede reactie op de problemen van de Indianen, vereiste kennis van zaken. Daarom nam de studie van de werkelijke omstandigheden waarin de inheemse bevolking leefde een grote plaats in binnen de doelstellingen van de API. Deze studies moesten gericht zijn op het vinden van oplossingen voor de problemen.⁹⁹

De tweede versie van de statuten, het krantenknipsel¹⁰⁰, is slechts in grote lijnen hetzelfde als de hiervoor besproken statuten. Opvallend is de meer paternalistische toon die in deze tweede versie werd aangeslagen. Bij deze statuten lijkt het alsof er wel werd uitgegaan van een reële minderwaardigheid van de inheemse bevolking. Zo wordt er gesproken van de ‘stimulering van de fysieke, morele en intellectuele ontwikkeling’ van de Indiaan. Dat is iets anders dan het weghalen van belemmerende omstandigheden zoals misbruik en onderdrukking. Het impliceert dat de Indianen wel degelijk zelf schuldig zijn aan de positie waarin zij verkeerden.

Arbeiders ronselen door middel van het *enganches*stelsel¹⁰¹, wordt in dit document niet afgewezen, het moet slechts gereguleerd worden. In een brief aan Francisco Mostajo, afgevaardigde in Arequipa, van februari 1910, schrijft Riva Agüero net zoiets: ‘het voorkomen van het misbruik binnen het *enganche* systeem [mijn cursivering]’.¹⁰² Pedro Zulen en ook Capelo en Mayer, benadrukten de afschaffing van het *enganches*stelsel, omdat het volgens hen in elk opzicht de vrijheid belemmerde.

Ten aanzien van de leefgemeenschappen, de *comunidades*, van de inheemse bevolking wordt er in deze versie gesproken van ‘vernietigen dan wel modificeren’. De conservatieve leden zagen de *comunidades* als een organisatievorm die de Indiaanse gemeenschap weerhield van vooruitgang. Er was echter geen consensus in de API over de gewenste toekomst van de *comunidades*. De argumenten in deze discussie zal ik in het volgende hoofdstuk belichten. Een punt dat alleen in deze versie van de statuten werd genoemd, maar later nergens is herhaald, is het ‘naar de kust halen’ van de Indianen. Wat zouden die daar moeten doen? Wat zou het voor een positief effect hebben op hun positie? Misschien kwam dit voort uit de wens dat de Indianen hun eigen cultuur zouden inruilen voor een meer creoolse cultuur. De scheiding tussen Indiaans en creools werd immers vaak geïdentificeerd met de scheiding tussen de cultuur in de Andes en de cultuur aan de kust.

Hiernaast is er nog de aanbeveling om Paz Soldan in het comité te vragen, omdat hij een boek heeft geschreven over de heilzame werking van het leger op de ontwikkeling van de Indiaan. Dit is een gangbaar idee in de negentiende eeuw, maar juist Gonzalez Prada wees na het verlies van de *Guerra Pacífico* op de onwaarheid van deze stelling.

Waarschijnlijk zijn deze statuten geïnspireerd door de meer conservatieve elementen in de API en demonstrenen ze zodoende de verschillen tussen de leden van de API. Vooral Riva Agüero lijkt gezien zijn aandeel tijdens de eerste bijeenkomsten en zijn brieven, erg actief geweest te zijn in deze eerste maanden waarin de statuten werden opgesteld.

Wat ontbrak in de opzet van de API is de mening van de inheemse bevolking zelf. Dit gold echter niet exclusief voor de API. Ook in de latere indigenistische organisaties ontbrak het aan

⁹⁹ ‘Estatutos’, Documentos Varios 1910-1925, getypt op papier met merk van de secretaris generaal, z.j., APZ, Biblioteca Nacional, Lima.

¹⁰⁰ ‘Estatutos’, Documentos varios 1910-1925, krantenknipsel, na 30 jan. 1910, APZ, Biblioteca Nacional, Lima.

¹⁰¹ *Enganche* betekend bedrog, het was gebruikelijk voor werkgevers de Indianen aan schuldcontracten te binden, waardoor zij voor bijna niets vastzaten aan een bedrijf.

een degelijke samenwerking met de Indiaanse bevolking. De meeste ‘grote’ indigenistische denkers hadden nooit met een Indiaan gesproken en spraken hun taal ook niet. De afstand tussen de stedelijke intellectuelen en de Indiaanse gemeenschap was vaak erg groot.

In de theoretische opzet ontbrak de stem van de Indianen, maar in de uitwerking werden zij zeer serieus genomen. De API moest uiteindelijk fungeren als een medium voor de Indianen om hun miserabele maatschappelijke positie bekendheid te geven. In eerste instantie ging de berichtgeving via de creoolse vertegenwoordigers van de API in de provincies, maar naarmate de bekendheid van de API steeg, stuurden Indianen vaker hun verhalen rechtstreeks naar het bestuur in Lima waarna deze gepubliceerd werden. Op die manier werden sommige Indianen ook vertegenwoordiger van de API in hun eigen streek of dorp. De arbeider Herminio Cisneros bijvoorbeeld, fungeerde als interne bron bij het onderzoek naar de staking in Chicama (1912) dat een vertegenwoordiger van de API ondernam. Cisneros werd na deze samenwerking vertegenwoordiger van de API in zijn woonplaats Pallasca.¹⁰³ In een evaluatie uit 1921 zei Dora Mayer dat de functie van de API was om de Indianen ‘een centrum te bieden waar zij terecht konden met hun klachten in een instantie die prestigieus genoeg is om haar bemiddeling ten opzichte van de hoogste instellingen van de natie van voldoende gewicht te voorzien’.¹⁰⁴

De structuur van de API

De API bestond uit een Centraal Comité, *socios activos* en afgevaardigden in de provincies. Het centraal comité bestond uit een voorzitter, een secretaris generaal, een hoofd publicaties, een penningmeester, een bibliothecaris en een aantal stemhebbende leden. Tot april 1916 was Capelo de voorzitter, Zulen de secretaris generaal en Mayer had de leiding over de publicaties. Dr. Emilio Sequi, directeur van ‘La Voce d’Italia’, was bibliothecaris. De penningmeester wisselde een aantal maal. In eerste instantie was het de opzet om de in het Centraal Comité zittende lidmaten ieder een aparte taak toe te wijzen. In 1912 is dit ook gebeurd blijktens een publicatie in ‘El Deber Pro-Indígena’. Er waren vier aandachtsvelden: parochiale conflicten, industriële hygiëne, juridische zaken en de pers. Deze verdeling werd later niet meer gemaakt. Onder de stemhebbende leden waren Riva Agüero en enkele andere vooraanstaande mensen. Zij waren allen Limenen. Ook onder de *socios activos* bevonden zich veel Limenen.

Naarmate de jaren verstreken wist de API steeds meer *socios activos* te werven, ook in de provincies. De feministe en *indigenista* María Jesus Alvarado Rivero was al vrij snel actief lid in Lima en werd lid van het centraal comité in 1913. De conservatievere, aristocratische intellectuelen hadden zich teruggetrokken uit het centraal comité. José de la Riva Agüero ging zich vanaf 1915 met politiek bezighouden middels zijn eigen ‘Partido Nacional Democrático’. De meer progressieve strijders voor gelijke rechten namen de plaats in van de conservatieven.

¹⁰² Riva Agüero aan F. Mostajo 20-2-1910, ongepubliceerd, *Archivo de Riva Agüero*, (Instituto Riva Agüero, Lima).

¹⁰³ ‘Informaciones’, in: *El Deber*, nr.3 dec. 1912.

¹⁰⁴ Mayer, *El indígena Peruano a cien años de República libre e independiente*, (Lima 1921), 92.

De afgevaardigden werden het eerste jaar gevraagd door het centraal comité, hiervoor dienden de lijsten met namen die Zulen tijdens de tweede bijeenkomst vroeg aan het organiserend comité. Iedereen kon op die manier via zijn eigen connecties en volgens voorstellen doen voor de aan te stellen afgevaardigden in de provincies. Naarmate de bekendheid van de API groeide, werd ook de samenstelling van de vertegenwoordigers meer divers. Men bood uit zichzelf zijn of haar medewerking aan. De controle over deze onbekende afgevaardigden in verre gebieden was erg moeilijk. Meerdere malen kwamen er van Indianen of van andere API-leden aantijgingen binnen van misbruik door API vertegenwoordigers. Deze mensen gebruikten de API als middel om Indianen in vertrouwen te nemen en zo bijvoorbeeld geld te vragen voor diensten die zij vervolgens niet nakwamen. Zodra dit bekend werd bij het bestuur in Lima werd zo iemand ontzet uit zijn functie, maar door de grote afstanden kon soms niet voorkomen worden dat het misbruik doorging. In 1914 werd er bijvoorbeeld een aanklacht ingediend tegen een oud-API lid, die al in 1913 ontzet was uit zijn functie. De man gebruikte de bekendheid van de API echter nog steeds om zich achter te verschuilen. Het enige wat het bestuur in Lima kon doen was een lijst met de juiste afgevaardigden verspreiden, in de hoop dat niemand meer onterecht de API kon gebruiken.¹⁰⁵

In 1913 telde de API 65 afgevaardigden die tezamen 55 steden vertegenwoordigden. De verspreiding lijkt daarmee erg groot, maar er moet vervolgens gekeken worden naar de concentratie van de vertegenwoordigde steden (bijlage twee). Deze kaart laat zien dat de concentratie afgevaardigden in Cusco en in de regio rond Huaraz en Cerro de Pasco erg groot is. Het zuidwesten is redelijk vertegenwoordigd en in Arequipa zaten drie afgevaardigden die vrijwel de hele regio vertegenwoordigden. Ook het noordwesten is nog redelijk vertegenwoordigd, met afgevaardigden in Trujillo, Chiclayo, Huancabamba en La Unión. Alleen in de het Amazonegebied zit niemand. Slechts één plaats ten noorden van Iquitos, Santa Rosa heeft een afgevaardigde van de API.

Blijkens een brief van de secretaris generaal Pedro Zulen, was het de bedoeling om in Cusco een commissie op te zetten met dezelfde bevoegdheden en verantwoordelijkheden als in Lima. Dat wil zeggen een 'comité departemental', dat in principe zijn eigen beslissingen in de regio zou nemen, onafhankelijk van het centraal comité in Lima. In een brief van 17 februari 1910 vroeg Riva Agüero aan zijn vriend José Gabriël Cosío, professor Spaans en hispanist, om zo'n comité op te richten. Deze antwoordde dat zij dat in Cusco inderdaad van plan waren. De universiteit van Cusco maakte revolutionaire tijden door en het waren de vooruitstrevende studenten die deze 'Reforma Universitaria' in die dagen leidden. Samen met F.L. Herrera, L.E. Valcárcel, M. Corasao en H. Luna zette Cosío het departement voor de API op. Vervolgens gebeurde er echter weinig met dit nieuwe comité en dus hief Zulen het in augustus 1911 op. Het Cusceense comité had niets gedaan om haar positie geloofwaardig te maken en Zulen vond dat het de geloofwaardigheid van de

¹⁰⁵ 'Comité Directivo', In : *El Deber*, nr. 18 mrt 1914.

hele API zou schaden als een regionaal comité het liet afweten.¹⁰⁶ Dit betekende niet dat de API niet meer vertegenwoordigd was in Cusco, maar dat nu alle afgevaardigden onder de verantwoordelijkheid van het centraal comité in Lima vielen. Iedereen moest nu rapporteren aan Lima.¹⁰⁷ Luis E. Valcárcel zei in een interview met de historicus L. E. Tord, dat hij de leidende figuur van de afvaardiging in Cusco werd,¹⁰⁸ maar dat zal dan voor korte duur zijn geweest. Vanaf 1912 komt hij niet meer voor in de lijsten met afgevaardigden die de API publiceerde en wordt hij in geen enkel verband meer genoemd.¹⁰⁹

Alle bijdragen, de verslagen die de afgevaardigden maakten, werden in het Centraal Comité besproken en vervolgens door Zulen of Mayer gepubliceerd in de landelijke bladen. Tot aan 1912 werden ook de notulen van de vergaderingen van de API in 'La Prensa' en 'El Comercio' gepubliceerd, maar na de oprichting van 'El Deber Pro-Indígena' werden deze aldaar gepubliceerd. De API bezat geen eigen kantoor, zodat de berichten werden gestuurd naar de huisadressen van Zulen of Mayer. 'El Deber Pro-Indígena' werd gedrukt in de uitgeverij van Alejandro Segrestan, 'El progreso'. Segrestan wilde met zijn uitgeverij een plek bieden aan onder meer uitgaven van de arbeidersbeweging. Daarnaast was hij lid van de API en schreef zelf ook artikelen voor 'El Deber'. Dit tijdschrift werd door Mayer zelf gedrukt in samenwerking met Segrestan.¹¹⁰ Hieruit blijkt dat de financiële middelen van de API niet erg ruim waren. De afgevaardigden werden ook gestimuleerd tot samenwerking met plaatselijke kranten, zodat de verspreiding van berichten zo groot mogelijk werd gehouden. Het karakter van een nationale vereniging werd op deze manier zoveel mogelijk gehandhaafd.

De oprichting van de API belichaamde de 'nieuwe geestdrift' van een generatie. Door een organisatie op te zetten die zich bezig hield met 'el problema del Indio', bevestigde zij de opkomst van een preoccupatie met de geteisterde en veronachtzaamde Indiaanse bevolking. Daarnaast was het een nationalistische organisatie die een herdefiniëring zocht voor Peru als natie. De API was het symbool voor het denken over een betere toekomst die gepaard moest gaan met een radicale verandering in de maatschappelijke verhoudingen. Het moraliserende karakter van de doelstellingen van de API sloot aan bij de Europese tendens om de wereld onder te verdelen in 'geciviliseerde' en minder 'geciviliseerde' groepen. Peru wilde bij de geciviliseerde wereld behoren. Behalve de economische voorwaarde van civilisatie waren er ook morele voorwaarden. De anti-slavernij beweging, de arbeidersbeweging en de vrouwenbeweging kregen steeds meer maatschappelijke kracht. De API past in het rijtje van deze emancipatoire bewegingen, alhoewel dat in 1909 nog niet zo duidelijk was.

¹⁰⁶ Brief Zulen aan depart. Cusco, Libro Copiador, oficios y telegramos de la API, vol. II, 1910-1925, 10 aug. 1911, APZ, Biblioteca Nacional.

¹⁰⁷ Ibidem, 16 aug. 1911.

¹⁰⁸ Valcárcel in gesprek met Tord, in: L.E. Tord, *El Indio en los ensayistas Peruanos 1848-1948*, (Lima 1978) 172.

¹⁰⁹ Zie bijlage IV, de lijst met alle afgevaardigden en *socios activos* die in *El Deber* werden genoemd.

¹¹⁰ Mayer, *Memorias*, Rosa Boccioni, Y. Cadia, R. Jiménez en M. Pinto ed. (Lima 1992) 219.

De ideologische grondslag van de API verschoof langzaam van een paternalistisch naar een meer humanistisch, bijna radicaal uitgangspunt. Hierdoor verloor de API de medewerking van de conservatieve aristocratische leden.

Het functioneren van de API was sterk afhankelijk van de overtuiging en de geestdrift waarmee Mayer, Capelo en Zulen zich belangenloos inzetten. Vandaar dat persoonlijke onenigheid tussen deze drie de opheffing van de API kon veroorzaken. De loyaliteit en energie waarmee vele anderen zich inzetten voor de API doet echter vermoeden dat er dieper liggende oorzaken waren voor de ontbinding. De beweging was immers goed genoeg georganiseerd om het zonder Mayer, Capelo en Zulen te kunnen stellen. De werkwijze van de API sloot in 1917 kennelijk niet meer aan bij de ideeën die de leden hadden over de verbetering van de positie van de Indianen. Het draagvlak voor *indigenismo* werd immers groter, maar kreeg een ander karakter in de jaren die volgde. De ontwikkeling die de API doormaakte en de achterliggende oorzaken van de opheffing zullen in de volgende hoofdstukken worden belicht.

H. III Op zoek naar een betere toekomst: idealen versus werkelijkheid

In 'El Deber Pro-Indígena', het tijdschrift van de API, werden tussen 1912 en 1917 vele artikelen gepubliceerd die over de verbetering van de positie van de Indiaan gingen. De inzendingen waren afkomstig van de vertegenwoordigers uit de provincies, van de Limeense intellectuelen waaronder veel artikelen van Zulen, Capelo en Mayer, maar ook van niet-leden die zich verbonden voelden met het pro-Indiaanse werk. Zo ontstond een discussie over de methoden om het doel van de API te bereiken. Onder invloed van de gebeurtenissen, de evaluatie van opstanden en stakingen, de opgedane kennis over de omstandigheden in de provincies en vooral ook de activiteiten van de API zelf, veranderde meningen en methodes. De weg zoals de API die had uitgestippeld in 1909-'10, werd bijgesteld onder invloed van die ervaringen.

Over het algemeen vinden we in de artikelen een mengeling van verlichte, positivistische ideeën enerzijds en sociale ideeën anderzijds. De basisopvattingen over wie de Indiaan is en wat diens plaats in de maatschappij zou moeten zijn, dragen een sterk verlicht positivisme in zich. Het geloof in kennis en de maakbaarheid van de maatschappij spelen hierbij een grote rol. Daarnaast schommelt het zoeken naar een Peruaanse identiteit en de manier waarop de inheemse bevolking daar in past, soms tussen positief racisme, moralisme en zelfs op enig moment 'de hang naar zuiverheid'.¹¹¹ Met het laatste werd dan niet gerefereerd aan de scheiding der rassen, maar eerder aan een vermenging. De drijfveer was echter dezelfde: de angst voor de verloedering van de samenleving en de 'degeneratie' van haar volken.

Deze idealistische basis van de API werd getoetst aan de praktijk. In een aantal gevallen bleken idealen en werkelijkheid niet in overeenstemming te brengen. Het vertrouwen in de staat als regulerende factor van de samenleving, werd bijvoorbeeld geheel ondermijnt door de werkelijke verhoudingen binnen de bureaucratie. De nabijheid van de treurigheid waarin de Indianen gedwongen werden te leven, versterkte vervolgens het gevoel van de noodzakelijkheid van snelle concrete veranderingen. De praktijk waarmee de API te maken kreeg, zorgde zo voor

¹¹¹ R. van der Laarse, A. Labrie en W. Melching ed., *De hang naar zuiverheid. De cultuur van het moderne*

een nieuwe, humanistische basis voor het *indigenismo*.

De oorspronkelijke idealistische uitgangspunten waarmee de API een betere toekomst dacht te kunnen formuleren, krijgen aandacht in de eerste twee paragrafen. Vervolgens zal ik aan de hand van de uitgangspunten ten opzichte van de 'trinidad de explotación' en de daarop volgende confrontatie met de realiteit, de veranderingen aangeven die plaats vonden in het gedachtegoed van de API.

De interpretatie van de 'ware' Peruaan.

Het verschil in levenswijze en omstandigheden tussen blanken en Indianen was aan het begin van de eeuw enorm. De blanke stedelijke bevolking kende de Indiaan niet. Wie was die Indiaan eigenlijk? De elite in Peru dacht in een raciaal onderscheid, omdat de verschillen tussen deze twee bevolkingsgroepen zo enorm groot leken. De meeste leden van de API kenden de wereld van de Indianen ook niet, omdat zij immers uit de stedelijke elite kwamen. Dit was een argument voor tegenstanders van het pro-Indiaanse werk om de API af te doen als onzin. Vooral provinciale grootgrondbezitters wierpen de API voor de voeten dat zij niet eens wist waar ze over praatte. Francisco Mostajo, één van de vertegenwoordigers van de API in Arequipa en een bekende *indigenista*, vond dit geen relevant argument. Hij ging er vanuit dat de aard van rassen in principe niet verschillend was. Men hoefde de Indiaan niet te kennen om voor hun rechten te strijden. Het ging om de universele rechten van de mens en Indianen waren voor hem mensen net als ieder ander. Daarbij waren het Peruanen en zou elke Peruaan het zichzelf verplicht moeten stellen om haar mede-Peruanen te steunen. Het recht was hetgeen waar het om draaide, niet de aard van de Indiaan of van de blanke. Bovendien vond hij dat de API de Indianen in ieder geval beter kende dan de grootgrondbezitters die iedere dag met Indianen omgingen, omdat deze niet naar hen keken of luisterden.¹¹²

De afstand tussen de blanken en de Indianen was zo groot dat ook de *indigenistas* over het algemeen de wereld waarin de inheemse bevolking leefde niet kenden. Het enige wat ze zeker wisten was dat het verschil tussen de bevolkingsgroepen groot was, dat de Indianen onder erbarmelijke omstandigheden leefden en dat ze daar iets aan wilden doen. Het was niet

Europa, (Het Spinhuis, Amsterdam 1998).

voor niets dat de studie van de Indiaanse gemeenschap en de problemen die zij hadden een grote plaats innamen in de opzet van de API.

Het eerste aanknopingspunt met de inheemse cultuur was de geschiedenis. De geschiedenis van de Indianen werd overschaduwed door de kolonisatie. Sommige gingen daarom terug in de tijd om de oorsprong van de inheemse tradities te onderzoeken. Aan het begin van de twintigste eeuw werd er steeds meer onderzoek gedaan naar het pre-columbiaanse verleden en er werden nieuwe archeologische vindingen gedaan. Machu Picchu werd bijvoorbeeld in 1911 door de Amerikaan Bingham ontdekt. De overweldigende ruïnes die het land bleek te bezitten, beloofde een grootse en vooral verwaarloosde geschiedenis. Arturo E. Delgado, lid van de API in Oyón, wees op het nationale karakter van dit inheemse erfgoed. De ruïnes bewezen de kracht, intelligentie en het organisatievermogen van de voorouders van de inheemse bevolking. Hij vond dat Peru deze monumenten als nationaal erfgoed moest gaan behandelen, zoals dat elders in de wereld ook normaal was. Het ging hier immers om het nationaal verleden, ook al wilden velen dit ontkennen. Hij was zich er van bewust dat de meeste blanken en zelfs mestiezen, zich juist liever niet met de Indiaanse achtergronden identificeerde, terwijl de schoonheid en grootsheid van dit verleden de nationale trots zou moeten zijn.¹¹³ Delgado pleitte daarom voor een intensieve studie van het nationaal verleden en de conservatie van haar overleveringen.

Het behouden en beschermen van pre-columbiaanse schatten was vaak afhankelijk van de willekeur van de heersende regering, zoals blijkt uit een getuigenis van de archeoloog Luis E. Valcárcel.¹¹⁴ Hij verhaalt van de gewoonte van Leguía om wereldleiders giften te doen uit de schatten die in het bezit waren van de nationale musea. Hij had zelfs een gouden vaas naar Mussolini gestuurd met de boodschap: 'Van de Peruaanse regering voor Uwe Heiligheid'. Emilio Gutiérrez de Quantanilla, actief lid van de API, was directeur van het Nationaal Historisch Museum in Lima. Door die functie was ook hij op de hoogte van wat er gebeurde met veel van de historische overblijfselen uit het pre-columbiaanse tijdperk. Net als Valcárcel, zag hij de collectie waardevolle objecten verdwijnen in de zakken van zogenaamde 'rechthebbende': degene met genoeg macht en invloed. Gutiérrez de Quantanilla kon zich erg

¹¹² F. Mostajo, 'Contra un argumentación trivial', in: *El Deber*, nr. 4 jan. 1913.

¹¹³ A. E. Delgado, 'La influencia del pasado', in: *El Deber*, nr. 20 mrt. 1914.

¹¹⁴ In: Valcárcel, *Memorias*, 266.

druk maken over deze ‘schatroof’. Hij vergeleek het op deze manier vernietigen van de geschiedenis van de Indianen met het vernietigen van de bevolking zelf:

‘De koloniale economie had niet kunnen floreren zonder het goud uit de pre-columbiaanse graven, [...] net zo min als het had kunnen stellen zonder de arbeid van de bevolking’.¹¹⁵

De interpretatie van het pre-koloniale verleden als nationaal verleden is bij de latere *indigenistas* in extreme vorm terug te vinden. Mariátegui vond immers dat de traditionele Indiaanse levensvormen de economische kracht van Peru zouden kunnen zijn. De *ayllu* was voor hem het symbool van de communistische aard van Peru. Het in ere herstellen van de traditionele organisatievorm van de landbouw zoals de Inca’s die gekend hadden, zou volgens Mariátegui de economische redding zijn van het land.

Naast deze nationale interpretatie van het pre-columbiaanse verleden, dacht men ook dat het verleden van de inheemse bevolking veel kon verklaren over de ‘aard’ van de Indianen. Om de aanname van veel blanken dat het Indiaanse ras lui en dom zou zijn te weerleggen greep men terug naar die geschiedenis. Die wees namelijk uit dat de Indianen in vroegere tijden wel degelijk hun heldendaden hadden gekend. Dat zij nu overkwamen als een volgzaam en dommig volk kwam daarom door de eeuwenlange brute overheersing, zij waren immers niet altijd zo geweest.¹¹⁶ Ook deze interpretatie van de geschiedenis was een vooruitstrevende manier van denken. Latere *indigenistas* benadrukte dat de inheemse bevolking slechts overkwam als volgzaam en dommig, maar dat zij wel degelijk een slim volk was.

Hiertegenover stond de interpretatie die de *Arielistas* hadden van de geschiedenis. Zij zagen de onderwerping van de inheemse bevolking aan het politieke systeem van de Inca’s, als het begin van de inertie van de bevolking. Riva Agüero schreef bijvoorbeeld over over de Inca’s:

‘ook al heeft hun communistische systeem orde, discipline, gehoorzaamheid en welzijn gebracht, hun doel was ‘rust in slavernij’. [...] Daarnaast heeft dit systeem voor een nu vrijheidslievend land, [...] op de lange termijn desastreuze effecten gehad, die voor een groot deel verantwoordelijk zijn voor de problemen die het moderne Peru vandaag de dag teisteren.’¹¹⁷

¹¹⁵ E.Gutiérrez de Quantanilla, ‘El saquero de las Huacas’, in : *El Deber*, nr. 10 juli 1913.

¹¹⁶ J.J. del Pino, ‘El pronunciamiento de Huamanga’, in: *El Deber*, nr. 25 okt. 1914.

¹¹⁷ Riva Agüero geciteerd in: Osmar Gonzales, *Sanchos fracasados*, 170.

Dat deze interpretatie van het Inca verleden niet paste binnen de opvattingen van de meerderheid van de leden van de API, lijkt duidelijk. Toch waren het niet alleen de conservatieve *Arielistas* die er zo over dachten. De over het algemeen progressieve en sociale María Jesús Alvarado Rivero gaf namelijk eenzelfde interpretatie van het Inca verleden:

‘Het communale systeem liet hen [de Indianen] zonder particulier bezit, gedoemd om onder dwang te werken, om te verblijven in de geest van hun voorouders, elk ideaal van nationale voorspoed verdrijvend; gereduceerd tot een blinde afhankelijkheid, alle facetten van het leven onderworpen aan regels, zonder maar de vrijheid tot liefhebben aangezien zelfs de huwelijken door de autoriteiten werden besloten.’¹¹⁸

Alvarado Rivero trok vervolgens echter niet de conclusie dat de kolonisatie de civilisatie had meegebracht, zoals de *Arielistas* het graag zagen. Binnen het Inca-systeem had de bevolking haar vrijheid ingeruild voor een zekere mate van bescherming. De Spanjaarden hadden de bevolking niet alleen de vrijheid ontnomen, maar daar ook niets tegenover gesteld. Daardoor was volgens haar de haat, de hypocrisie en het geweld van de Indianen tegen de blanken gegroeid.¹¹⁹ Voor Alvarado Rivero deze koloniale ‘*trinidad de explotación*’ nog in tact.

In de landelijke pers werd niet gesproken over vijandelijkheid van de Indianen ten opzichte van de blanke, maar van de gewelddadigheid van Indianen in het algemeen. In meerdere artikelen in ‘El Deber Pro-Indígena’ probeerde de API deze opvatting dat de Indianen een ‘gewelddadige aard’ zouden hebben, te weerleggen. Alvarado Rivero had deze gewelddadigheid genuanceerd door deze te specificeren tot geweld tegen blanken en een reactie was op de gewelddadigheid en veronachtzaming van de koloniale en post-koloniale heersers. Ook de afgevaardigde in Ayacucho, Juan José del Pino, zag het als zodanig. Hij vond dat de beschuldigingen van blanken ten opzichte van de ‘slechtheid’ van de Indianen wel terecht waren, want zij waren volgens hem inderdaad vaak agressief tegen hen. Dit kwam echter voort uit een begrijpelijke achterdocht ten aanzien van de blanke bevolking. Deze achterdocht was namelijk gebaseerd op driehonderd jaar onderdrukking. Daarbij vond hij het niet onlogisch dat armoede geweld en diefstal met zich meebracht. Hij wees er echter op dat het om de

¹¹⁸ Alvarado Rivero, ‘El Indio’, juni 1911, in: Kranteknipstel, ongecatalogiseerd in plakboek, *Archief María Jesús Alvarado Rivero*, Cendoc Mujer. Gepubliceerd in *El Comercio*, 10 juni 1911.

¹¹⁹ Ibidem.

omstandigheden ging en niet om ‘de’ slechtheid van ‘de’ Indiaan: ‘Behalve misdaad levert armoede ook dromen op en vanuit die dromen moeten we werken’. De Indianen moesten de kans krijgen om deze dromen waarheid te maken en het achterdocht zou volgens hem vanzelf verdwijnen.¹²⁰

De argumenten die de meeste leden van de API naar voren brachten betreffende de armoede van de Indianen kwamen neer op de verandering van omstandigheden. Zij geloofden niet in de onkunde van de inheemse bevolking zoals veel van hun stedelijke generatiegenoten. De Indianen hadden volgens de API in het verleden bewezen voor zichzelf te kunnen zorgen op een hoogwaardig niveau. De manier waarop de Inca’s de grond hadden bewerkt, waarop zij onherbergzame gebieden tot goede landbouw gronden hadden weten te maken, verdiende een hoop respect. Het feit dat ze nu geen rijkdom meer vergaarden met deze kennis, lag niet aan henzelf, in eerdere tijden waren ze er immers wel rijk mee geworden. Het leefniveau van de inheemse bevolking lag daarom niet aan een tekortkoming van het Indiaanse ras, maar aan de omstandigheden waarin zij gedwongen waren te leven. Augustín de la Torre Gonzalez schreef in 1915 naar ‘El Deber’ dat Peru een sociaal probleem had, geen raciaal probleem: ‘Zet een neger, een blanke en een mestiez in de situatie waarin de Indianen leven en zij zullen hetzelfde reageren’.¹²¹

Gezien de veel gehoorde term het ‘Indiaanse ras’, waren deze pleidooien echter niet helemaal vrij van raciaal denken. De leden van de API verwierpen het principe van ‘mindere’ en ‘betere’ rassen, maar benoemden wel de karakteristieken van de verschillende rassen. Ten eerste werden de slechte kanten van de Indianen aan de kant gezet door te stellen dat die aan de omstandigheden lagen. Vervolgens stelden de meeste *indigenistas* dat de Indianen in principe juist goed waren. Dora Mayer zei bijvoorbeeld:

‘Het Indiaanse ras is niet crimineel, zij is juist geordend, en verlegen, ze respecteert de wet en is gevoelig en meelevend. Ze hebben het niet in hun bloed om agressief, brutaal en opstandig te zijn. Slechts de feodaliteit en de dwang maakt hen brutaal’.¹²²

Ook J. Vitaliano Berroa kende de Indianen bepaalde eigenschappen toe. Hij pleitte voor een

¹¹⁹ J.J. del Pino, ‘La pleitomanía indígena’, in: *El Deber*, nr. 5 feb. 1913.

¹²¹ A. de la Torre Gonzalez, ‘Para la discusión’, in: *El Deber*, nr. 28 jan. 1915.

snelle rasvermenging van Indianen en creolen, want het Latijnse of creoolse karakter mistte een aantal eigenschappen die de Indiaan wel hadt:

‘Het Indiaanse ras zou zich moeten mengen met het Latijnse ras, want zij draagt in haar temperament de meest achtenswaardige eigenschap die wij zouden moeten verwerven: standvastigheid van karakter. De vasthoudendheid in het karakter is één van de beste eigenschappen die de Indiaan bezit. [...] Het defect van de veranderlijkheid in het Latijnse karakter, staat haaks ten opzichte van de deugd van trouw en volharding welke het Indiaanse ras onderscheid. De vermenging zou het zuivere product van de geselecteerde, nationale mestiez opleveren.’¹²³

Er wordt hier een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de karakters van de twee rassen. Vitaliano Berroa spreekt hier van rasvermenging ter verbetering van beide rassen. Hier zou een nationaal karakter uit voort moeten komen. Zijn opmerking staat haaks ten opzichte van de pessimistische ideeën over mestiesering zoals de racistische denkers die formuleerde. Dat neemt niet weg dat beiden voortkomen uit de hang naar rasverbetering en de angst voor de verloedering van het Peruaanse volk. Het gaat immers om het verkrijgen van ‘het zuivere product van de geselecteerde, nationale mesties’. Vervolgens sprak Vitaliano Berroa over de strijd voor de verbetering van de ‘conditie’ van de Indiaan. De civilisatie die de creolen wel hebben en de Indianen niet, moest op hen overgebracht worden, want:

‘het is de strijd van het hoofdbestanddeel van onze nationale eenheid en als deze niet in evenwicht wordt gebracht, in harmonie en vrede, dan zullen wij de zelfmoord van ons eigen vaderland veroorzaken.’¹²⁴

Uiteindelijk gaat het Vitaliano Berroa om de nationale identiteit. Hij vindt dat Peru vooral Indiaans is en hecht daarom veel belang aan zijn welzijn. Rasvermenging was volgens hem onvermijdelijk en daarnaast ook gewenst om een gezonde, ‘zuivere’ natiestaat te creëren.

Dora Mayer was ook voor rasvermenging, alhoewel het voor haar niet ging om de verbetering van de ‘conditie’ van de Indianen of de blanken zoals voor Vitaliano Berroa. Mayer was voor elk ras en elke vermenging, omdat de natuurlijke verscheidenheid der mensen voordelig was voor de arbeidsverdeling. De arbeid was op dit moment zo verdeeld in Peru, dat

¹²² Mayer, *El Indígena Peruano á los cien años de republica libre e independiente*, (Lima 1921) 66.

¹²³ J. Vitaliano Berroa, ‘La cuestion obrera y la problema Indígena’, in: *El Deber*, nr. 11 aug. 1913.

¹²⁴ *Ibidem*.

de Indianen de armen en benen waren van de maatschappij en de blanken de denkers.¹²⁵

Daarmee waren zij voor Mayer minstens evenveel waard als de blanken, alleen hadden ze een andere taak. De inheemse bevolking had een groot voordeel op de blanken en dat was de kennis en kunde van landbouw op een ontoegankelijk gebied als het Andesgebergte. De evolutie van de menselijke rassen en de civilisaties lieten zien dat de macht van het ene ras over het andere door de tijd heen verschoof. Dit was voor Mayer een reden te geloven in de capaciteiten van het Indiaanse ras, dat in het verleden had bewezen tot hoge civilisatie te kunnen komen:

‘Tot nu toe is het indigenismo als een filantropisch werk ten opzichte van inferieure wezens geïnterpreteerd. Er zal echter een tijd komen waarin de gekleurde volken de gidsen zullen zijn van het verslagen blanke ras. Men ziet nu al dat de inheemsen hun kwaliteiten verrijken met Europese kennis, terwijl zij tegelijkertijd hun Indiaanse erfenis weten te behouden.’¹²⁶

Ook dit citaat heeft een racistische ondertoon, het onderscheid tussen de rassen wordt wederom gemaakt. Het was echter ook weer een stuk positiever dan het conservatief racisme. Mayers raciale ideeën bewezen dat zij geloofde in de kracht en het kunnen van het Indiaanse ras. Mensen waren voor Mayer in principe allen gelijkwaardig, en onderdrukking van de één over de ander was onrechtvaardig. Dát was de reden om te strijden voor de rechten van de Indianen. Niet hun fysieke of mentale welzijn langs de lijnen van rassen, zoals Vitoliano Berroa liet doorschemeren.

De opvattingen die tot nu toe zijn besproken gingen allen uit van een geloof in de kwaliteiten van de Indiaanse bevolking, ook al was het soms vaag waarop dat geloof gebaseerd was gezien de geringe kennis van hun levenswijze. De conservatieve leden die bij de oprichting van de API aanwezig waren hadden een andere mening. Zij gingen uit van een veel negatiever rassenonderscheid. Het raakpunt met de API lag in het nationalisme en de herdefiniëring van de Peruaanse identiteit. De inheemse bevolking moest volgens de conservatieven geïntegreerd worden in de samenleving, maar niet zover dat zij de creoolse grondslagen van de maatschappij zouden gaan overheersen. Zij moesten zich eerder aanpassen aan de –creoolse- ‘geciviliseerde’ wereld. Als zodanig zagen deze conservatieven de herformulering van de natie gebaseerd op

¹²⁵ Mayer, *Estudios Sociologicos*, (Callao 1907) IV.

¹²⁶ Mayer, *Memorias*, 226.

hun Latijnse achtergrond.

Voor de API was de inheemse bevolking het belangrijkste onderdeel van de nationale identiteit, want zij was de meerderheid, verzette het meeste werk, en bezat voor een groot deel de cultuur en het verleden van Peru. De algemene opvatting van de leden van de API was dat de rijkdom aan cultuur en economische potentie in Peru enorm groot was en daarom meer aandacht zou moeten krijgen. De elite in de steden keek teveel naar Europa, wat niet zo erg was als men daarvan kon leren, maar wel erg was als men daardoor vergat eerst naar zich zelf te kijken. Zij wilden de Indiaanse gemeenschap incorporeren in de natie. De geschiedenis en de tradities van de Indianen zouden als nationaal erfgoed gezien moeten worden. Hun idee van integratie was niet gebaseerd op een aanpassing van de Indianen aan de creoolse samenleving, maar op een vermenging van de verschillende elementen, waarbinnen het inheemse element een prominente plaats kreeg: 'Of de Indiaan triomfeert, of Peru zal nooit triomferen'.¹²⁷ Juist de verscheidenheid van rassen en culturen in Peru moest worden herwaardeerd in de nationale traditie, want, zoals Mayer benadrukte, 'de nationale identiteit ligt bij alle Peruanen'.¹²⁸

De inheemse bevolking diende hiertoe te worden gezuiverd van haar slechte eigenschappen die zij had 'opgelopen' in de loop der eeuwen. Deze eigenschappen waren niet inherent aan het ras, en konden dus worden weggenomen als de omstandigheden dat toe zouden laten. Om vervolgens een nationale verantwoordelijkheid te creëren, moest de hele Peruaanse bevolking een nationale, 'geciviliseerde' moraal aannemen. Pas dan zouden de verschillende bevolkingsgroepen van elkaar kunnen leren en zich aan elkaar kunnen aanpassen om zo een nationale staat te vormen.¹²⁹

Het nut van onderwijs of het creëren van een nationaal moraal.

De creolen hadden beter onderwijs genoten en werden daardoor over het algemeen moreel hoogstaander geacht dan de Indianen. De API wees erop dat juist het gebrek aan moraal bij de blanken een nationaal verantwoordelijkheidsgevoel in de weg stond. Dat was wat de API wilde

¹²⁷ Citaat van Dora Mayer in een artikel ondertekend met Tupac Amaru, 'El problema Indígena', in: *La Prensa*, 14 sept. 1910.

¹²⁸ Mayer, *Estudios sociológicos, el objeto de la legislación*, (Callao 1908).

aanpakken door de publieke opinie te beïnvloeden:

‘De spoorlijnen zullen het vaderland redden, zeggen sommigen. Kolonisatie, zeggen anderen. Scholen verzekeren derden. De publieke moraal, zeggen wij’.¹³⁰

Onderwijs en civilisatie zijn altijd gelieerd. Onderwijs dient niet alleen om de kennis te vergroten, maar juist ook om normen en waarden te creëren. Scholen hebben daarmee een opvoedende rol. Het bijzondere aan het standpunt van de API in deze was dat zij met het creëren van een nationaal moraal niet alleen refereerden aan de inheemse bevolking, maar juist ook aan de creoolse bevolking die wel onderwijs had genoten. Mateo Camacho y Bueno schreef een stuk met de titel ‘We civiliseren om te civiliseren’. Dit stuk was gericht tegen degenen die de ‘barbaren’ wilden opvoeden en tegen hen die spraken van het ‘betere’ ras. Hij stelde dat het onderscheid tussen de ‘geciviliseerde’ creolen en ‘barbaarse’ Indianen alleen was gebaseerd op een verschil in rijkdom. En wanneer rijkdom iemand ‘beter’ maakt dan de ander en daar het recht uit ontleend de ander ‘op te voeden’, dan zou de Verenigde Staten ook gerechtigd zijn om Peru binnen te vallen en haar te ‘civiliseren’. Daarnaast liet de barbaarsheid van het feodale systeem in Peru, gedirigeerd door creolen, zien dat zij moreel gezien niet konden tippen aan de moderne wereld: ‘Voordat we de pretentie mogen hebben anderen te civiliseren moeten we eerst onszelf maar eens civiliseren!’¹³¹

Mayer wees ook op de noodzaak van de ‘opvoeding’ van de hogere klassen. Een ware democratie was immers afhankelijk van een politiek bewuste bevolking. Het politiek bewustzijn ontbrak bij de inheemse bevolking, maar het ontbrak volgens haar ook bij de blanke stedelingen. Er was daarom geen grond voor het ontzeggen van kiesrecht aan analfabeten. Een democratie had volgens haar niets te maken met wat je wel of niet kunt, maar met belangenbehartiging. Als men een ware democratie voor ogen had, dan zou de hele natie dus moeten worden heropgevoed.¹³²

Wanneer de API sprak over het creëren van een ‘nationale moraal’, bedoelde zij dus niet de ‘civilisering’ van de Indianen naar creools model. Juist het gebrek aan kennis van de inheemse geschiedenis en cultuur in de stedelijke samenleving deed de Peruaanse identiteit geen

¹²⁹ ‘Informaciones’, in: *El Deber*, nr. 29 feb. 1915.

¹³⁰ D. Mayer, ‘La química social’, in: *El Deber*, nr. 13 okt. 1913.

¹³¹ M. Camacho y Bueno, ‘Civilisemos para civilisar’, in: *El Deber*, nr. 6 mrt. 1913.

goed. Hoe kon het zijn dat een universitair geschoolde niets afwist van de grootste groep Peruanen?¹³³ De API was feitelijk voortgekomen uit de universitaire discussies over deze vraag. Ook de Cusceense universitaire hervorming droeg de roep om kennis van de inheemse gemeenschap in zich. De toekomstige Peruaanse identiteit en bijhorende moraal, moest gebaseerd worden op de heterogeniteit van haar culturen.

De integratie van de inheemse bevolking in de nationale samenleving kon gestimuleerd worden door onderwijs. De inheemse bevolking moest bewust gemaakt worden van haar situatie, zodat zij beter in staat zou zijn die situatie te veranderen.¹³⁴ Daartoe dienden ze te leren lezen en schrijven, de wet leren kennen en vervolgens een ‘algemeen moraal’ aannemen. De Indianen moesten burgers van de Peruaanse staat worden om de voordelen van dat staatstoezicht te kunnen genieten. Daarom moest het onderwijs ‘vooral een moraliserend en patriottisch karakter hebben, met als uiteindelijk doel de formatie van de burger’.¹³⁵

Het 19^e eeuwse element in de ideeën over onderwijs, komt duidelijk naar voren in een boekje dat Capelo in 1902 wijdde aan dit onderwerp.¹³⁶ Hij onderbouwde hierin de richting die het onderwijs op zou moeten gaan met het *waarom* van onderwijs. De definitie van onderwijs is hier breed gedefinieerd, dat wil zeggen dat het zowel opvoeding als onderwijs inhoud. Waarschijnlijk bedoelde Capelo wanneer hij het woord *educarse* gebruikte, ‘leren’ in algemene zin.

Het motief in Capelo’s betoog was het creëren van een algemeen, nationaal systeem van normen en waarden. Dit was noodzakelijk om een natie te creëren zoals we hebben gezien. Capelo formuleerde het als volgt:

‘De mensheid is door de globalisering en de communicatie één grote familie geworden die rekening met elkaar moet houden. Helaas zijn de meeste regeringen zich daar niet van bewust en gaan zij slechts uit van hun eigen belang en gewin. De natie is daarom belangrijk voor de omgang in dit geheel aangezien de staten nog niet in staat zijn om elkaars eigendommen te kunnen respecteren zonder een ander te schaden. [...] Voor de wereld geldt de vooruitgang als enige drijfveer, maar voor het vaderland geldt ook het welzijn van het eigen volk en het behoud van haar eigen karakter.’¹³⁷

¹³² Mayer, ‘Representación nacional’, in: *El Deber*, nr. 22 juli 1914.

¹³³ Zie bijv.: Belaunde, ‘La vida Universitaria’ in: *Obras completas*, 244-245.

¹³⁴ J. Capelo, ‘El lobo y sus aullidos’, in: *El Deber*, nr. 34 juli 1915.

¹³⁵ Alvarado Rivera, ‘La decadencia nacional’, in: ongecatalogiseerd in plakboek *Archief MJAR*, Cendoc mujer.

¹³⁶ Capelo, *El problema nacional de la educación pública*, (La Industria, Lima 1902).

¹³⁷ *Ibidem*, 26-28.

Nu was de vraag hoe in Peru die natie te creëren. Volgens Capelo lag de oplossing in het onderwijs, want ‘volkeren zijn dat wat ze willen zijn, onafhankelijk van het ras of de rassen waar ze uit voortkomt’. En dat wat ze willen zijn moest tot uitdrukking komen in het onderwijs. Hij vergeleek het karakter van een natie met het karakter van het individu op een mechanische wijze. De mens gezien als machine bezit drie elementaire eigenschappen; een mechanisme om te conserveren (het hart), te consumeren (het hoofd) en te produceren (de maag). Het automatisme wat ieder mens in zich heeft om te handelen kan worden gestuurd door het bewustzijn. Om het menselijk handelen te kunnen beteugelen moet daarom het bewustzijn gestuurd worden. Het bewustzijn leidt namelijk tot reflectie en reflectie tot zelfkennis. Alleen vanuit die zelfkennis is de mens in staat om zich met de minst mogelijke middelen een maximum aan effect te behalen. Het effect wat behaald moet worden is het evenwicht tussen de drie eigenschappen. Pas als het evenwicht er is zal het individu vooruitkomen.

Een natie heeft dezelfde kenmerken als het individu; het hart is hier de geografische condities van het territorium, het hoofd is het bewustzijn van de tradities, gebruiken en gewoonten en de maag is het vergaren van rijkdom en macht. Net als bij de mens hangt veel van het overleven van een land af van de omgang met de buitenwereld. Hiermee zijn we weer terug bij de noodzakelijke eenheid om stand te houden in de wereld. ‘Volkeren zijn dat wat ze willen zijn, onafhankelijk van het ras of de rassen waar zij uit voortkomt’. Dat betekent dat een volk zich bewust moet bezig houden met dat wat ze wil zijn, dat de maatschappij vanuit zich zelf gestuurd moet worden. Alleen onderwijs, in de brede definitie van Capelo, kan dit teweeg brengen.

Inhoudelijk betekent dit dat onderwijs gericht moet zijn op nationale kenmerken, op de geografie, de geschiedenis en de taal. Deze kennis moet op zodanige wijze worden overgebracht dat eenieder leert te reflecteren. Volgens Capelo heeft ieder mens het reflecterend vermogen in zich, alleen moet het ontwikkeld worden door middel van het onderwijs. De Indiaan had binnen zijn systeem een achtergestelde positie. Hij was raciaal niet inferieur, maar liep volgens hem wel achter in de menselijke, positivistische evolutie. Daarom moest zij beschermd en

geholpen worden door de staat.¹³⁸

Pedro Zulen was het hier voor een groot deel mee eens. Ook hij ging namelijk uit van onderwijs om een nationale moraal te vestigen. Hij vond echter dat niet alleen kennis hiertoe kon leiden, maar juist het leven zelf. Men moest leren van de dingen om zich heen en dat zou vervolgens de universele normen en waarden moeten creëren. De pedagogen, de onderwijzers en opvoeders moesten volgens hem meer emotie leggen in hun opvoedende en kennisoverdragende taak om de jeugd waarden te kunnen leren. Vanuit het gevoel kwam immers het waardeoordeel. Daar waar Capelo een grote waarde hecht aan de invloed die kennis op zich kan hebben op de ontwikkeling van het bewustzijn, hechtte Zulen meer waarde aan de dagelijkse ervaringen en de gevoelsmatige kennisoverdracht om dit bewustzijn te creëren. Pedro Zulen maakte onderscheid tussen deze twee soorten van kennis vergaren door het algemene leren, voor iedereen noodzakelijk, de ‘pedagogische wetenschap’ te noemen en de ‘pedagogische kunst’ te bewaren voor het praktische, of individuele, kennis vergaren. Het één kon niet zonder het ander volgens Zulen en moest daarom tot uiting komen in het ‘ideaal van de onderwijzer’.¹³⁹

De omgeving heeft voor Zulen een veel invloedrijker karakter dan voor Capelo. Voor de laatste was de omgeving iets waar mee om moest worden gegaan, waar men zich in moest leren bewegen, maar niet iets dat iemands uiteindelijke niveau kon bepalen. ‘Onderwijs schept meer verschillen tussen mensen dan de graad van haar ‘energieën’, of die energieën nu psychisch, organisch of omstandigheid gebonden zijn.’¹⁴⁰ En daar lag het grootste verschil tussen Zulen en Capelo in hun denkbelden over onderwijs. Zulen hechtte evenveel waarde aan de kennis vergaard in het leven zelf als aan de universitaire kennis, waarbij dat voor Capelo onmogelijk was. Dat maakte Capelo dan ook meer een positivist dan Zulen. De manier waarop hij deze waarde uiteenzette, de mens als mechanisme, was ook een positivistische manier van denken die voortkwam uit de traditie van sociologen als Spencer en Comte.

De API en de opvoeding van het volk: scholen, het leger, de kerk en alcoholbestrijding.

¹³⁸ J. Capelo, ‘Espinass y abrojos’, in: *El Deber*, nr. 36 sept. 1915.

¹³⁹ Zulen, ‘La ciencia, el arte y el ideal del educador’, in: *El Deber*, nr. 22 juli 1914.

¹⁴⁰ Capelo, *El problema nacional*, 171.

De API wilde zich bezig houden met de opvoeding van de natie. Zij had een aantal concrete en minder concrete plannen en acties om dit te verwezenlijken. Het eerste vraagstuk was uiteraard onderwijs in de concrete zin van het woord: scholen. Onderwijs was belangrijk voor de creatie van volwaardige burgers, maar was in Peru zeer slecht verdeeld over de provincies en over de sociale lagen van de bevolking. Over het algemeen kwam het erop neer dat de blanke bevolking wel onderwijs kon genieten en de inheemse bevolking niet. Elementair onderwijs in de provincies was schaars. Er was wel een onderwijswet die tot doel had het analfabetisme te bestrijden en de gehele bevolking te onderwijzen, maar deze had weinig effect. Joaquín Capelo legde uit waarom: de nobele idealen van de mensen die de wet hadden bedacht leken in Peru altijd te verdwijnen wanneer het op de praktijk aankwam. Degene die dit soort dingen bedachten en een mogelijkheid hadden om het uit te voeren, kwamen altijd uit de elitaire minderheid, die uiteindelijk weinig belang dachten te hebben bij een slimmere bevolking. Aan onwetenden is nu eenmaal makkelijker geld te verdienen dan aan wetenden. De wet werd ingevoerd om het hele land basisonderwijs te geven, maar men bedacht daarna weer wetten om dit te omzeilen. De bureaucratie leek slechts te bestaan om het onderwijs te ondermijnen in plaats van te controleren op navolging.¹⁴¹ Dit was de situatie in Peru aan het begin van deze eeuw: slechts de weinige geprivilegieerden genoten onderwijs, de meerderheid van de bevolking werd dom gehouden.

De API had zich in haar eerste opzet tot doel gesteld scholen te stichten. Financiën om dit plan te realiseren hadden ze niet, maar helemaal mislukt was het niet. In een ongedateerde brief van de afgevaardigde in Oyon, Arturo E. Delgado, verteld deze zijn vorderingen in zijn gebied. Hieruit blijkt dat hij toestemming had gekregen om scholen te stichten en dat de provinciale onderwijsinspecteur en de provinciale vertegenwoordiger in het congres hun steun hadden toegezegd.¹⁴² Delgado bleek een man van zijn woord en wist in 1912 in Vicos schooltjes op te zetten.¹⁴³ In 1914 stichtte hij scholen op twee haciendas en zelfs bij een mijn, the Peruvian Mining Trust. Deze scholen waren bedoeld voor de kinderen van arbeiders.¹⁴⁴ Dit was niet gebruikelijk voor de leden van de API, aangezien de kas van de vereniging daar niet vol

¹⁴¹ Capelo, 'Las escuelas y nuestra base económica' in: *El Deber*, nr. 30 mrt 1915.

¹⁴² Delgado aan Zulen, z.d., in: *Documentos Varios, 1910-1925*, APZ.

¹⁴³ 'Comité Directivo', in: *El Deber*, nr. 2 nov. 1912.

genoeg voor was. Delgado moet deze projecten daarom zelf gefinancierd hebben.¹⁴⁵

Scholen waren natuurlijk niet het enige middel om het volk te onderwijzen. Er bestonden verschillende opvattingen over andere methodes. Het negentiende-eeuwse idee dat het leger een instituut tot opvoeding van de bevolking zou moeten zijn, heeft in het begin bij sommigen nog weerklank gevonden. Dora Mayer hield bijvoorbeeld in 1914 een hartstochtelijk pleidooi voor de herwaardering van het leger:

‘Het leger was en is één van de belangrijkste preoccupaties van de API, want daarin klopt het hart van de autochtone bevolking. Het is van daaruit dat de campagne tegen de morele en fysieke uitbuiting waaraan de bevolking wordt blootgesteld, kan worden gevoerd. Zo zou zij één van de mooiste vruchten kunnen worden van de waardigheid van Peru.’¹⁴⁶

Later nam Mayer deze uitspraak feitelijk terug toen zij zei dat de aanname dat het leger een broedplaats voor patriottisme zou zijn, vals was. In 1918 schreef ze in ‘La Crítica’ dat de dienstplicht als zodanig een fout was, omdat ‘plicht’ een dwang inhield. En dwang had niets met democratie te maken. Deze verandering van mening had alles te maken met haar ervaringen in de API. De berichten over gedwongen inschrijvingen voor de dienstplicht waren legio. Het bleek dat de militaire autoriteiten jonge mannen ‘stalen’ en ‘ontvoerden’ om hen vervolgens in te lijven bij een leger dat zeer agressief omging met haar Indiaanse soldaten.

Ook beseftte ze dat het leger ‘slechts een klein deel van de bevolking beschermd en kennelijk niet voor alle burgers is bestemd’. Daarom kon alleen een leger van gedisciplineerde beroepssoldaten werken ter verdediging van het vaderland.¹⁴⁷ Het leger als opvoedende factor was zodoende in de loop der jaren geheel uit de theorie van de API verdwenen.

María Jesús Alvarado Rivera draaide Mayers eerdere stelling om: alleen een volk dat geloofde in het vaderland kon een goed leger voortbrengen. Zij greep naar Europese voorbeelden om aan te tonen dat slechts eenduidig onderwijs dat gericht was op een nationale moraal, mensen ertoe kon brengen om een winnend leger te vormen. Onder die voorwaarden

¹⁴⁴ ‘Comité Directivo’, in: *El Deber*, nr. 19 apr. 1914.

¹⁴⁵ Geld voor projecten moest komen uit een vaste bijdrage van twee sol veertig per jaar, wat niet erg veel kan zijn geweest. Daarnaast hoopte de API op ‘donaties, bijdrages en rente daaruit’. Er wordt echter verder nergens gewag gemaakt van financiële donaties.

¹⁴⁶ Mayer, ‘Por el ejercito’, in: *El Deber*, nr. 21 juni 1914.

¹⁴⁷ Mayer, ‘Carta de Dora Mayer al congreso Nacional de mujeres para la promocion de una paz permanente’, in: *La Critica*, 14 juli 1918.

was het leger wel degelijk de nationale trots en het voorbeeld van patriottisme.¹⁴⁸

Een volgend moeilijk punt in de zogenaamde ‘moralisering’ van de bevolking betrof de rol van de kerk. De kerk was al door Gonzalez Prada aangewezen als derde factor in de exploitatie-driedeling. Zij was verantwoordelijk voor meerdere vormen van misbruik van de inheemse bevolking, alhoewel er ook gevallen waren waarbij de kerk een hand uitstak naar de Indianen. De wantoestanden in de kerk golden voornamelijk de lokale parochies die een grote macht hadden over de bevolking. De API bestreed twee vormen waarmee de kerk de Indianen onderdrukte. Ten eerste hief de kerk onrechtmatig belastinggelden, ten tweede liet zij religieuze feesten organiseren die door de bevolking betaald moesten worden en daarnaast ‘de zonde stimuleerde’.

Gedurende de hele koloniale overheersing werden er -net als in het Europa van de middeleeuwen- tienden geheven door de kerk. In 1859 werd deze heffing per wet verboden. Maar de belastingen werden onder ‘verschillende nieuwe namen’ door de hele republiek nog altijd geheven.¹⁴⁹ Voor de bevolking was dit een enorme last, aangezien ze nauwelijks geld hadden. De afschaffing van de tienden was erg moeilijk juist omdat het een eeuwenoude praktijk was. Het was een traditie die de priesters een goed leven bezorgde. Het feit dat de wet van 1859 niet werd nageleefd was daar het bewijs van. Hoe dacht de API deze strijd tegen de parochies aan te gaan?

Aangezien de wet er in principe al was, had het weinig zin om verbod te vragen. Daarom pakte de API het lokaal aan. In 1912 deed het bestuur in ‘El Deber Pro-Indígena’ verslag van de resultaten. Naar aanleiding van een schriftelijk verzoek aan de Hoge Raad werd er in twee districten een decreet uitgevaardigd waarin de belastingen onrechtmatig werden verklaard. Een kleine overwinning met de nadruk op klein, omdat de controle op de naleving er niet mee werd verbeterd. Zoals bij vrijwel alle wetten en decreten bleek dat daar de voornaamste problemen lagen: de lokale gerechtshoven waren niet in staat –opzettelijk of onopzettelijk- om de kerk te controleren.

De tweede kwestie die de API wilde aanpakken waren de religieuze feesten in de boerengemeenschappen. Deze feesten werden elk jaar georganiseerd op kosten van de

¹⁴⁸ Alvarado Rivero, kranteknipstel uit ‘La Cronica’, 30 nov. 1914, zonder titel in een serie onder de titel ‘La decadencia nacional’, in: plakboek MJAR, 29.

¹⁴⁹ Zulen, ‘Estado de los abusos’, in: *El Deber*, nr. 2 nov. 1912.

mayordomo. De *mayordomo* werd aangewezen om de feesten te organiseren en te financieren. Er waren volgens de API twee kanten aan deze zaak. Ten eerste kon het de familie van de *mayordomo* ruïneren en ten tweede stimuleerde de feesten het alcoholisme. De aangewezenen accepteerde de taak altijd, omdat zij anders volgens de API hun bezittingen zouden verliezen aan de plaatselijke autoriteiten. De *hacendados*, ambtenaren en *cura's* werkten samen bij het uitoefenen van deze dwang.¹⁵⁰ Claudio de la Cruz stuurde één van de vele verhalen hierover naar de API. Hij woonde in het dorp Utao, vlakbij Huarochirí ten oosten van Lima, en werd aangewezen als *mayordomo* terwijl hij daar de middelen niet voor had. De autoriteiten namen toen zijn bezittingen af en gebruikte daarbij geweld.¹⁵¹ De API werd ingeschakeld en ging nu gericht actie ondernemen. Zulen schreef een verzoek aan de Hoge Raad waarin hij de rol van de regeringsfunctionarissen bij de aanstelling van *mayordomo's* hekelde. De raad vaardigde hierop een decreet uit, wat bepaald dat de functie van *mayordomo* een vrijwillige taak was. De lokale prefecten en subprefecten werden gesommeerd te letten op de gang van zaken en de naleving van het decreet te controleren. Dwang tot het vervullen van de functie werd hiermee officieel uitgebannen.¹⁵² De API wilde dit besluit zo snel mogelijk verspreiden onder de bevolking. Zij verzocht daarom de landelijke pers het decreet te publiceren en zij vroeg de leden en vrienden van de API om het persoonlijk onder de Indianen te verspreiden.

De kwestie van de religieuze feesten was nu via de regering aangepakt. De verantwoordelijkheid voor het bestaan van de feesten lag echter bij de kerk. Vandaar dat de API zich vanaf 1914 richtte op de kerkelijke autoriteiten. De Katholieke doctrine zou volgens hen eigenlijk een moraliserende taak moeten hebben in de samenleving. De API probeerde de kerk op deze verantwoordelijkheid te wijzen. Zulen schreef dat de priesters iets stimuleerden wat uiteindelijk slecht was voor hun eigen kerkelijke doctrine.¹⁵³ De nieuwe tactiek was niet het berispen van de priesters, maar hen 'verbeteren', net zoals de moraal van de hele bevolking verbeterd moest worden. Juist omdat de plaatselijke *cura's* zoveel invloed hadden op de bevolking was het handiger hen aan de kant van de bevolking te krijgen. In een aantal gevallen was dat al het geval, want 'binnen het kerkelijk personeel van het moment zijn er een aantal

¹⁵⁰ Ibidem.

¹⁵¹ 'Informaciones', in: *El Deber*, nr. 24 sept. 1914.

¹⁵² Ibidem.

¹⁵³ 'Memoria de la secretaria general', in: *El Deber*, nr. 26 nov. 1914.

cura's die de enige overgebleven bescherming van de Indianen zijn op lokaal niveau'.¹⁵⁴ Deze verandering van mening is, zo verteld Zulen, het gevolg van de ervaring in de contacten met sommige *cura's*. Het aanklagen van de kerkelijke autoriteiten is daarmee veranderd in het vragen van steun aan de kerk. Daartoe schreef Dora Mayer een brief aan de bisschop van Chachapoyas, waarin zij hem de situatie uitlegde en vroeg om toezeggingen. De bisschop antwoordde dat hij ten allen tijde zijn steun zou verlenen aan de initiatieven van de API. De API ging vervolgens in discussie met de kerkelijke leiders, die instemden met de onjuistheid van de religieuze feesten. Zij verklaarden dat de feesten tegen de ware intentie van het geloof in gingen en 'slechte eigenschappen in de mens naar boven brachten'.¹⁵⁵

Op deze manier had de API al een aantal parochies aan hun kant gekregen. De priester in Junín, Domingo Verástegui, gaf zijn volledige medewerking aan de API en werd *visitador* van de organisatie. Verástegui gaf een krant uit, de 'Eco de Junín', en begon in deze krant een campagne tegen de 'zonde' van alcoholisme en andere uitpattingen die bij de religieuze feesten schenen te horen. Hij riep ook alle kerkelijke leiders op mee te werken aan zijn actie. De hogere leiders zeiden inderdaad hun medewerking toe. Vervolgens richtte Verástegui zich op de priesters en de *cura's*.¹⁵⁶ De medewerking van de kerk was in 1915 volgens de gemaakte afspraken een feit, of dit behalve lokaal ook structureel enig effect had, valt te betwijfelen.

De alcoholconsumptie onder de inheemse bevolking werd niet alleen in verband gebracht met de religieuze feesten. De Indiaanse arbeiders dronken over het algemeen te veel volgens de API. Het alcoholisme werd vaak gestimuleerd door de werkgevers, die hen op die manier monddood maakten. Enrique D. Tovar y R. had hier een duidelijke mening over: 'De Indiaan wil zeker geen bed, zo redeneren zij, hun barbaarse natuur vraagt om niets meer dan alcohol'.¹⁵⁷ De alcoholconsumptie moest volgens allen in ieder geval bestreden worden. Dora Mayer was tot 1915 groot voorstander van de alcoholbestrijding door middel van instructie, maar kreeg toen een Noordamerikaans rapport in handen. Dit rapport gaf de resultaten van tien jaar onderwijs over het gebruik van alcohol en tabak in de Verenigde Staten. Het resultaat bleek dat men in die jaren meer was gaan roken en drinken in plaats van minder.

¹⁵⁴ Ibidem.

¹⁵⁵ Ibidem.

¹⁵⁶ 'Informaciones', in: *El Deber*, nr. 39 dec. 1915.

¹⁵⁷ Ibidem.

Dit werd voor de API het bewijs dat instructie over alcohol geen oplossing was.¹⁵⁸

Het bestrijden van alcoholconsumptie paste in het grote civilisatieproject. De notie dat alcoholconsumptie niet een slechte eigenschap van ‘de’ Indiaan was, was binnen de API algemeen geaccepteerd. Zij zochten de schuldigen elders: bij de werkgevers en bij de door de kerk verplichte religieuze feesten waar veel werd gedronken. De reactie op het rapport uit de Verenigde Staten markeerde het begin van een veranderende houding ten opzichte van de alcoholconsumptie onder Indianen. Er werd in ‘El Deber’ nauwelijks meer over geschreven. Het besef groeide waarschijnlijk dat de alcoholconsumptie niet omlaag gebracht kon worden als de levensomstandigheden niet drastisch zouden verbeteren. Mayer is in haar memoires in ieder geval veel genuanceerder over het alcoholgebruik onder Indianen. Hierin zegt ze dat de extreme omstandigheden waaronder de Indianen moeten leven, veroorzaakt door andere dan zij zelf, weinig andere opties toeliet dan verdoving.¹⁵⁹

Film en propaganda

J.J. Del Pino uit Ayacucho zette zijn ideeën over de vorm en inhoud van onderwijs uiteen in 1914. Volgens hem zou de Indiaanse bevolking een beetje van alles wat moeten leren, wat nationale geschiedenis, geografie en natuurwetenschappen die als ‘schilderijen van de praktische moraal dienen’. Dit onderwijs moest –naar het ‘karakter van de inheemsen’- intuïtief en praktisch zijn. Om op een efficiënte manier de bevolking te onderwijzen zou het volgens hem het handigste zijn dit via film te doen. De regering zou een contract moeten sluiten met een filmmaatschappij om educatieve films te produceren. Zo zouden de Indianen dus niet eens hoeven te leren lezen en schrijven, oftewel: intuïtief en praktisch. Uiteraard moest de exploitatie van de Indianen tegelijkertijd worden gestopt.¹⁶⁰ Het idee van educatieve films was op zich niet raar of misplaatst. In latere jaren werd er ook van dit middel gebruik gemaakt en vandaag de dag maken alle scholen immers wel gebruik van films. Wat echter Del Pino’s pleidooi zonderling maakte was zijn inhoudelijke argumentatie om film te gebruiken. Het ging hem om het ‘praktische en intuïtieve’ van de film als kennisoverdracht en de aanname dat de

¹⁵⁸ Mayer, ‘Manía educacionísta’, in: *El Deber*, nr. 28 jan. 1915.

¹⁵⁹ Mayer, *Memorias*, 225.

¹⁶⁰ J.J. del Pino, ‘La pleitmomanía Indígena III’, in: *El Deber*, nr. 19 apr. 1914.

Indianen niet meer dan dat nodig hadden.

‘El Deber Pro-Indígena’ was er om de discussie te stimuleren en er kwam dan ook een antwoord op Del Pino’s plan. Enrique D. Tovar y R. vroeg zich naar aanleiding van Del Pino’s verhaal of de Indianen soms geen bed nodig hadden, geen water en geen respect. Volgens hem was het een kwestie van het creëren van normale levensomstandigheden om de Indiaan een burger van de geciviliseerde maatschappij te maken. Mensen reageren namelijk zoals de omstandigheden het hen toelaten. De wens die van de elite komt om de Indiaan zo snel en makkelijk mogelijk mee te slepen in de vooruitgang was een onrealistisch en ongewenst uitgangspunt volgens Tovar. Verontwaardigd riep hij uit: ‘Het is jullie gelukt de Indiaan te dwingen te werken, maar jullie hebben hem niet kunnen dwingen tot vooruitgang!’¹⁶¹ Del Pino had met zijn argumentatie een verkeerde snaar geraakt. Hij had zich elitair opgesteld en was de opzet van de API even uit het oog verloren.

De constante factor in de voorlichtende activiteiten van de API was haar propaganda systeem. De API had zich tot doel gesteld om de wetten op de voor de inheemse bevolking nuttige functie te selecteren en te publiceren. Dit deed zij via ‘El Deber Pro-Indígena’, via lokale kranten en vooral via hun vertegenwoordigers in de provincies. Aangezien veel Indianen niet konden lezen trokken API-ers de bergen in om met hen te praten.¹⁶² Modesta Malaga uit Arequipa en José Coello y Mesa uit Cusco waren zeer actief in hun contacten met de Indianen. Hun verslagen over de situatie waarin de Indianen leefden behoorden dan ook tot de meest gedetailleerden. Malaga moet Quechua hebben gesproken gezien de activiteiten die hij ontplooidde. Hij trok vaak de dorpen in en sprak daar met de bevolking over hun levensomstandigheden en over de hen aangedane onrechtvaardigheden. Vervolgens ondernam hij actie door de juiste regelgeving in Lima op te vragen en zo de Indianen in te lichten omtrent hun rechten in specifieke gevallen. Daarnaast bemiddelde Malaga tussen de autoriteiten en de Indianen. Hij publiceerde zijn bevindingen onder andere in de kranten van Arequipa en natuurlijk speelde hij zijn informatie door aan Lima.¹⁶³ De contacten met de Indianen en de verspreiding van kennis onder de Indianen was zodoende afhankelijk van de vertegenwoordigers in het land. Het bestuur in Lima verzamelde de noodzakelijke wetten,

¹⁶¹ E. D. Tovar y R., ‘Chuquicamata’, in: *El Deber*, nr. 25 okt. 1914.

¹⁶² ‘Memoria del secretario, 3a parte’, in: *El Deber*, nr. 2 nov. 1912.

¹⁶³ Zie bijvoorbeeld een uitgebreide verslag aan Zulen van 22 juli 1911, in: *Correspondencia*, APZ.

onderzocht de juiste regels en voorzag in een opening naar de landelijke pers en de Limeense bureaucratie.

Onder invloed van alle informatie die de API onder ogen kreeg betreffende de exploitatie praktijken van de ‘trinidad de explotación’, verschoof het idee over een nationale moraal steeds meer in de richting van het veranderen van de normen en waarden van de creolen. De enorme hoeveelheid artikelen die de *indigenistas* in de landelijke kranten publiceerden, was vooral gericht op deze groep.¹⁶⁴ Zij hoopten de sympathie te wekken voor het probleem door te wijzen op de onrechtvaardigheid van het systeem.

Vrijheid binnen de rechtstaat of de desillusie van tegenstrijdige belangen

De wens tot het creëren van burgers in een natiestaat, droeg de wens tot het hebben van een functionerende democratische rechtstaat in zich. Peru was een constitutionele republiek en zou dus een rechtsstaat moeten zijn. Het justitieel apparaat werkte echter niet, waardoor de naleving van de wet afhankelijk was van de willekeur van een rechter. De Indiaanse gemeenschap had hier het meeste last van, aangezien de wet vaak tegen hen werd gebruikt. Zij werden behandeld alsof de wet niet voor hun bestond en werden niet gezien als volwaardige staatsburgers. Om een volwaardig staatsburger te worden, moesten zij daarom deel gaan uitmaken van de rechtsstaat en om deel uit te maken van de rechtsstaat moesten zij staatsburger worden.

Het gebrek aan een functionerend justitieel apparaat maakte de Indianen tot slaven van *hacendados*, mijnexploiteurs, *cura*'s en ambtenaren. De leden van de API waren het er over eens dat het gebrek aan vrijheid en justitie de ontwikkeling van de hele natie tegenwerkte. De economische en culturele vooruitgang werd hierdoor tegengehouden, want ‘voor een vruchtbare en welvarende natie is de vrijheid en tolerantie op alle gebieden noodzakelijk’, zoals María Jesús Alvarado Rivero zei.¹⁶⁵ Handhaving van justitie was een

¹⁶⁴ In het jaar 1913 waren er ‘ongeveer 300’ artikelen gepubliceerd, geschreven door leden van de API, in de landelijke pers. In: ‘Memoria del secretario’, in: *El Deber*, nr.14 nov. 1913.

¹⁶⁵ Alvarado Rivero, ‘La jornada de 8 horas’, 17 jan. 1913, in: kranteknipstel, ongecatalogiseerd in plakboek,

voorwaarde voor het verkrijgen van vrijheid volgens Joaquín Capelo, want anders; ‘vervalt de loop van het leven en de sociale progressie, de rijkdom en het welzijn van het collectief.’¹⁶⁶ Capelo vertaalde zijn streven naar vrijheid in een justitieel pleidooi. In de senaat pleitte hij voor betere controle op rechtshandhaving en controle op de selectie van lokale ambtenaren. Daarnaast wilde hij met nieuwe wetten arbeidsvoorwaarden creëren. In het artikel ‘Burgers, geen slaven noch horigen’, zette Capelo uiteen welke toevoegingen op de wetgeving hiervoor als eerste noodzakelijk waren. Het recht op staking was nummer één, want de schaarse stakingen buiten de steden werden zeer bloedig neergeslagen. De tweede betrof een wet tegen *enganche* en tegen de aflossing van schulden in de vorm van arbeid. Het derde voorstel betrof een wet die het landbezit van Indianen moest beschermen.¹⁶⁷ Later kwam daar de sociale verzekering nog bij. Deze wetten moesten de bewegingsvrijheid van de inheemse bevolking vergroten.

Vrijheid had veel te maken met bescherming. Deze beschermende factor in het gedachtegoed van de API werd in latere jaren afgedaan als paternalistisch, maar zonder deze regulering was het voor de Indianen onmogelijk onder het juk van de onderdrukking uit te komen. Het ging niet alleen om bescherming van de Indianen, maar juist om het inperken van de macht van de aristocratie, de grootgrondbezitters en industriëlen en van de lokale autoriteiten. Zij konden vrijelijk hun gang gaan, waardoor zij anderen de vrijheid onthielden.

Dora Mayer vond dat niemand in Peru vrij was, ook degene met geld niet. Die moesten ook dansen naar de pijpen van de regering van het moment en de grillen van de elite in Lima. Dat was niet helemaal waar, want het ging er juist om dat er geen enkele controle was op de autoriteiten in de provincies. Dit maakte de willekeur zo groot. Democratische vrijheid was volgens Mayer echter voor niemand in Peru binnen handbereik. De kiesgerechtigden, een kleine groep bevoorrechten, hadden volgens Mayer net zo weinig invloed op de regering als de Indianen in de Andes. De republiek werd geregeerd vanuit persoonlijke belangen en had zodoende niets te maken met een nationaal beleid waar men wel of niet voor stemde.¹⁶⁸

Mayer zag geen enkele mogelijkheid voor vrijheid in Peru, omdat juist vrijheid in een natiestaat betekende dat men rekening met elkaar moest houden. Dat kon alleen als iedereen

Archief M.J.A.R., Cendoc Mujer.

¹⁶⁶ Capelo, ‘Libertad y justicia’, in: *El Deber*, nr. 21 juni 1914.

¹⁶⁷ Capelo, ‘Cuidados, no esclavos ni siervos’, in: *El Deber*, nr. 40 jan 1916.

een bepaalde morele ontwikkeling had die bij elkaar aansloot:

‘De vrijheid, hoe onmogelijk! Men moet immers altijd rekening houden met de medemens. Vrijheid kan alleen worden nagestreefd onder een bevolking met een zekere mate van hoogstaande morele ontwikkeling.’¹⁶⁹

Hiermee bedoelde ze dat noch de Indianen, noch de elite een hoogstaand moraal had. Juist het zogenaamde ‘geciviliseerde’ deel van de bevolking bewees dat zij niet in staat was om op een redelijke manier rekening te houden met hun medemensen.

Mayers idee van ‘gelijkwaardig maar ongelijk’ had ook gevolgen voor haar ideeën over wetgeving en rechtshandhaving. Als alle mensen ongelijk zijn, moeten ze ook zo behandeld worden. Dat wilde zeggen dat de wetten voor al die verschillende mensen niet hetzelfde konden zijn. Zij vond dat de wetten teveel gericht waren op blanke stedelingen, waardoor de Indianen als vanzelfsprekend buiten dit justitieel systeem leefden. Hun problemen waren immers anders dan de problemen van de stedelingen en behoefde daarom ook andere wetgeving.¹⁷⁰ Een rechter in Iquitos stelde voor de wet te scheiden voor ‘wilden’, ‘barbaren’ en ‘geciviliseerden’. Dora Mayer juichde dit toe. Het idee om de ongelijkheid van mensen binnen de staat te benadrukken door de wetten aan de verschillende bevolkingsgroepen te passen, gaat ver. Dit lijkt op een pleidooi voor een soort apartheidssysteem. In het nummer van ‘El Deber pro-Indígena’ dat volgde op Mayers enthousiasme over het voorstel uit Iquitos, nuanceerde Mayer haar standpunt.¹⁷¹ Kennelijk was er binnen de API een discussie ontstaan over dit onderwerp. Ze stapte in dit volgende artikel af van de inhoudelijke scheiding van de wet per bevolkingsgroep. Mayer benadrukte dat het haar in eerste instantie ging om het bekendmaken van de wet, want wanneer wetten onbekend zijn kunnen ze ook niet nageleefd worden. Ze benadrukte tegelijkertijd dat het niet alleen ging om de Indianen, maar juist ook om de creolen die de wet nauwelijks kenden. Een scheiding der wetten op basis van het nut en de relevantie voor de bevolkingsgroepen zou volgens haar het overzicht in de warboel van wetgeving kunnen vergroten. Dan zou men de wetten die een bepaalde bevolkingsgroep aangaat makkelijker kunnen bundelen en uitgeven, zodat het leren ervan makkelijker zou worden. Feitelijk is dit

¹⁶⁸ Mayer, ‘Representacion nacional’, in: *El Deber*, nr. 22 juli 1914.

¹⁶⁹ Mayer, *Estudio sociológico, el objeto de la legislación*, (Callao 1908) 9.

¹⁷⁰ ‘Informaciones’, in: *El Deber*, nr. 35 aug 1915.

¹⁷¹ Mayer, ‘Los ignorantes de la ley’, in: *El Deber*, nr. 36 sept. 1915.

wat de API deed door alleen de voor de Indianen relevante wetten te publiceren.

Recht en onrecht voor de Indianen

De inheemse bevolking was zich bewust van haar positie en wist dat zij bij justitie moest aankloppen wanneer zij onrechtvaardig werd behandeld. Zo trokken er delegaties van Indiaanse gemeenschappen te voet vanuit de bergen naar Lima om daar bij justitie hun aanklachten in te dienen. María Jesús Alvarado Rivero ontving deze Indiaanse afgevaardigden in haar huis. Zij zocht advocaten voor hen en hielp hen door de onoverzichtelijke bureaucratie heen. Meestal gingen deze mensen alsnog met lege handen naar huis, maar Alvarado Rivero bleef hen elke keer weer opvangen en helpen.¹⁷² Ze ontving in 1913 Indianen uit de gemeenschap Samán, in het district Azangaro welke bij het departement van Puno behoorde. In 1910 had daar een bloedbad plaats gevonden, veroorzaakt door een plaatselijke *hacendado*. Volgens de historicus Jorge Basadre was er het volgende gebeurd:¹⁷³ De Indiaanse gemeenschap van Samán overtrof de regio tot 1910 met hun uitgebreide handel van producten die zij op hun gronden verbouwden. In dat jaar echter was er een *hacendado* die de grond van de bevolking opeiste. De Indianen weigerde die af te staan waarop de betreffende *hacendado* een legerijtje tegen hen inzette. De gronden werden afgepakt, velen werden gedood en de overlevenden werden verdreven.

In 1913 was er een delegatie Indianen uit Samán naar Lima getrokken om alsnog hun recht te halen.¹⁷⁴ María Jesús had hen ontvangen en gesteund bij de rechtsgang. Ze hadden hun klachten echter zonder enig resultaat voorgelegd aan de Hoge Raad. De situatie verslechterde daarop zelfs. Eén van de Indianen, Avelino Sumí, hield vanuit Samán contact met María en vertelde haar dat de mishandelingen doorgingen. Alle grond werd de bevolking gestaag ontnomen en de gedupeerde Indianen werden verdreven of vermoord. De meesten van diegenen die in 1913 naar Lima waren afgereisd, waren bij thuiskomst in de gevangenis beland. Deze wantoestanden werden niet alleen door de *hacendados* veroorzaakt, maar werden ondersteund door de lokale autoriteiten en de gouverneur. Het leger dat werd ingesteld was geen privé leger,

¹⁷² Bijv. in: Alvarado Rivero, 'Una carta de Samán', in: *El Deber*, nr. 29 feb. 1915. Zie ook een boek met foto's waarop zij poseerde met haar gasten, in: *Archief MJAR, Cendoc-Mujer*.

¹⁷³ Basadre, *Historia de la república*, vol. XII, 192.

¹⁷⁴ Alvarado Rivera, 'Una carta de Samán'.

maar waren troepen uit Cuzco en uit Arequipa. María was zich bewust van het onvermogen om de situatie via legale wegen te veranderen. Als justitie immers toestond en zelfs meewerkte aan de misdaden, wat kon men dan nog beginnen?

‘Zo zit onze nationale psychologie dus in elkaar. Het heeft geen zin dat de Indiaan constant om recht blijft vragen, het heeft geen zin om in beroep te gaan, het heeft geen enkel nut om zich te wenden tot de nationale politieke dan wel justitiële autoriteiten. [...] En voor ons, die zich in willen zetten voor het onderdrukte inheemse ras, blijft er slechts één ding over en dat is de publiciteit zoeken in de hoop een stroom in de publieke opinie te veroorzaken die protesteert tegen zoveel onrecht, tegen zoveel afschuwelijke delicten, tegen zoveel barbaarsheid.’¹⁷⁵

Samán was het zoveelste geval waaruit bleek dat de API niets kon doen zonder de steun van de autoriteiten. Een veroordeling van de Hoge Raad in Lima had geen enkele betekenis. De autoriteiten in de provincies gingen toch hun eigen gang.

Dora Mayer vond het daarom zinloos dat de Indianen helemaal naar Lima kwamen om vervolgens de aftocht te moeten aanvaarden zonder resultaat. Zij vond dat de Indianen bij hun eigen plaatselijke autoriteiten moesten aankloppen om zichzelf de reis te besparen. Om de aandacht te vragen moest het afdoende zijn om de aanklachten naar de API in Lima te sturen, waarna de API de landelijke publiciteit kon opzoeken. Daarbij had de API een aantal betrouwbare advocaten in de provincies die de Indianen aldaar zouden kunnen steunen. Ze vond dat de API politiek gezien meer kans maakten op aandacht dan de Indianen zelf, aangezien zij vaak geen Spaans spraken, en zeker de taal van de hoofstedelijke politiek niet kenden.¹⁷⁶ Dat was nu precies de reden dat Alvarado Rivero zich met deze Indiaanse afgevaardigden bezighield. Ze kwamen namelijk toch, dus daarbij was elke hulp geboden.

De manier waarop de situatie in Samán werd genegeerd door justitie, was typerend voor de politieke verhoudingen. De schuldige *hacendados* zaten vaak in de politiek en hadden daarmee ook grote invloed op de benoeming van rechters.¹⁷⁷ De API was van mening dat een kleine groep mensen het justitiële apparaat naar haar eigen hand had gezet. Omdat dit van bovenaf begon, was het hele systeem, tot aan de kleinste organen corrupt. Het beïnvloedde

¹⁷⁵ Ibidem.

¹⁷⁶ Mayer, ‘A los Indios de Puno’, in: *El Deber*, nr. 37 okt. 1915.

¹⁷⁷ Valcárcel, *Memorias*, 236.

zelfs de pers, het orgaan dat nu juist de publieke opinie zou kunnen veranderen.¹⁷⁸ De API wilde de rechtstaat op haar verantwoordelijkheden wijzen en de Indianen steunen in het verkrijgen van recht. Dit deed ze onder andere door middel van de pers, waarin ze lopende zaken publiek maakten. In 'El Deber Pro-Indígena' en in de landelijke pers, publiceerde de API voorbeelden van wetteloosheid die hen bekend waren. Dit werden lange lijsten met de meest uiteenlopende zaken. Het ging om mensen die gevangen werden gezet zonder opgaaf van redenen en zonder proces; om mishandelingen van de bevolking door *hacendados* of zelfs door de autoriteiten; om verplichte belastingen die wettelijk verboden waren; om onrechtmatige rekrutering van soldaten; om onverdedigbare *enganche*contracten en zo meer.

Naast de publieke aanklachten schreef de API brieven aan lokale rechtbanken en aan de Hoge Raad waarin ze om rechtshandhaving vragen. Vaak was dit zinloos, soms boekte ze succes. In 1912 had Zulen bijvoorbeeld een intensieve correspondentie met de rechter van Andahuaylas, Abancay. Deze rechter, M. J. Rivero, stond welwillend tegenover het werk van de API en was bereid mee te werken. Zulen kaartte de onrechtvaardigheden in deze streek bij Rivero aan en vroeg hem om handhaving van de bestaande wetgeving. Eén eerlijke rechter kon niet alle problemen oplossen, maar zo konden in individuele gevallen wel een aantal zaken worden opgelost. Rivero zorgde voor vrijlatingen van gevangenen die niets hadden misdaan, en hij zorgde voor eerlijke rechtzaken.¹⁷⁹

In één geval werkte de API echt samen met de autoriteiten, namelijk bij de rekrutering van soldaten. In februari 1913 vroeg de *Coronel Jefe de Estado Mayor del ejército*, de hoogste baas van het leger, de medewerking van de API bij de naleving van de wet op de dienstplicht uit 1912. Deze *inscripción militar* was een preoccupatie van de API, omdat er veel misging bij de rekrutering. De Indianen kende de regels niet wat betreft de dienstplicht en waren daarom gemakkelijk te misleiden. Indianen werden gedwongen ingelijfd bij het leger door militairen die hen de papieren lieten vervalsen. Ze moesten liegen over hun leeftijd of hun huwelijkse staat. Daarnaast kwam het voor dat Indianen gevangen werden gezet als zij niet meewerkten en ze werden zo alsnog gedwongen soldaat te worden. *Hacendados* creëerden op deze manier ook vaak persoonlijke legertjes. Ze dwongen de mannen op straffe van de dood hun Indiaanse broeders te doden en te mishandelen. Eenmaal gedaan kon zo iemand niet meer terug naar zijn

¹⁷⁸ La redacción, 'Los males sociales tienen siempre cura', in: *El Deber*, nr. 33 juni 1915.

gemeenschap.¹⁸⁰ De subprefect en de *hacendados* werkte hierbij samen. Ze wisten een systeem op te zetten waarbij ze de Indianen tegen hun zin in de mijnen konden laten werken. De subprefect ging de bergen in en vertelde jonge jongens dat zij het leger in moesten. Dit wilde de meeste niet, omdat het leger een slechte naam had en omdat zij hun familie niet wilden verlaten. De subprefect wist dit en bood hen een deal aan om uit het leger te blijven. De Indianen konden de subprefect tegen betaling een baantje voor hen laten zoeken zodat zij niet in dienst hoefden. Uiteraard had de subprefect allang een deal met een werkgever die deze jongens een *enganche*contract aanbod. Deze tekende het contract en werden zo schuldslaaf gemaakt van de werkgever.¹⁸¹

Tegen dit soort bedrog probeerde de API in eerste instantie justitie in te schakelen, wat soms effect had. Daarnaast lieten ze pamfletten met de regels omtrent de dienstplicht circuleren onder de Indiaanse bevolking. Dit was ook het verzoek van de *Coronel Jefe del Estado Mayor* aan de API. De dienstplicht was er nu eenmaal, dus het was zaak deze zo soepel en rechtvaardig te laten verlopen.

De verwevenheid van politiek en economische belangen

De onwil van de politiek om in te grijpen tegen de exploitatie van de Indianen had vaak een economische reden. Degenen die aan de Indianen verdienden hadden vaak grote politieke invloed. Er werden bijvoorbeeld belastingen geheven die de Indianen konden ruïneren. Een groot deel van de geheven belastingen waren onrechtmatig. Dit was bijvoorbeeld het geval bij de belasting op landbouwbedrijven. Volgens de wet uit 1908 mocht er belasting worden geheven op een bedrijf dat minimaal 100 sol per jaar omzette. De Indiaanse bedrijven verdiende dit over het algemeen niet, maar werden toch belast. De API was niet in staat dit te stoppen. Wat zij wel kon, was er bij de Hoge Raad op aandringen om tenminste de regeringsfunctionarissen te sommeren zich te onthouden van het heffen van onrechtmatige belastingen. Prefecten, subprefecten en belastingambtenaren waren een deel van het probleem. Zij hieven belastingen zo het hen uitkwam. In 1912 vaardigde de regering op aandringen van de

¹⁷⁹ Telegrammen aan Juez M.J. Rivero, 1912, in: Recibidos de la API, nr. 8, 1896-1930 APZ.

¹⁸⁰ 'Comité Directivo', in: *El Deber*, nr. 18 mrt 1914.

¹⁸¹ 'Informaciones', in: *El Deber*, nr. 3 juli 1915.

API een decreet uit waarin de regeringsfunctionarissen werden verboden zich in te laten met illegale belastingheffingen. De prefecten werden zelfs gesommeerd de Indianen te steunen bij het weigeren van onrechtmatige heffingen van anderen. Het bekende gebrek aan controle op de vaak corrupte prefecten en subprefecten was echter een obstakel voor de naleving van elk regeringsdecreet. De heffingen gingen over het algemeen dan ook gewoon door, ondanks het verbod van de Hoge Raad. De API vond het toch een kleine overwinning. Volgens Zulen kwam het sinds het decreet namelijk minder voor dan voorheen.¹⁸²

Het gebrekkig functioneren van de rechtsstaat kon alleen worden bestreden op het hoogste niveau. Joaquín Capelo, de voorzitter van de API, had toegang tot de politiek via zijn senatorschap. Hij was één van de weinige senatoren die zich in de politiek structureel inzette voor de Indiaanse bevolking. Hij deed wetsvoorstellen, viel oude wetten aan en kaartte zelfs gevallen van onrecht aan in de senaat. De API diende als zijn bron van informatie. Uit de verslagen wist hij beter dan anderen in de senaat hoe de situatie was. Zijn argumenten waren daarom beter gefundeerd. Eén van de belangrijkste wetten die onder druk van Capelo werd uitgevaardigd, was wet 1183, een verbod op de interventie van gouvernementele autoriteiten bij het contracteren van Indianen voor gratis arbeid voor publieke of particuliere werken. Deze wet was voortgekomen uit een voorstel van senator Severiano Bezada in 1907. Bezada wilde de gratis arbeid die de Indianen van oudsher verleende, de *mita* en de *pongo*, aan regels onderwerpen. Capelo vond regulatie onzinnig, omdat gratis werkzaamheden sowieso illegaal waren. De grondwet van 1821 had dit namelijk al bepaald. Na twee jaren van discussie hierover werd wet 1183 aangenomen waarin werd bepaald dat regeringsambtenaren geen diensten van Indianen mochten vragen. Deze wet was een overwinning, maar had uiteindelijk weinig waarde. Er was nog steeds geen controle op de naleving van de wet, waardoor het effect miniem bleef.¹⁸³ Daarnaast werden de *hacendados*, de grootste gebruikers van gratis arbeid, in de wet niet genoemd.¹⁸⁴

Wet nr. 1183 hield de *enganche* ook niet tegen. Het *enganchesysteem* werd immers vooral door makelaars in arbeidskrachten in stand gehouden. Volgens Capelo maakte de overheid wel degelijk deel uit van het systeem, omdat justitie verantwoordelijk was voor het

¹⁸²Zulen, 'Estado de los abusos', in : *El Deber*, nr. 2 nov. 1912.

¹⁸³Basadre, *Historia de la República*, 192.

¹⁸⁴Davies, *Indian integration*, 52.

gevangen zetten van arbeiders die hun contract niet nakwamen. Er bestond namelijk een regeling uit 1903, die bepaalde dat op het niet betalen van schulden gevangenisstraf stond. Juist deze regel maakte volgens Capelo dat het *enganchesysteem* kon functioneren. Capelo vroeg om de nietig verklaring van deze regel. In 1911 werd dit toegezegd door de senaat, maar pas in 1914 werd de regeling officieel nietig verklaard. In 1914 was Capelo namelijk even minister.¹⁸⁵ Samen met wet 1183 werd regeringsambtenaren officieel verboden zich in te laten met het aantrekken van goedkope arbeid op oneigenlijke gronden. Daar moet nogmaals bij gezegd worden dat dit niet betekende dat het niet meer gebeurde, maar het was een begin richting een nieuwe orde. Het algehele verbod op *enganche* waar Capelo meerdere malen om vroeg is er nooit door gekomen.¹⁸⁶

Capelo kaartte ook individuele of provinciale zaken aan in de senaat. Hij probeerde in extreme gevallen justitie in te schakelen. In 1909 bijvoorbeeld, klaagde hij de wreedheden aan die plaatsvonden op de *hacienda* van Francisco Caranza. Caranza had de grond van een hele *comunidad* opgeëist en de bewoners zonder pardon gevangen gezet toen deze weigerden hun grond af te staan. Enkele van de Indianen wisten echter te ontsnappen. Zij werden onmiddellijk aangewezen als zijnde ‘rebellens’ tegen het gezag. Dit was een gevoelig geval, omdat de vader van Caranza commissaris van politie was en in het kabinet zetelde. Voor Capelo was het des te meer een reden om Caranza aan te klagen, maar voor de senaat was het een reden om de verklaring van Caranza te geloven. De Indianen werden zelf schuldig bevonden aan hun gevangenschap en de beschuldiging van Capelo werd botweg afgedaan als vals.¹⁸⁷

De voorzitter van de API zat in een zeer moeilijke positie, omdat de grootste exploitanten van de inheemse bevolking vaak of zelf hooggeplaatste posities bekleedde, ofwel genoeg vrienden op hoge posities hadden. Dit bezorgde hem uiteraard een hoop kritiek. In 1912 publiceerde de API een vernietigend artikel in ‘El Comercio’ over de wantoestanden op de *hacienda* van de gebroeders Pinzas in Huanuco. Eén van de broers was senator. Capelo werd daarom in de senaat aangesproken op de beschuldigingen van de API. Pinza viel aan op een moment dat Capelo zelf niet in de senaat aanwezig was. Pinza stelde dat Capelo zelf drie Indiaanse bedienden in zijn huis had en dat hij daarom geen recht van spreken had over de

¹⁸⁵ ‘Informaciones’, in: *El Deber*, nr. 26 nov. 1914.

¹⁸⁶ Davies, *Indian integration*, 54.

¹⁸⁷ Basadre, *La historia de la república*, 189-190

rechten van de Indiaan. Dora Mayer verwierp dit argument in 'El Deber Pro-Indígena' door erop te wijzen dat deze bedienden bijzonder goed werden betaald en zeker niet gedwongen in dienst waren.¹⁸⁸ Er zijn geen andere voorbeelden van dit soort persoonlijke aanvallen op Capelo, maar gezien de beschuldigingen die Capelo in de senaat uitte, zal dit niet de eerste noch de laatste keer zijn geweest.

De voorbeelden van Caranza en Pinza lijken aan te tonen dat Capelo's missie onbegonnen werk was. Toch boekte hij ook successen. Een verzoek tot vervanging van de gouverneur en subprefect van Yurimaguas wegens mishandeling van arbeiders, werd bijvoorbeeld ingewilligd.¹⁸⁹ Waarschijnlijk werden dit soort mensen niet vervolgens ook aangeklaagd bij justitie, maar de ontzetting uit hun ambt kon in ieder geval de positie van de Indianen aldaar verbeteren.

Een duidelijk voorbeeld van de verwevenheid van belangen tussen de politiek en de economische machten, was het geval Putumayo. Vanaf 1903 kwamen er klachten over de arbeidsomstandigheden in het rubberproducerende bedrijf Peruvian Amazon Company uit de regio Putumayo.¹⁹⁰ Katholieke missionarissen en buitenlandse ingenieurs probeerde de zaak aan te kaarten bij de autoriteiten, maar dat was erg lastig, aangezien de hele regio onder invloed van Arana, de eigenaar van het bedrijf, stond. Lokale autoriteiten hadden geen enkele macht om in te grijpen.

In 1909 begon een Noord-Amerikaanse ingenieur, Hardenberg, na een bezoek aan Putumayo een lastercampagne in de engelse krant 'The Truth'. De situatie die hij beschreef deed de regering van Groot Brittanië besluiten Roger Casement, een notoir onderzoeker van mensenrechten, te sturen. Casement schreef een rapport waarin hij melding deed van moorden, martelingen en martelwerktuigen. Volgens zijn berekeningen waren er in elf jaar 30.000 man gestorven aan de mishandelingen. In 1911 stuurde Casement een 'zwarte' lijst aan de Peruaanse regering waarin hij de grootste misdadigers noemde. Er werd een onderzoekscommissie aangesteld door de Peruaanse regering die tot taak had zoveel mogelijk van deze lieden voor het gerecht te slepen. Een aantal minder belangrijke schuldigen werd inderdaad opgepakt, maar van systematische vervolging was geen sprake. De meeste kwamen

¹⁸⁸ 'Informaciones', in: *El Deber*, nr. 2 nov. 1912

¹⁸⁹ 'Informaciones', in: *El Deber*, nr. 3 dec. 1912

¹⁹⁰ Basadre, *Historia de la Republica*, 183-186.

er onderuit, omdat de lokale rechtbank aan de kant van de Peruvian Amazon Company stond. Het gebied was geheel verstoken van controle, omdat het in een afgelegen gebied lag op de grens met Ecuador en Colombia. De kolonisatie van dit soort grensgebieden kon op de sympathie rekenen van de Peruaanse regering. In 1912 publiceerde Casement het 'Libro Azul', waarin hij de situatie in Putumayo beschreef en de verantwoordelijken aanklaagde. In Engeland werd er veel publiciteit gegeven aan de zaak en zo werd de aandacht van Europa en de Verenigde Staten getrokken. Alleen in Peru zelf was de aandacht voor de zaak zeer matig.

De API had geen aandeel in het onderzoek van Casement. Ze volgde het wel zeer nauwkeurig en had zich tot taak gesteld om de Peruanen op de hoogte te houden van de ontwikkelingen. De API was één van de weinige Peruaanse organisaties die het rapport serieus namen. In een artikel hierover in 'El Deber' van december 1912 beschreef Mayer de reactie van de Peruanen:

'In onze maatschappij is de publiciteit die de buitenlandse kranten geven aan de geschiedenis van de exploitatie in Putumayo bestempeld als een 'lastercampagne'. Het Peruaanse publiek heeft genoeg van de buitenlandse beschuldigingen en wil liever luisteren naar diegene die ons land met verve verdedigen. Zij vinden hierin een excuus om zelfs tegenover de schuldigen die hun misdaden ontkennen woorden van sympathie te uiten.'¹⁹¹

Mayer wees erop dat de 'laster' echter was gebaseerd op feiten die van zo een misdadig niveau waren, dat dit de aandacht van het publiek wel verdiende. Dat was wat zij zichzelf als taak stelde, het publiek laten luisteren naar de feiten en bekend maken met de Peruaanse realiteit.

In 'El Deber Pro-Indígena' publiceerde de API de belangrijkste stukken uit het 'libro azul' en becommentarieerde de situatie en de actie die door de regering wel of niet werd ondernomen. De voornaamste reden van de negatieve publiciteit die Peru in het buitenland kreeg naar aanleiding van deze zaak, was volgens Mayer het feit dat de regering niets deed om de situatie in de hand te krijgen. Het onvermogen van de Peruaanse justitie maakte Peru als land misdadig in de ogen van de westerlingen. De Peruaanse staat zou echter moeten inzien dat juist het niet ingrijpen de komst van buitenlanders reëel maakte:

'Hoe kan het Peru schaden als zij niet ingrijpt in Putumayo? Het kan de Verenigde Staten en Engeland verleiden tot inmenging in het conflict. Zij zouden het gebied als tutor kunnen overnemen van een land dat zelf niet in

¹⁹¹ Mayer, 'La gravedad del asunto del Putumayo', in: *El Deber*, nr. 3 dec. 1912.

staat blijkt te zijn om een barbaarse situatie te verhelpen waartegen de hele geciviliseerde wereld protesteerd.¹⁹²

Mayer geloofde dat de VS en Engeland het meende met de frequente controle over het rubberbedrijf in Putumayo.¹⁹³ Vandaar dat Mayer het argument van de buitenlandse overheersing gebruikte om de Peruaanse autoriteiten ervan te overtuigen dat zij in moesten grijpen.

In 'El Deber Pro-Indígena' werd een lijst met de belangrijkste hoofdverdachten gepubliceerd. Van de 237 verdachten die Casement in zijn rapport noemt, werden er volgens de API precies negen veroordeeld. Uiteraard zaten de belangrijkste, degenen die de bevelen gaven en het meeste geld verdienden, daar niet tussen. De API hield alle gebeurtenissen rond Putumayo bij, en publiceerde haar kennis in haar tijdschrift. De *Anti-Slavery Society* uit Londen publiceerde maandelijks een bulletin waarin zij de onderzoeksresultaten van de Engelse afgevaardigden publiceerde en waarin zij verslag deed van de acties van de Britse autoriteiten. De API had goede contacten met deze organisatie en zij wisselden alle informatie die zij tot hun beschikking hadden uit.¹⁹⁴ Om te onderzoeken welke acties er zijn ondernomen ten aanzien van de situatie in Putumayo, is 'El Deber Pro-Indígena' daarom een goede bron.

Radicalisering ten opzichte van de politiek

Naarmate de API meer bekend raakte met de wetteloosheid van het land, begon zij haar standpunten te radicaliseren. Het werd steeds moeilijker te geloven in een snelle verandering in het justitieel apparaat aangezien het niet om voorvallen ging. Het was een probleem dat om een landelijke, structurele oplossing schreeuwde. Het uitgangspunt dat de API in 1909 formuleerde, waarbij de Indianen hun 'rechten en plichten' moesten leren kennen om te kunnen integreren in de burgermaatschappij, werd steeds meer losgelaten. De API zag in dat dit niet genoeg was, omdat het een strijd was tegen een te grote overmacht die eeuwenlang het leven van de inheemse bevolking had bepaald. Openbaar verzet tegen deze overmacht werd daarom

¹⁹² Ibidem.

¹⁹³ Ibidem.

¹⁹⁴ In *El Deber* werden samenvattingen van het bulletin van de Anti-Slavery Society gegeven en deze Engelse organisatie deed hetzelfde met het tijdschrift van de API dat zij maandelijks opstuurden. In: *El Deber*, nr. 3 dec. 1912. Casement liet zich ook zeer positief uit over de API. Voor hem was het de enige serieuze hulp die uit Peru zelf kwam in de strijd tegen slavernij en mishandeling die hij voerde. In: Zulen, 'Estado de los abusos', in: *El*

steeds meer als een reële mogelijkheid gezien.

Pedro Zulen bezocht vanaf 1913 de afdelingen van de API in het zuiden van het land. Hier kreeg hij te zien wat de realiteit was voor de Indianen en kwam tot de conclusie dat wetgeving alleen niet voldoende was. De vrijheid kon niet afhangen van wetgeving simpelweg omdat de machtsverschillen te groot waren. Er waren te weinig eerlijke rechters en advocaten om de naleving van de wet te handhaven. Daarnaast werkte de regering in Lima niet mee om een goed systeem van wetten op te zetten. Toen Capelo's wetsvoorstel tegen het *enganche* systeem na jaren te zijn blijven liggen alsnog werd afgekeurd in 1913, reageerde de API zeer teleurgesteld:

'De API ziet het als een plicht om de arbeiders van Peru, en speciaal de inheemsen, er van op de hoogte te stellen dat hun mate van vrijheid en burgerlijke rechten zich vandaag de dag nog steeds in het stadium van de Spaanse overheersing bevindt en dat de bescherming die de Constitutie en de wetten van de republiek biedt, gelden voor alle inwoners van het land, behalve voor hen.'¹⁹⁵

Zulen volgde vanaf dat moment het uitgangspunt dat er helemaal geen rechtsstaat was voor de Indianen. De API ging door met het selecteren en publiceren van wetten, maar Zulen begon langzaam doch zeker te geloven in de opstand als enige middel om vrijheid te verkrijgen. Het ging erom dat de Indianen zelf moesten leren 'nee' te zeggen tegen het bedrog. Als zij zouden weigeren zich te verkopen aan de *gamonales* zou dat al schelen. In een pamflet van augustus 1911 zegt Zulen al dat de API de Indianen sterk wil maken totdat zij in staat zijn om 'nee' te zeggen:

'Als de propaganda tegen *enganche* niets uithaalt, zal het nodig zijn om naar de *chozo* van de Indiaan zelf te gaan en hem zo duidelijk mogelijk te zeggen: Laat je niet bedriegen'.¹⁹⁶

De overmacht die de blanken echter hadden op de Indianen maakten het niet makkelijk. Ongehoorzaamheid leidde vaak tot opsluiting door middel van geweld. Vandaar dat de speech die Zulen in 1918 tot de Indianen richtte, verder ging:

Deber, nr. 2, nov. 1912.

¹⁹⁵ Citaat in Leibner, *Pedro Zulen*, 35.

‘We moeten opstandig zijn, actief en moedig. We moeten sterk zijn en degene die ons komt verwonden tegenhouden. Zij die mishandelen zullen hiermee doorgaan omdat er geen sterke arm is die hen tegenhoudt. De dag dat een volk, moe van zoveel lijden, als één man opstaat en laat zien waartoe zij in staat is, zal de dag zijn waarna niemand zich meer zal schuldig maken aan dezelfde misdaden’.¹⁹⁷

In tegenstelling tot wat Gerard Leibner zegt in zijn studie over het gedachtegoed van Zulen, radicaliseerde ook Dora Mayer haar standpunt. Zij hield zich niet aan het oorspronkelijke idee van bescherming en onderwijs, zoals Leibner zegt.¹⁹⁸ In 1911 zei Mayer dat een opstand zeer waarschijnlijk was. Ze keurde dit niet af, omdat deze zou voortkomen uit de ‘eeuwenlange wrede les die de inheemsen kregen van de Spanjaarden’. Een opstand zou daarom ontstaan vanuit ‘pijn en liefde voor het leven’!¹⁹⁹ In ‘La Crítica’, schreef zij:

‘Verenig u, proletariërs uit de provincies, om zelf het geluk te vergaren waar u naar hunkert, nu dat uw harten moedig en sterk zijn, neem met kracht dat wat het natuurrecht u toewijst en wacht niet op de wederkomst van een Jezus die nooit zal komen.’²⁰⁰

Volgens Zulen was decentralisatie een andere manier om de vrijheid en de handhaving van de wetten te vergroten. Onder invloed van zijn ontmoetingen met provinciale intellectuelen, richtte Zulen in 1915 het tijdschrift ‘La Autonomía’ op, waarin hij ideeën rond decentralisatie aan de orde bracht. De beweging voor decentralisatie was een beweging die een herstructurering van de macht wilde. Begonnen in de provincies, kwam deze beweging net als de indigenistische beweging, voort uit het zoeken naar nieuwe vormen van economische, politieke, sociale en culturele organisatie en structuur. De opkomende intellectuele groeperingen in de provinciale steden dachten dat een spreiding van de macht en meer lokale autonomie de handhaving van plaatselijk recht zou vergemakkelijken. De machtsconcentratie in Lima maakte de provincies afhankelijk van beslissingen uit een wereld die de hunne niet was. Het kwam niet voort uit een wens tot afscheiding van de Peruaanse staat, of uit ‘lokaal nationalisme’, maar juist uit de wens om de inheemse cultuur te integreren in de landelijk

¹⁹⁶ Zulen, Documentos varios, 1910-1925, 3 aug. 1911, APZ.

¹⁹⁷ Geciteerd in: Basadre, *La vida y la historia*, 312.

¹⁹⁸ Leibner, *Pedro Zulen*, 37.

¹⁹⁹ Mayer aan Alvarado Rivero, ‘La cuestión Indígena, dos cartas interesantes’, in: *El Comercio*, ed. tarde, 25 aug. 1911.

²⁰⁰ Mayer, ‘La guerra y las razas’, in: *La Critica*, juli 1918.

cultuur.²⁰¹ Daarvoor moesten plaatselijke gebruiken en problemen meer aandacht krijgen. Vooral in Cusco was deze beweging sterk, maar ook in Arequipa en bijvoorbeeld Trujillo waren de *decentralistas* duidelijk aanwezig.

Het streven naar vrijheid en gelijkwaardigheid in een functionerende rechtstaat, had veel te maken met de hang naar vooruitgang. De economische achterstand van Peru werd in hetzelfde kader geplaatst als de politieke onkunde. De discussie over de noodzakelijke economische hervormingen om Peru in de vaart der volkeren te laten meegaan, was daarom in de API prominent aanwezig.

Vrijheid en bescherming van de economische potentie versus een verankerd feodalisme

De economie had tijdens de negentiende eeuw steeds meer een internationaal karakter gekregen. Concurrentie op de wereldmarkt werd belangrijker voor elke nationale economie. Daarnaast bracht de verbetering van communicatiemiddelen de welvarende ‘moderne’ staten steeds dichterbij. Zij werden het voorbeeld van vooruitgang waar ook Peru aan mee wilde doen. De roep om economische hervorming werd daardoor steeds sterker.

Eind negentiende eeuw waren de moderniseringsprojecten veelal gericht op het verbeteren van de infrastructuur op grote schaal. De eerste spoorlijnen werden gelegd met buitenlands kapitaal. De buitenlandse investeringen groeide vanaf 1900 enorm. Voor westerse kapitalisten was Peru met haar goedkope arbeidskrachten en rijkdom aan grondstoffen een aantrekkelijke investering. In eerste instantie werden deze buitenlanders als redders van de natie binnengehaald, omdat zij de kennis en het kapitaal bezaten om de industrie op te zetten die Peru niet bezat.

Eind jaren twintig werden de buitenlandse kapitalisten in een discussie die Haya de la Torre en Mariátegui begonnen, beticht van neokolonialisme. Vooral Haya de la Torre verzette zich tegen de economische overheersing door buitenlanders. De economie moest, net als de

²⁰¹ Deustua en Renique, *Intelectuales, indigenismo y decentralismo en el Peru, 1897-1931*, (Centro ‘Bartolome de las Casas’, Cusco 1984) XIII.

cultuur, 'geperuaniseerd' worden.²⁰² Over het algemeen wordt aangenomen dat zij de eersten waren die zich verzetten tegen de westerse kapitalisten. In het *indigenismo* van de API zien we echter al eerder de afkeuring van deze vorm van economische modernisering. De API noemde het weliswaar geen neokolonialisme, maar verwierp het wel als zodanig. Zij kwamen niet tot deze verwerping door te theoretiseren, maar door het bestuderen van de arbeidsomstandigheden in de veelal buitenlandse industrieën die Peru bezat.

De rapporten van de API over de omstandigheden in buitenlandse bedrijven, maakten voor Pedro Zulen duidelijk dat de buitenlanders niet veel bijdroegen aan de werkelijke vooruitgang van het land. De API had zich intensief beziggehouden met de manier waarop de Indianen werden behandeld in de mijnen van Cerro de Pasco, beheerd door Amerikanen, en de Peruvian Amazon Company, een bedrijf in het noordoosten van het land, gefinancierd met Engels kapitaal. De schandalen die naar boven kwamen door onder andere het onderzoek van de API waren stuitend.²⁰³ Erger nog was het onvermogen om de problemen serieus aan te pakken.

Het besef groeide dat de buitenlandse kapitalisten wel een industrie konden opzetten, maar dat Peru daar zelf bijzonder weinig aan had, aangezien de producten niet voor de Peruaanse markt waren bestemd. Naar aanleiding van deze kennis viel Zulen degenen aan die geloofden in de positieve bijdrage die deze buitenlanders aan de ontwikkeling van Peru gaven:

'Het meenemen van moderne machines en het vervolgens vermoorden van de plaatselijke bevolking, de rijkdom van haar gronden naar het buitenland meenemen met achterlating van de wanhoop en de misère, heeft nog nooit een bijdrage betekend aan de vooruitgang van een land. [...] Al deze stoffen, dit katoen, dit suiker en dit rubber, al deze metalen en de petroleum die de buitenlanders naar de markten brengen, zijn op criminele wijze verkregen'.²⁰⁴

De API kwam tot de afkeuring van de buitenlandse bedrijven vanuit het bestuderen van de realiteit die de arbeiders ondergingen. Zij spraken niet van nationalisatie van de industrie zoals

²⁰² Mariátegui spreekt van de Peruanisering van de geschiedenis en de traditie, hij zette zich hierbij af van de culturele gerichtheid op Europa alhoewel hij zelf zeer beïnvloed was door Europese denkbepelden. Mariátegui, *Peruanicemos Peru*, (Amauta, Lima 1970). Haya de la Torre zei in zijn beroemde speech op 23 augustus 1931: 'We moeten vechten voor de 'Peruanisering' van de staat en de economische incorporatie van onze meerderheid', geciteerd in: Degrerori ea., *The Peru reader*, 242.

²⁰³ Zie bijvoorbeeld, naast de rapporten in *El Deber*: Mayer, *La conducta de la Compañía minera del Cerro de Pasco*, (Callao 1913). In de volgende hoofdstukken zal dieper worden ingegaan op de bevindingen omtrent de omstandigheden en de middelen om deze te veranderen.

²⁰⁴ Geciteerd in: Leibner, *Pedro Zulen*, 41.

Haya de la Torre later zou doen. Toch zat er in de analyse die de API maakte van de rol van de buitenlandse bedrijven in de Peruaanse economie ook een nationalistisch element:

‘Wanneer de buitenlandse bedrijven het overnemen, verliezen we onze identiteit. Hetzelfde zal gebeuren als in 1532, de buitenlanders leggen ons een vaderland op dat de onze niet is.’²⁰⁵

De rol van de inheemse bevolking in de economie was veelal gebaseerd op goedkope arbeid. Lang werd aangenomen dat de Indianen tot niet meer dan dat in staat waren en dat zij daarom zelf schuldig waren aan hun economische en culturele achterstand op de creolen. Dit werd *estacionarismo*, stilstand in de ontwikkeling van de bevolking, genoemd. Een Indiaan die arm is, deed er zelf immers niets aan om zijn positie te verbeteren en daar kon makkelijk de conclusie uit voortvloeien dat hij dat ook niet wilde. De API stelde dat de Indianen niets konden doen aan hun eigen armoede en er ook niet schuldig aan waren. Ze werden immers aan alle kanten tegengewerkt. De slechte infrastructuur maakte het onmogelijk om handel te drijven en de consumptie prijzen lagen te hoog voor de Indiaanse lonen. Communicatiemiddelen werden geheel onbereikbaar voor hen gemaakt, zodat het vrijwel onmogelijk was zich te organiseren of bedrijven op te zetten. Wanneer dit soort economische voorwaarden zouden worden geschapen, dan zouden de Indianen wel degelijk zelf hun stilstand opheffen. Zolang dit niet het geval was zouden zij moeten leven in armoede. De schuld werd zo niet gelegd bij de bevolking, maar bij de staat die geen infrastructuur of communicatiemiddelen creëerde en bij de lokale autoriteiten die de markt beheersten.²⁰⁶

De API pleitte zodoende voor economische vrijheid voor de inheemse bevolking. De producten die de boeren zelf produceerden gingen over het algemeen naar de lokale autoriteiten, grootgrondbezitters en de kerk. Het systeem waarin de inheemse bevolking leefde, was volgens de API te vergelijken met het middeleeuws feodalisme of horigensysteem. Officieel waren zij horigen noch slaven, maar in de praktijk waren ze dat vaak wel. Een deel van wat de Indianen produceerden moesten ze afstaan aan verschillende vormen van belasting. Daarnaast hadden de *hacendados* vaak het monopolie op de verspreiding van goederen. Dat betekende voor de

²⁰⁵ Capelo, ‘El cambio de la base económico’, in: *El Deber*, nr. 28 jan. 1915.

²⁰⁶ A.J. Segrestan, ‘El estacionarismo’, in: *El Deber*, nr. 3 dec. 1912.

Indianen dat zij hun producten moesten afstaan tegen een prijs die kunstmatig laag werd gehouden. Vervolgens verkochten de blanke handelaren de producten voor een prijs die voor de Indiaanse producenten veel te hoog was om te betalen. Een consumptiemaatschappij was op deze manier nooit te verwezenlijken.

Naast het monopolie op handel hadden de blanken het monopolie op arbeid. De Indianen dienden vaak als goedkope arbeiders en verder niet. Zij kregen contracten 'aangeboden' die hen werk verschafte, maar hen tegelijkertijd in de schulden stortten. Hun land werd vaak afgepakt waarna zij vervolgens werden gedwongen om te werken voor bijna niets. Dit stond over het algemeen wel in de contracten, zodat er juridisch gezien weinig aan te doen was. De arbeiders konden echter over het algemeen de contracten niet lezen en tekenden zo hun eigen ondergang.²⁰⁷ Het was algemeen bekend dat deze contracten bedrog waren, het systeem werd immers *enganche*, bedrog, genoemd. Alleen de Indianen werden wederom van deze kennis uitgesloten. Zo werd zestig procent van de bevolking tot slaaf van geforceerde schulden gemaakt en werd als zodanig afgesloten van handel en consumptie. De leden van de API zagen in dat deze situatie niet alleen slecht was voor de ontwikkeling van de Indiaanse gemeenschap, maar daarmee slecht voor de economische ontwikkeling van heel Peru.

De *hacendados* gingen soms nog veel verder dan het op oneigenlijke gronden contracteren van Indianen. Een voorkomende praktijk op de *haciendas* was bijvoorbeeld het ontvoeren van jonge Indianen uit de omliggende dorpen. Deze mensen werden of zonder reden ontvoerd, of met het excuus dat de familie een schuld had uitstaan bij de *gamonal*. De ontvoerde Indianen werden gedwongen te werk gesteld en werden 's nachts achter slot en grendel bewaakt. Uiteraard was dit wettelijk absoluut illegaal. Het probleem was dat de Indianen geen stem hadden bij de autoriteiten, zodat een aanklacht van de betrokken familie bij de plaatselijke justitie over het algemeen niets uithaalde. De families van Pablo Contreras, die een slaaf was op de *hacienda* van Juan Plebo, en Lucas Timoteo, slaaf op de *hacienda* van Jorge Durand, schakelden de API in. Beiden zaten al jaren vast op de betreffende bedrijven. Door middel van intensieve correspondentie met justitie in de hoofdstad, met de *hacendados* en vooral door middel van beschuldigingen in de landelijke pers, wist de API deze twee slaven

²⁰⁷ A. Flores Galindo, *Los mineros de la Cerro de Pasco*, (Lima 1974) 22-23.

vrij te krijgen.²⁰⁸ De betrokken *hacendados* waren in dit geval mannen met politieke ambities en konden zich geen schandaal veroorloven. Dora Mayer schreef een vernietigend stuk over de retoriek van Durand waarin zij hem aanviel op zijn populistische uitspraken betreffende ‘rechtvaardigheid’. De *hacendados* verdedigden zich wel, maar de aanklacht was al publiek gemaakt. Hun ingezonden brieven in de kranten waarin zij stelden dat het allemaal leugens waren, waarin zij de Indianen de schuld gaven, konden hun reputatie niet afdoende beschermen. Vrijlaten was de enige manier om de agitatie van de API te stoppen. Vandaar dat de API in dit soort individuele gevallen wel degelijk succes boekte.

Carlos Gibson, API afgevaardigde in Arequipa, stelde dat de slavernij van de inheemse bevolking een groot economisch potentieel had vernietigd. Het had de Indianen willoos en afgestompt gemaakt, waardoor zij niet meer in staat waren zich te ontwikkelen. Deze situatie was ook volgens hem een debacle voor heel Peru. Een economisch vrij en actief volk kon vooruit komen, een economisch onvrij volk kon slechts achteruit gaan. De oplossing voor Peru’s economische problemen lag daarom in het bevrijden van de Indianen, zodat zij zich economisch actief zouden kunnen opstellen.²⁰⁹

Regulering en voorzieningen voor arbeiders

Er was binnen de API geen oppositie tegen het idee dat vrije arbeid moest worden gestimuleerd om een goed economisch klimaat te creëren. Dora Mayer vond dat de overheersing van de grootindustriëlen in de economie, niet goed was. Als de industrie in een crisis zou belanden, dan zou er een fiscaal gat vallen. De kleine industrie en de middenklasse moesten worden gestimuleerd om een stabiel economisch klimaat te creëren. Volgens haar moesten de lonen omhoog en de prijzen omlaag zodat de bevolking de kans zou krijgen te consumeren en handel te drijven.²¹⁰ Ook de slechte arbeidsvoorwaarden en verzekeringen hadden een remmende werking op een gunstig economisch klimaat.

De strijd voor betere sociale voorzieningen, werd door Capelo gevoerd in de senaat.²¹¹ Hij wilde twee verzekeringen in voeren: de levensverzekering en de loonverzekering. Het

²⁰⁸ ‘Memoria del secretario’, in: *El Deber*, nr. 2 nov. 1912.

²⁰⁹ C. Gibson, ‘El Indio en la formación económica nacional’, in: *El Deber*, nr. 9 juni 1913.

²¹⁰ Mayer, ‘Trabajo barato’, in: *El Deber*, nr. 23 aug. 1914.

arbeidsklimaat zou erop vooruitgaan en daarmee het initiatief van werknemers. De levensverzekering kon op een vast bedrag worden gesteld per arbeider. De loonverzekering was iets ingewikkelder, maar niet onmogelijk. Capelo deed het voorstel om maatschappijen op te zetten die de verzekeringen in handen zouden krijgen. Vervolgens zouden de arbeider en de werkgever een deel moeten betalen aan de loonverzekering.

Volgens 'El Deber Pro-Indígena', bestond er een soort arbeidsongeschiktheidswet, die echter niet staat vermeld in de uitgebreide studie naar de wetgeving die T. M. Davies deed.²¹² In 1912 deed de API verslag van het geval Cirilio Sosa, een arbeider in de Cerro de Pasco mijnen, die na zes jaar arbeid een ongeluk kreeg waarbij hij zijn arm verloor. Sosa wist volgens 'El Deber Pro-Indígena' dat hij volgens de wet op de 'verzekering na ongelukken', recht had op een bepaald geldbedrag dat hem werd ontzegd door het genoemde bedrijf. Na bemiddeling van de API werd hem behalve het geld ook een kunstarm aangeboden. Sosa werd hierna overigens *socio activo* van de API.²¹³ Dit voorbeeld bewijst dat de API in individuele gevallen soms succes kon boeken, maar dat er structureel weinig veranderde. Aan de Cerro de Pasco Mining Company had de API namelijk veel aandacht besteed, maar slechts kleine dingen bereikt.

De situatie in de mijnen van Cerro de Pasco was vergelijkbaar met de situatie in Putumayo. De Cerro de Pasco Mining Company was een Noord-Amerikaans bedrijf dat in 1901 in Peru begon. Zij kocht eerst een aantal mijnen op en liet de eigenaren van omliggende mijnen in hun waarde. Langzaam doch zeker wisten zij door middel van legale of illegale trucs de Peruaanse eigenaren weg te jagen, waarna zij het hele gebied in bezit kregen. Volgens Dora Mayer begon toen de fraude, de omkoperij en uiteindelijk het geweld.²¹⁴ De arbeiders die in de mijnen werkten werden met fiches betaald. Dit betekende dat zij slechts in de winkels van het bedrijf dure producten konden kopen en zodoende al snel schulden maakten bij het bedrijf. Het betalen in fiches bond hen aan handen en voeten. Er gebeurde veel ongelukken in de mijnen aangezien de veiligheid van de arbeiders geen prioriteit had. Een vergoeding bij arbeidsongeschiktheid was er niet. Er werd echter nog meer gesproken over een tegemoetkoming aan de weduwes dan aan de gewonde arbeider. Er stierven niet alleen arbeiders aan ongelukken tijdens het werk, ook mishandeling en langdurige gevangenschap was niet

²¹¹ Capelo, 'El seguro del accidente', in: *El Deber*, nr. 31 apr. 1915.

²¹² Davies, *Indian integration*.

²¹³ Zulen, 'Estado de los abusos', in: *El Deber*, nr. 2 nov. 1912.

ongewoon. Eind 1912 stierven er maar liefst 140 gevangenen door voedselgebrek in Cerro de Pasco. Dit was een zo grootschalig drama dat Capelo er mee naar de senaat ging.²¹⁵ Het hoeft niet vermeld te worden dat er geen actie werd ondernomen tegen de schuldigen.

Volgens een Noordamerikaanse socioloog, Edward Alsworth Ross, die naar aanleiding van een reis door Zuid-Amerika in 1914 een boek schreef, was het werk van de API niet geheel zinloos.²¹⁶ Hij had de directeur van de Cerro de Pasco gesproken over het *enganches* systeem en deze had hem een ontluisterende mededeling gedaan. Het werd volgens deze directeur namelijk steeds moeilijker Indianen op die basis te contracteren, omdat de API zich er mee was gaan bemoeien. Die vertelde de Indianen wat het *enganches* systeem inhield en waarschuwde hen voor het aannemen van geld voordat zij aan het werk gingen. Op die manier werd het schuldstelsel steeds moeilijker te verkopen volgens de directeur.²¹⁷

In navolging van het Engelse ‘libro azul’ waarin verslag werd gedaan van het onderzoek naar de Peruvian Amazon Company, nam de API zich voor een zelfde soort document op te stellen met betrekking tot hun onderzoek naar de Cerro de Pasco Mining Company. In 1913 publiceerde Dora Mayer het resultaat in het Engels, met de bedoeling de aandacht te trekken van de Noordamerikaanse regering.²¹⁸ Ze noemde dit het ‘Libro Amarillo’. De uitgave werd genegeerd waarna Mayer besloot tot een uitgave in het Spaans om het boekje alsnog te verspreiden in Peru.

De uitgever die het document in 1984 in herdruk nam, typeerde ‘The conduct of the Cerro de Pasco Mining Company’ als een ‘*nueva cronica y buen gobierno*’, refererend aan de beroemde brief van Guaman Poma de Ayala aan de koning van Spanje.²¹⁹ Volgens de uitgever onderging ‘The conduct’ ook hetzelfde lot: het werd onverschillig ontvangen en vervolgens vergeten. Mayer wenste met dit manuscript de eigenaren van het bedrijf die in Noord-Amerika verbleven, gevoelig te maken voor de omstandigheden in het mijnbouwbedrijf. Ze hoopte op:

²¹⁴ Mayer, *La conducta*, 17.

²¹⁵ ‘Informaciones’, in: *El Deber*, nr. 3 dec. 1912.

²¹⁶ Alsworth Ross, ‘El sur de Panama’, geciteerd in: *El Deber*, nr. 3 juli 1915.

²¹⁷ ‘Informaciones’, in: *El Deber*, nr. 3 juli 1915.

²¹⁸ Mayer, *The conduct of the Cerro de Pasco Mining Company*, (Lima 1913).

²¹⁹ Felipe Guaman Poma de Ayala schreef een 1200 pagina’s lange brief aan Philip III van Spanje (1598-1621), waarin hij de misdaden van de Spaanse regering ten opzichte van de inheemse bevolking uiteenzette.

'een nauwgezette keuze van de vertegenwoordigers en directeurs van hun bedrijf, maar ook moeten zij een eerlijke en permanente bescherming bewerkstelligen over het personeel dat voor hen werkt.'²²⁰

Mayers verslag is enorm gedetailleerd in informatie die zij haalde uit de berichten die de API ontving van arbeiders als Cirilio Sosa en uit de plaatselijke kranten, waaronder de verslaggeving van Domingo Verástegui, een priester en uitgever van de 'Eco de Junín'. Daarnaast was er een API lid in Callao dat uit Cerro de Pasco kwam, Manuel Gutarra. Flores Galindo merkte op dat 'The conduct' en de verslagen in 'El Deber Pro-Indígena' één van de weinige documenten zijn waarin de situatie in Cerro de Pasco en het *enganches* systeem in het algemeen werden belicht.²²¹ Mochten ze geen direct resultaat teweeg hebben gebracht op het moment zelf, vandaag de dag zijn het de weinige werken waarmee de geschiedenis van de situatie in die jaren kan worden beschreven.

Indianen die buiten de stedelijke omgeving werkten op *haciendas* en in mijnen, bleven vaak verstoken van de vooruitgang op het gebied van de sociale wetgeving. In 'El Deber' verschenen daarom de eerste artikelen die pleitten voor de erkenning dat '*el problema del Indio*' niet los gezien kon worden van het arbeidersvraagstuk. De arbeider was immers over het algemeen van Indiaanse afkomst. De stedelijke arbeiders wisten aan het begin van deze eeuw een redelijke positie te verwerven door zich te organiseren, eigen kranten op te zetten en vooral door standvastig te staken. De arbeiders in de Andes, mijnwerkers en boeren, waren veel meer afgesloten van de stedelijke wereld en de sociale controle die daar bij hoorde. Stakingen in de Andes werden neergeslagen en afgedaan als rebellie terwijl stakingen in de stedelijke fabrieken wel degelijk haar vruchten afwierpen. María Jesús Alvarado Rivero was naast haar lidmaatschap van de API, zeer actief tijdens de arbeidersstrijd voor de achturige werkdag die in die jaren woedde. Vandaar dat zij pleitte voor de erkenning dat arbeiders en Indianen bij elkaar hoorden en dat de stedelijke vakbonden zich moesten uitbreiden naar de arbeiders in de bergen. Solidariteit tussen deze groepen zou volgens haar iedereen ten goede kunnen komen.²²² Joaquín Capelo schreef daarom namens de API een manifest aan de nationale vakbonden waarin hij

²²⁰ Mayer, *La conducta*, 78.

²²¹ A. Flores Galindo, *Los mineros de la Cerro de Pasco*, 23.

²²² M. J. Alvarado Rivera, 'La jornada de 8 horas', 17 jan. 1913, in: kranteknip, ongecatalogiseerd in plakboek, *Archief MJAR.*, Cendoc Mujer.

vroeg om de oprichting van pro-Indiaanse comités in deze organisaties. Hiermee hoopte de API onder andere het gewicht tegen het *enganches* systeem te vergroten. De vakbonden van de grootste steden van Peru antwoordden dat zij hieraan mee zouden werken en dat ze zo'n comité wilden oprichten.²²³ Of die er ooit gekomen zijn wordt niet vermeld, maar gezien de contacten die de API met de vakbonden onderhield is dit wel waarschijnlijk.²²⁴

Eigendomsverhoudingen

Naast de discussies over arbeid en kapitaal was de discussie over de eigendomsverhoudingen misschien het meest typerend voor de verschillende meningen die binnen de API bestonden. Het land dat Indianen bezaten werd systematisch geroofd door grootgrondbezitters of industriëlen. Als zij weigerden te verkopen, of niet in een schuldcontract te praten waren, dan sloot men de watertoevoer af zodat de bewoners alsnog moesten verhuizen. De klachten over dit soort praktijken zijn legio in 'El Deber Pro-Indígena'. Aangezien de API over het algemeen vond dat de Indianen juist mee moesten doen in de kapitalistische ontwikkeling van handel, was de landkwestie erg belangrijk. Dat ze land moesten kunnen bezitten om te kunnen produceren was duidelijk, hoe dat er uit moest zien was de vraag. Traditioneel gezien bezaten de Indiaanse *comunidades* of *ayllu*'s land, families of individuen niet. Het land dat de *comunidades* bezaten werd door de gemeenschap gezamenlijk bewerkt en hun producten democratisch verdeeld.

Volgens Pedro Zulen en Joaquín Capelo was Peru in hetzelfde stadium van ontwikkeling als Europa in de middeleeuwen. De economie was op feodale verhoudingen gebaseerd en kon alleen veranderen als deze basis zou veranderen. Europa had het feodale systeem achter zich gelaten en daarvoor in de plaats een kapitalistisch systeem waarbinnen iedereen recht had op persoonlijk eigendom, in de plaats gekregen. Vooral Capelo dacht in termen van evolutionaire ontwikkelingen, die een zeker determinisme in zich droegen, want, 'alles in deze wereld heeft zijn plaats en zijn tijd en niemand kan dat veranderen.'²²⁵ Peru zou daarom sowieso dezelfde weg inslaan als Europa. Capelo hanteerde het positivistische idee dat

²²³ 'Memoria del secretario', in: *El Deber*, nr. 2 nov. 1912.

²²⁴ Zie Hoofdstuk IV.

²²⁵ Capelo, *Lima en 1900*, 185.

de overheid de taak had om de optimale voorwaarden te scheppen om dit ontwikkelingsproces zo ongestoord mogelijk te laten verlopen. De historica Marjan Schwegman wijst er op dat deze interpretatie van het maatschappelijke evolutionaire proces bij sommige positivisten leidde tot een socialistisch standpunt, alhoewel over het algemeen het radicalisme van het socialisme botste met de opvatting van een ‘natuurlijk’ maatschappelijke ontwikkeling.²²⁶ De voorzitter van de API geloofde in de werking van de rechtsstaat die het ontwikkelingsproces moest sturen en ondersteunen, maar geloofde niet in het socialistisch proces van de geschiedenis. Volgens hem zou de Peru net als Europa gebaseerd moeten zijn op particulier bezit.

In de discussie rond het bezit van land en het functioneren van de Indiaanse *comunidades* leidde dit uitgangspunt tot een afwijzing van het feodale systeem enerzijds en de afwijzing van het communale systeem anderzijds. Capelo vond dat de percelen onder families moest worden verdeeld en de staat moest deze ontwikkeling reguleren.²²⁷ Hij deed een wetsvoorstel waarin elk hoofd van een familie het recht zou krijgen op minimaal één hectare grond, waarbij de gewenste grootte zo mogelijk vijf hectare zou zijn. Deze gronden konden op afbetaling van de regering worden gekocht. Verder moesten ze onaantastbaar zijn voor anderen ter bescherming tegen de grootgrondbezitters. Alhoewel bij Pedro Zulen de positivistische argumentatie niet te achterhalen is, vond ook hij dat elke familie recht had op een eigen stuk grond, ‘zodat het niemand aan een thuis of aan brood zal ontbreken’.²²⁸ Capelo en Zulen gingen echter niet zover als de *Arielistas*, die de *comunidades* als een historisch kwaad zagen. Binnen hun interpretatie van het Inca verleden waren de *comunidades* medeschuldig aan de inertie van het Indiaanse ras. De over het algemeen vrij linkse María Jesús Alvarado Rivero dacht er vreemd genoeg ook zo over.²²⁹

Tegenover deze negatieve interpretaties van de traditionele Indiaanse eigendomsverhoudingen, stonden de verdedigers van het communale systeem. Marco Aurelio Denegri, bestuurslid vanaf 1913, vond dat de *comunidades* de enige mogelijkheid waren voor de Indianen om land te bezitten, omdat zij dan sterker zouden staan. Hij vond de individuele

²²⁶ Schwegman, ‘Het diabolische gezicht van Italië. De zonderlinge geschiedenis van dr. Cesare Lombroso,’ in: *De hang naar zuiverheid*, van der Laarse e.a. ed., 132.

²²⁷ Capelo, ‘Cuidados, no esclavos ni siervos’, in: *El Deber*, nr. 40 jan. 1916.

²²⁸ Geciteerd in: Leibner, *Pedro Zulen*, 37.

²²⁹ Zie pagina 30.

verdeling een tactiek van de grootgrondbezitters om de gronden alsnog in te nemen.²³⁰ De tactieken van de *hacendados* om het land van de inheemse bevolking op vaak gewelddadige wijze te usurperen, konden niet worden tegengehouden door de staat. De staat steunde immers meestal de *hacendados* en verdedigde de Indianen op geen enkele wijze. Daarom waren volgens hem de *comunidades* de enige vorm waarbinnen de Indianen zichzelf nog enigszins konden beschermen. Denegri's verdediging had dus geen ideologische inslag, maar een praktische.

De constitutie van 1920 bevatte uiteindelijk de clause die de *comunidades* juridische erkenning gaf. De discussie was echter niet voltooid. Een aantal *indigenistas* zag in de jaren twintig de ware economische aard van Peru in de traditionele Indiaanse *comunidades*. Mariátegui ging zover om de Indiaanse *Ayllu* tot symbool van het oercommunisme te verheffen.²³¹

Voor de API lag de basis van de economie bij de Indianen. Het lag niet bij de traditionele Indiaanse organisatievormen, maar bij arbeid en productie. De inheemse bevolking moest daarom meer respect, meer vrijheid en betere regulatie van eigendom en arbeidsvoorwaarden krijgen. Zij moesten de vrijheid krijgen om commerciële activiteiten te ontplooiën en een consumptieve houding aan te nemen om zodoende een middenklasse te vormen. De industriële werkgevers en de *hacendados* waren voor een groot deel schuldig aan de economische achterstand. Het was aan de overheid om de voorzieningen te treffen waarbinnen de economische uitbuiting van de Indianen kon worden gestopt. Het probleem bleek echter te liggen in de onwil van de economische machten en de overheid om een duimbreed toe te geven. De verstrengeling van de economische en de politieke belangen was nauwelijks te doorbreken.

De opstand in Puno of de ultieme twijfel over de juiste handelswijze

In december 1915 vond er een massale opstand van Indianen plaats in San José, Puno. Het gevolg was een bloedbad dat door het leger werd veroorzaakt. De opstand was gericht tegen de

²³⁰ M. A. Denegri, 'La disolución de las comunidades', in: *El Deber*, nr. 18 mrt. 1914.

hacendado Bernadino Arias Echenique, die zijn grondbezit had opgebouwd uit de usurpatie van land dat de Indianen toekwam. Echenique's methodes waren typerend voor de handelswijze van *hacendado's* in de regio: door agressie tegen de inheemse bevolking wist hij behalve op hun gronden ook op hun arbeid beslag te nemen.

De opstand in San José onderscheidde zich van andere opstanden aan het begin van de eeuw door de verstrengeling van politieke en waarschijnlijk ook persoonlijke belangen op nationale schaal. De ware toedracht van de gebeurtenissen is nog steeds niet achterhaald. De algemene analyse was dat Teodomiro Gutiérrez Cuevas, een kolonel in het leger, onder de Quechua naam Rumi Maqui (hand van steen), de Indianen had gestimuleerd en geleid in de rebellie. Zijn doel zou het herstel van het oude Tawantinsuyo-rijk zijn geweest, waarbij Indianen uit Bolivia en Peru betrokken waren. Gutiérrez Cuevas werd op deze gronden beschuldigd van hoogverraad. Verschillende latere studies van de opstand in San José en de rol van Rumi Maqui, wijzen op de tegenstrijdigheid van een aantal veronderstelde gebeurtenissen.²³² De vraag of Rumi Maqui en Gutiérrez Cuevas wel dezelfde persoon waren is zelfs gesteld. Daarnaast is het niet duidelijk hoeveel Indianen participeerde, hoeveel doden er zijn gevallen en wat de rol was van de politiek en de *hacendados* in de regio.

De API heeft officieel ontkend een rol te hebben gespeeld in de opstand, want Zulen publiceerde in 1915 een brief van Francisco Mostajo in 'La Autonomía', waarin hij de band van de API met Gutiérrez Cuevas ontkende.²³³ De bemoeienis van verschillende API leden met de gebeurtenissen in die jaren is echter wel degelijk aanwijsbaar.

De regio Puno was een volgens de bronnen in 'El Deber Pro-Indígena' een serieus probleemgebied. Door de jaren heen bleven de klachten over geweld en de usurpatie van grond gestaag binnen komen. Na de gebeurtenissen in Samán –ook in Puno– ageerde de API intensief tegen de anarchie in het district. We hebben gezien dat María Jesús Alvarado Rivero zich bezig hield met de rechtsgang van de Indiaanse afgevaardigden uit Samán die naar Lima waren gekomen. José Angel Escalante, vertegenwoordiger in Cusco, werd in 1914 lid van het congres en hield aldaar een pleidooi voor een betere afhandeling van de gebeurtenissen in Puno. In deze

²³¹ Baud, *In de schaduw*, 14.

²³² Carlos Contreras en Jorge Bracamonte, *Rumi Maqui en la Sierra central. Documentos inéditos de 1907*, (IEP, Lima 1988); José Tamayo Herrera, *Historia social e indigenismo en el altiplano*, (Lima 1982); Flores Galindo, *Buscando un Inca. Identidad y utopía en los Andes*, (Lima 1987).

²³³ Leibner, *Pedro Zulen*, 37.

periode is ook de samenwerking van de API met Gutiérrez Cuevas te bespeuren. Hij was in 1913 tijdens de regering van Billinhurst naar Puno gestuurd om de gebeurtenissen in Samán te onderzoeken. De API verzocht haar vertegenwoordiger in Lampa, Francisco Chukiwanca Ayulo, om zich bij Gutiérrez Cuevas te voegen om de waarheid naar boven te halen.²³⁴ Het zou kunnen dat Chukiwanca Ayulo zijn tolk en juridisch adviseur is geweest.²³⁵ Alhoewel de naam van Gutiérrez Cuevas in het ledenbestand zoals dat in 'El Deber Pro-Indígena' werd vermeld niet voorkomt, was ook hij in 1910 lid van de API.²³⁶

Naar aanleiding van alle mistanden in het district Puno en de onwil van de regering om adequate maatregelen te nemen tegen de misdaden van de lokale potentaten, riep de API in november 1914 op tot rebellie:

'Worden zij op een dag wakker als uit een droom waarna zij zullen bemerken dat hun geboorteplaats en vaderland geen plaats van verdoemde schaduwen en apocalyptische mishandelingen is? Zal er in hun een verlossende vonk ontwaken die hen de energie zal geven om de vrijheid en rechtvaardigheid te veroveren die hen toekomt, ook al weerhoud de onverschilligheid van hun broeders hen daarvan? Amen, zo zal het zijn.'²³⁷

Helaas is het niet te achterhalen wie deze ontluisterende uitspraak heeft gedaan, aangezien het stuk niet is ondertekend. Het zal echter waarschijnlijk uit de pen zijn gekomen van Zulen, die immers de secretaris was en als zodanig over het algemeen de sectie '*informaciones*' hebben geschreven. Aangezien Mayer de redactie deed van het tijdschrift en ook zij eerder al het verzet van de Indianen had goedgekeurd, zal zij achter deze uitspraak hebben gestaan. Hiermee wil ik nogmaals suggereren dat er tussen Mayer en Zulen geen meningsverschil bestond over de gerechtvaardigheid van opstanden.²³⁸ De vraag is echter waarom Zulen, zowel als Mayer zo duidelijk afstand namen van Gutiérrez Cuevas, als zij in principe achter het middel van rebellie stonden. Gerard Leibner wijst op de analyse van Francisco Chuquihuanca Ayulo, die van mening was dat de opstand in San José was geïnstigeerd door de *hacendados* zelf, om zo door middel van geweld de controle op het gebied te versterken.²³⁹ Zulen en Mayer hadden deze analyse van de situatie overgenomen. Leibner vraagt zich vervolgens af waarom Zulen in

²³⁴ Mayer, 'Historia de las sublevaciones en Puno', in: *El Deber*, nr. 48 sept. 1917.

²³⁵ Tamyó Herrera, *Historia social*, 205-208.

²³⁶ *Ibidem*.

²³⁷ 'Informaciones', in: *El Deber*, nr. 26 nov. 1914.

²³⁸ Leibner, *Pedro Zulen*, 37.

²³⁹ *Ibidem*.

navolging van Francisco Mostajo, zo duidelijk afstand nam van Gutiérrez Cuevas, als hij dacht dat de hele opstand was geforceerd. Ten eerste moet gezegd worden dat Zulens houding in deze kwestie niet verschillend was dan die van andere API leden. Ten tweede kwam de veroordeling van de opstand juist voort uit de analyse dat deze was geforceerd door de potentaten. In het laatste halfjaar dat 'El Deber Pro-Indígena' werd gepubliceerd, analyseerde Mayer de gebeurtenissen in Puno aan de hand van publicaties in landelijk en lokale pers en van brieven van API leden en Indianen uit de regio.²⁴⁰ De juistheid van deze analyse staat niet vast. Het is echter wel aannemelijk dat deze analyse de algemene opvatting van de *indigenistas* in 1915 was, want het zou de ogenschijnlijk tegenstrijdigheid van de reacties kunnen verklaren.

Volgens Mayer werd de situatie in Puno overheerst door een machtsstrijd tussen twee *hacendados*, Arias Echenique en Lizares Quiñones. De eerste was vrij nieuw in de regio en breidde zijn macht en bezit in een snel tempo uit. Daarnaast zat er een ondertoon van landelijke politieke belangen in. Mayer impliceerde dat Lizares Quiñones de opstand tegen Arias Echenique met de hulp van Gutiérrez Cuevas had geforceerd. Haar argumenten voor de aanname dat de *hacendados* een grote rol speelde bij de organisatie van de opstand zijn gebaseerd op degelijke bronnen. Tamayo Herrera legde dezelfde verbanden tussen het leger, de *hacendados* en de opruiende krachten. De rol van Gutiérrez Cuevas blijft vaag en is gebaseerd op speculaties. Volgens Mayer had hij in eerste instantie wel goede bedoelingen en was hij serieus overtuigd van de noodzaak van rebellie tegen de *hacendados*. Hij ging echter de mist in door zich met de tegenstanders van Arias Echenique in te laten. Ze onderbouwde deze connectie onder meer door te wijzen op het feit dat de veronderstelde Rumi Maqui niet werd gezocht door de autoriteiten totdat de prefect van de regio werd vervangen. De vorige prefect was namelijk een vriend van Lizares Quiñones geweest. De aanname in de officiële versie van de gebeurtenissen, dat Rumi Maqui het herstel van het Taywantisuyo-rijk nastreefde, wordt door huidige historici afgedaan als een constructie van de *hacendados*, die op die manier de beschuldiging van hoogverraad hard konden maken. In de versie van Mayer werd het verhaal van het zogenaamde herstel van het oude Inca rijk ook helemaal niet genoemd.

De uiteindelijke motivatie van kolonel Gutiérrez Cuevas om een Indiaanse opstand tegen de lokale *hacendados* te veroorzaken, werden dus in twijfel getrokken. De connectie met

²⁴⁰ Mayer, 'La historia de las sublevaciones de Puno', in: *El Deber*, nr. 48 sept. en 49 okt. 1917.

de *hacendados* en zijn eigen politieke ambities versterkte zijn geloofwaardigheid niet. De afstand die de API nam ten opzichte van Rumi Maqui, is daarmee verklaard. De basis voor het idee dat de opstand was veroorzaakt door de *hacendados* zelf met behulp van het leger, was al in november 1915 gelegd, een maand voor de uiteindelijke gebeurtenissen. De API had een brief gekregen, helaas staat er niet bij van wie, uit Puno waarin de organisatie van een opstand door *hacendados* werd gemeld.²⁴¹ De zeer prominente aanwezigheid van het leger op dat moment, was voor de strijdenden om de macht een prettige bijkomstigheid. Op die manier konden ze het leger namelijk verrassen, die onherroepelijk hard zou ingrijpen. De oorzaak van de aanwezigheid van de vele soldaten, lag bij de angst van de *hacendados* en de regering voor ongeregelheden in de streek. Het idee dat de Indianen zelf een opstand zouden beginnen terwijl het leger duidelijk de overhand had, was natuurlijk niet waarschijnlijk.

Volgens de API waren de Indianen in 1915 gerechtvaardigd om in opstand te komen tegen hun onderdrukkers en uitbuiters, maar in het geval van de slachting in San José waren zij van mening dat deze opstand niet op initiatief van de Indiaanse gemeenschap had plaatsgevonden. Het gevoel overheerste dat de opstand was geïnstigeerd door de *hacendados* om de Indianen met geweld van hun land te verdrijven en hen vervolgens in te lijven bij hun corps van goedkope arbeidskrachten. Daarom namen de leden van de API afstand van Rumi Maqui en de veronderstelde goede bedoelingen van zijn acties.

De opstand in San José was het ultieme bewijs van de verstrengeling van belangen, de corruptie van de autoriteiten op elk niveau en de onmacht van een paar eerlijke *indigenistas* ten opzichte van deze veelal politieke spelletjes. De teleurstelling en verontwaardiging was dan ook groot. Dora Mayer, die ooit was begonnen aan de API met het volste vertrouwen in de uiteindelijke rechtvaardigheid van de rechtstaat en de mogelijkheid tot het in werking stellen van die rechtstaat, zei hierna:

‘Er is genoeg bedrog geweest: In Lima valt er niets positiefs te halen voor de Indianen van Puno, noch voor de anderen in Peru. In Lima kan men alleen troepen bestellen om een opstand van uitgeputte en wanhopige Indianen te smoren.’²⁴²

²⁴¹ ‘Comité Directivo’, in: *El Deber*, nr. 38 nov. 1915.

²⁴² ‘Informaciones’, in: *El Deber*, nr. 47 aug. 1917.

H. IV De API: zeven jaar pro-Indiaanse activiteiten

De verliefdheid van Dora Mayer op Pedro Zulen was volgens Riva Agüero slechts een bevlieging van *indigenismo* van Mayer: een blanke en een chino.²⁴³ Voor Riva Agüero bestond er zoiets als een bevlieging van *indigenismo*, misschien was zijn eigen lidmaatschappij van de API slechts een bevlieging geweest. Waren de leden van de API zeven jaar lang bezig met een *bevlieging*? Er waren genoeg leden die het misschien ook zo zagen. José Gabriël Cosio, een goede vriend van Riva Agüero, was bijvoorbeeld zo'n *indigenista* die hooguit voor de mode leek mee te doen. Volgens Jorge Cornejo Bouroncle, *indigenista* uit Cuzco, was Cosio een soort imitatie van Riva Agüero en zou hij ooit gezegd hebben: 'Ik zou alle Indianen neerschieten, want ze zijn slechts een blok aan ons been.'²⁴⁴ Dan lijkt het lidmaatschap van de API inderdaad een bevlieging. Voor vele anderen gold dit echter niet. De meeste namen hun werk voor de pro-Indiaanse zaak zeer serieus. De activiteiten die zij ontplooiden deden zij op vrijwillige basis, soms kostte het hen zelfs geld. Het was echter geen liefdadigheidsorganisatie, de API was eerder een politieke tussenpersoon en een propaganda organisatie. Om het publieke draagvlak enigszins te kunnen overzien, is het zinnig te kijken hoever de draagwijdte van de contacten die de API onderhield, reikte.

De medewerking uit de maatschappij, steunbetuigingen en samenwerking

De API was een organisatie met veel medewerkers. Het aantal vertegenwoordigers in de steden alleen bedroeg immers al rond de zestig. Dit aantal veranderde wel eens gedurende de jaren, maar bleef altijd hangen tussen de 55 en de 65 (Bijlage V). Daarnaast waren er de *socios activos*, tenminste 77, die zich op één of andere manier met de API identificeerde. Al deze mensen hadden weer andere contacten en functies die nuttig konden zijn voor de API. Soms raakten ze juist vanuit hun eigen functie betrokken bij het werk van de API. Dit gold bijvoorbeeld voor uitgevers, journalisten, arbeiders, vakbondslieden, en zelfs priesters zoals we

²⁴³ 'Porque Dora Mayer, tan vieja como fea, en un rapto de *indigenismo*, para probar experimentalmente la fusión de la raza blanca con la mongolica, se enamoró loca y senilmente del chino Pedro Zulen.' In: Riva Agüero aan Cosio, 15 mei 1916, *Epistolario. Obras Completas*, 1124.

²⁴⁴ Jorge Cornejo Bouroncle in gesprek met Tord, in: Tord, *El Indio en los ensayistas*, 198.

gezien hebben. Anderen kwamen via via in contact met de API. Contacten met uitgevers waren uiteraard erg nuttig. De man die Mayers' 'libro amarillo' in het Engels publiceerde was een *socio activo* afkomstig uit Cerro de Pasco. 'El Deber Pro-Indígena' werd uitgegeven door uitgeverij 'El Progreso' van Abelardo Segrestan, ook *socio activo* van de API. Veel lokale kranten werkten mee aan de API-propaganda door hun stukken te publiceren en door mededelingen een plek te geven. Daarnaast produceerden steeds meer kranten ook zelf indigenistische propaganda, zoals de 'Eco de Junín' van de clericus Verástegui. Op deze manier wist de API haar draagvlak in een hoog tempo te vergroten.

Sommige organisaties uitten hun sympathie voor het werk van de API, maar stonden wellicht professioneel gezien te ver af van de praktijk. Het feit dat zij toch de moeite namen een brief te sturen met deze mededeling, betekent dat de reputatie van de API in veel gevallen bijzonder goed was. Zo liet de vakvereniging van onderwijzers (Federación Nacional de Preceptores) bijvoorbeeld weten zich verbonden te voelen met de API.²⁴⁵ Zoiets lijkt wellicht nietszeggend, maar het betekent toch dat er binnen zo'n vereniging over de pro-Indiaanse zaak is gesproken en nagedacht, wat -zeker in het geval van onderwijzers- een enorme vooruitgang in de verspreiding van pro-Indiaanse propaganda is. Daarnaast waren er vakorganisaties, culturele instituten en buitenlandse gelijkgestemde organisaties die zich inlieten met de API.²⁴⁶

De samenwerking met de vakorganisaties was over het algemeen goed. De vakbond uit Morococha, de 'Sociedad de Obreros de Morococha, "Union y Trabajo"', betuigde bijvoorbeeld haar volledige steun in de werkzaamheden.²⁴⁷ Zo gaven zij bijvoorbeeld tips betreffende de afhandeling van conflicten tussen werkgevers en arbeiders. Op deze manier had de API een goede informatiebron betreffende de arbeidsomstandigheden en een interne bron bij evaluaties van bijvoorbeeld stakingen. In hoofdstuk II is het verhaal van de arbeider Herminio Cisneros aangehaald, die als interne bron bij het onderzoek naar de staking van Chicama diende. Of hij via de vakbeweging of op een andere manier in contact was gekomen met de API wordt niet duidelijk, maar het zou een logische connectie zijn. Daarnaast kon de API via de vakbeweging pleitten voor een betere connectie tussen de arbeiders in en buiten de steden.

Niet alleen de contacten met de arbeiders in de industrie werd in de loop der jaren

²⁴⁵ 'Comité directivo', in: *El Deber*, nr. 16 jan. 1914.

²⁴⁶ Voor een volledige lijst met binnenlandse en buitenlandse contacten, zie bijlage III.

²⁴⁷ 'Comité directivo', in: *El Deber*, nr. 31 apr. 1915

steeds frequenter, ook de contacten met boeren in de dorpen van de hooglanden en op de *haciendas* gingen steeds vaker uit van de Indianen zelf. Kennelijk was de bekendheid van de API groot genoeg dat zij zelf wisten dat zij daar konden aankloppen wanneer zij problemen hadden met hun omgeving. Er schreven moeders over de ontvoering van hun zonen, en zelfs een opa van 86. De laatste schreef de API omdat zijn zoon was overleden tijdens de ‘slachting in Llaucan’ van 3 december 1914.²⁴⁸ Hij vroeg de API om rechtsspraak en om financiële steun. Deze financiële bijdrage kon de API niet leveren en daarom werd de brief in ‘El Comercio’ gepubliceerd met de oproep aan andere organisaties om een bijdrage te leveren.²⁴⁹ Soms wist de bevolking niet wat ze wel en niet konden vragen aan de API. Ze konden geen geld vragen, maar de hulp die ze wel konden krijgen werd gratis verstrekt. Ze hoefden hun brieven dan ook nooit te frankeren, dat kwam op rekening van de API, alhoewel ook dat niet voor iedereen duidelijk was.²⁵⁰ De bemiddeling van de afgevaardigden in de provincies was altijd gratis. Hiermee werd voorkomen dat de afgevaardigden van de API misbruik gingen maken van de problemen van de Indianen om er financieel beter van te worden.

Het ideaal zou natuurlijk zijn als leden van de Indiaanse gemeenschap zelf in staat waren het werk van de afgevaardigden te doen. In sommige gevallen gebeurde dit ook. Helaas stonden deze Indiaanse afgevaardigden zelf ook bloot aan de onverschilligheid van de ‘trinidad de explotación’. Zo stierf de afgevaardigde van de API in Muqui na een ongeluk in de mijn waar hij contractarbeider was.²⁵¹ Deze arbeider, Antonio P. Munguía, had een waardevolle positie in de gemeenschap door zijn lidmaatschap van de API, want de *vecinos* van het dorp Muqui vroegen twee maanden later om een nieuwe afgevaardigde.²⁵²

Een andere connectie met de Indiaanse bevolking werd tot stand gebracht door de activiteiten van Alvarado Rivero. Zoals in hoofdstuk III staat beschreven steunde zij Indiaanse delegaties die vanuit de provincie naar Lima waren getrokken. Op een foto die in 1923 werd gemaakt, staat zij temidden van een groep Indianen, waaronder Miguel Quispe. Quispe zei een afstammeling van de Inca’s te zijn -wat hij niet was volgens Valcárcel- en was een vervent strijder voor de rechten van zijn volk. Hij was permanent bezig met het bezoeken van Indianen

²⁴⁸ Tijdens een oproer op deze *fundo* had de prefect van Cajamarca met veel geweld ingegrepen en daarbij waren doden gevallen. In: ‘Comité directivo’, in: *El Deber*, nr. 28 jan. 1915.

²⁴⁹ ‘La Asociación Pro-Indígena, los sucesos de Llaucan’, in: *El Comercio*, 12 feb. 1915.

²⁵⁰ ‘Comité Directivo’, in: *El Deber*, Nr. 16 jan. 1914.

²⁵¹ ‘Nota necrológica’, in: *El Deber*, nr. 40 jan. 1916.

rond Cusco, die hij wees op hun rechten en hen vooral –door middel van zijn Inca-verhaal- probeerde te leren trots te zijn op hun afkomst.²⁵³

Behalve María Jesús Alvarado Rivero, waren er meer vrouwen in de API, als afgevaardigde in de provincie of als *socio activo* in Lima of Callao. De kleine kring van feministen in die jaren waren bijna allemaal betrokken. María Jesús Alvarado Rivera en Dora Mayer waren dan ook de kampioenen van het feminisme aan het begin van de eeuw en combineerde hun strijd voor de rechten van de vrouw met de strijd voor de rechten van de Indianen. Alvarado Rivera bracht op die manier de samenwerking met het instituut voor de ontwikkeling van vrouwen ‘Evolución Feminina’ tot stand, dat zij had opgericht in 1914.²⁵⁴ Ook de ‘Sociedad Auxiliadora de la Infancia’, een instituut dat zorg droeg voor kinderen in de achterbuurten van Lima, was door de vriendschap met haar oprichtster, Juana Alarco de Dammert, gelieerd aan de API.²⁵⁵ De overal opkomende trend onder vrouwen uit de bovenlaag van de bevolking om zich met liefdadigheid in te laten, had hier misschien voor een aantal vrouwen mee te maken. Dat zullen dan diegenen zijn geweest wiens namen één of twee keer werden genoemd in ‘El Deber Pro-Indígena’. Alvarado Rivero en Mayer gingen in ieder geval een stuk verder dan liefdadigheid.

De API verwierf bekendheid in het buitenland door gelijkgestemde organisaties aan te schrijven. Zulen en Mayer spraken en schreven beiden meerdere talen wat deze contacten vergemakkelijkten. De relatie met de ‘Anti-Slavery Society’ uit Londen was de meest hechte. Pedro Zulen legde in juli 1911 contact met de secretaris van deze vereniging, Travers Buxton. Zulen vroeg Buxton om steun in de strijd voor de rechten van de inheemse bevolking en maande hem aan om aandacht te schenken aan de onderdrukking in de Engelse bedrijven die in Peru werkzaam waren. Het onderzoek dat Casement naar de Peruvian Amazon Company uitvoerde, werd door de ‘Anti-Slavery Society’ nauwkeurig gevolgd. Zij hield de API ook op de hoogte betreffende de activiteiten in Engeland ten aanzien van het Engelse bedrijf in Putumayo. De twee organisaties wisselden zo hun informatie uit en stuurden elkaar hun publicaties. Op deze manier kreeg de situatie van de Indianen in Peru een grotere bekendheid in

²⁵² ‘Comité Directivo’ in: *El Deber*, nr. 42 mrt. 1916.

²⁵³ Valcárcel, *Memorias*, 237.

²⁵⁴ Dit instituut was opgericht om de strijd voor de rechten van de vrouw een samenhang te geven die er tot dan toe volgens Alvarado Rivero niet was in Peru, in: Chaney, *Significado de la obra de MJAR*, (Cendoc mujer, Lima 1988) 12.

Europa.

De API werd uitgenodigd voor anti-slavernij en pro-inheemse congressen in Europa, maar kon daar over het algemeen niet bij aanwezig zijn. De aspiraties van de API lagen niet op het gebied van een Europese lobby, zij wilden een directere actie voor de bevolking. In één geval wist de API echter een vertegenwoordiger te sturen. De in Parijs gesitueerde *Arielista* Francisco García Calderon ging namens de API naar Londen voor het ‘Universal Races Congress’.²⁵⁶

Zoals we gezien hebben was de relatie met de conservatievere *Arielistas* in de eerste jaren vrij hecht. Tot aan 1914 zat Riva Agüero in het Comité Directivo en droeg ook financieel bij.²⁵⁷ Belaunde en Francisco García Calderon waren ook betrokken bij de API. Wellicht waren deze contacten in het begin van nuttige aard, niet alleen financieel, maar ook voor de netwerken die deze heren onderhielden. De echt actieve politieke medewerking moest echter uit een andere hoek komen dan van deze notoire politieke denkers. Uiteraard was Joaquín Capelo verreweg het meest directe contact tot de politiek. Hij was de meest actieve en radicale van de ‘indigenistische lobby’ in de senaat zoals Davies het noemde.²⁵⁸

Onafhankelijk van Capelo’s politieke activiteiten kenmerkte de verhouding tussen de API en de politiek zich niet bepaald door samenwerking. Het was eerder een verhouding van aanvallen en verdedigen dan van samenwerken. De API beschuldigde veelvuldig hoogwaardigheidsbekleders van mishandeling en illegale praktijken. Ook de beschuldigde *hacendados* en industriëlen hadden vaak grote invloed op de politiek en waren zodoende moeilijk veroordeeld te krijgen. Het gaf de API en daarmee Capelo waarschijnlijk geen goede naam in de hoofdstedelijke politieke kringen. De door de API publiekelijk aangeklaagden verdedigden zich in de kranten, over het algemeen ontkende ze of gaven ze de Indianen zelf de schuld van de misstanden. Er zijn geen aanwijzingen dat de *hacendados* of industriëlen ooit serieus voor justitie zijn gedaagd door toedoen van de API.

²⁵⁵ ‘La Sociedad Auxiliadora de la Infancia’, in: *El Deber*, nr. 37 okt. 1915.

²⁵⁶ Zulen aan Travers Buxton, 21 aug. 1911, Libro copiator, oficios y telegramos de la API, APZ.

²⁵⁷ Carta de Dora Mayer a Riva Agüero, 12 aug. 1912, in: Correspondencia, *Archivo Riva Agüero*.

²⁵⁸ Uit Davies’ onderzoek naar Indiaanse wetgeving blijkt dat Capelo niet geheel alleen stond in zijn strijd in de senaat. Er waren meerdere senatoren die voorstellen deden omtrent de wetgeving rond Indiaanse zaken, alhoewel Capelo waarschijnlijk de radicaalste was in zijn voorstellen. In de strijd rond wet 1183 (zie H. III was een medestander van Capelo, S. Bezada uit Puno, er bijvoorbeeld van overtuigd dat de gratis diensten van de Indianen moesten worden gereguleerd, niet afgeschaft. Hij vond de diensten in principe wel juist, maar niet de misbruik die er van werd gemaakt. In: Davies, *Indian integration*, 50-52.

De API kon wel enige invloed uitoefenen op de prefecten en vooral op de subprefecten. Deze functies lagen minder politiek gevoelig, waardoor er nog wel eens een subprefect werd vervangen na de bemoeienis van de API. Daarnaast waren dat functies waarin een pro-Indiaanse houding makkelijker werd geaccepteerd. De API afgevaardigde in Caylloma, Modesto Malaga, werd zelfs tot subprefect benoemd in deze provincie. Malaga was uitgesproken pro-Indiaans -hij werd de 'kampioen van het pro-Indiaanse werk' genoemd- en had hierover zelfs een uitgebreide studie geschreven, 'El problema de la raza Indígena'.²⁵⁹ Niet alleen Modesto Malaga werd subprefect, ook Fidel Leon, API-lid in Santiago de Chuco, werd in 1918 benoemd tot subprefect.²⁶⁰

Niet iedereen van de aangeklaagde 'trinidad de explotacion' was dus een vijand. Rechter Rivero was immers bereid de aanvragen van de API voor zover mogelijk in te willigen, de eigenaresse van een *hacienda* in Ayacucho, Doña Goya Layas bood haar medewerking en zelfs subprefecten boden steun en medewerking aan de API.²⁶¹ Ook de kerk werkte in de loop der jaren steeds meer samen met de API. De erkenning dat de kerk zich misdroeg tegenover de bevolking, vergemakkelijkte het werk van de API wanneer hen wantoestanden ter ore kwamen. Zo konden zij door een aanklacht in te dienen een priester uit zijn ambt verwijderd krijgen.²⁶²

Uit het voorgaande blijkt dat de contacten die de API onderhield een behoorlijk uiteenlopend terrein besloegen. Als we daar bovenop alle individuele contacten die de vertegenwoordigers zelf onderhielden met Indianen en regionale autoriteiten tellen, dan moet de conclusie getrokken worden dat het draagvlak van de API vrij groot was. Natuurlijk is een paar honderd man op een bevolking van een miljoen niet zo veel, maar de aard van de contacten droeg wel een groter draagvlak in zich. De organisaties die met de API in zee wilden hadden ook weer leden en contacten daarbuiten. De vele journalisten, uitgevers en dagbladen die zich inzetten voor de API waren van grote waarde. Die konden immers een groter publiek bereiken met hun propaganda.

²⁵⁹ 'Informaciones', in: *El Deber*, nr. 31 apr. 1915.

²⁶⁰ 'Pro-Indígena', in: *La Crítica*, 27 jan. 1918.

²⁶¹ De subprefect van Pomabamba, Manuel Julio Tonzet stuurde bijvoorbeeld informatie over de *enganche* praktijken in zijn regio, omdat hij dit systeem verfoeide. 'Comité Directivo', in: *El Deber*, nr. 17 feb. 1914.

²⁶² De *cura* van Barranca, ten noorden van Lima, moest zich door toedoen van de API verantwoorden ten overstaan van de bisschop. Hij werd daarna ontzet uit zijn functie wegens wangedrag ten opzichte van de

De desillusie van verandering versus het creëren van een draagvlak: een evaluatie

In april 1916 trokken Capelo en Zulen zich terug uit het bestuur van de API door toedoen van de persoonlijke problemen van Mayer. In juni 1916 werd de samenstelling van het oude bestuur bevestigd,²⁶³ alsof de leden weigerden te accepteren dat het over was. De brieven van leden stroomden binnen.²⁶⁴ Zij betuigden hun spijt over het aftreden van Capelo, maar zagen nog geen reden om te denken dat daarmee de API verloren ging. Toen Zulen echter vertrok naar de Verenigde Staten, werd het duidelijk dat de zo sterke kern van de API voorgoed uiteen was gevallen. Er werd een nieuw bestuur samengesteld onder leiding van Rómulo Cuneo Vidal en Cárlos Valdez de la Torre, beiden al jaren lid van het centrale comité. Dit nieuwe bestuur besloot dat Mayers geloofwaardigheid te zeer geschaad was om nog zitting te nemen in het bestuur van de API. ‘El Deber’ werd echter zo zeer door haar gedragen, dat de nieuwe API niet in staat bleek het tijdschrift uit te geven zonder haar:

‘Het nieuwe bestuur van de Asociación Pro-Indígena heeft tot vandaag nog geen manieren gevonden om de publicatie van het journalistieke orgaan voort te zetten. Dit laat een slechte indruk achter op de ex hoofdredacteur, die zich bewust is dat de leden voor een heel jaar vooruit hebben betaald, en hen daarom de maanden juli, augustus, september, oktober, november en december 1916 nog verschuldigd is. Zij zouden alle reden hebben om het bedrijf van ‘El Deber Pro-Indígena’ verwijten te maken, wat echter onverenigbaar zou zijn met het nauwgezette karakter dat de Asociación Pro-Indígena altijd heeft willen nastreven’.²⁶⁵

Mayer vond dat ze zodoende nog zes maanden van het tijdschrift verschuldigd was aan degenen die daarvoor abonnementsgeld hadden betaald. Deze zes edities die de maanden juli tot en met december 1917 beslaan, werden niet uitgegeven als ‘orgaan van de Asociación Pro-Indígena’, maar als persoonlijke uitgave van Mayer voor de abonnees. Hierin publiceerde ze

Indianen in zijn district. In: kranteknipsel van 12 mrt. 1912 in: Recibidos de la API, nr. 8; 1896-1930, APZ.

²⁶³ Verkiezing van het Comité Directivo (Wat nooit in juni gebeurde maar altijd in oktober), Getypt, juni 1916, correspondencia de la API y otros, APZ.

²⁶⁴ Bijv.: Brief van Domingo Verástegui (van de ‘Eco de Junín’) waarin hij het aftreden van Capelo ten zeerste betreurt en hoopt dat het bestuur onder leiding van Zulen door zal gaan, in: Verástegui aan Zulen, juni 1916 getypt, correspondencia de la API y otros, APZ.

²⁶⁵ In: *El Deber*, nr. 46 juli 1917.

wel werk van de API, zoals het afgeronde onderzoek naar de gebeurtenissen in Puno en Loreto. Hierna horen we niets meer van de API als organisatie. Wanneer, hoe en waarom het laatste bestuur het heeft opgegeven wordt niet duidelijk. Er is dan ook geen officieel persbericht te vinden waarin de opheffing bekend wordt gemaakt. De brieven gericht aan de API bleven daarom nog binnenstromen.

In 1917 zette Mayer samen met Miguelina Acosta Cardenas, het weekblad 'La Crítica' op. Hierin publiceerde Mayer de brieven en verslagen die ze nog ontving uit het land. 'La Crítica' werd een feministisch tijdschrift door toedoen van Acosta Cardenas en een indigenistisch tijdschrift onder invloed van Mayer. Een aantal van de voormalige leden van de API, zoals Emilio Gutiérrez de Quantanilla en Arturo Delgado publiceerden ook in 'La Crítica', dat tot september 1920 werd uitgegeven. In een artikel van maart 1920 impliceerde Mayer dat de API was gevallen door toedoen van de tegenwerking van de 'machtigen':

'Toen de 'Asociación Pro-Indígena, samen met de hoop van de ongelukkigen, viel, begrepen we na de verbeten en achterbakse vijandelijkheid, welke belangen haar dood zijn geworden. [...]de 'Liga Agraria' valt ook, verzwakt door de aanvallen van de machtigen.'²⁶⁶

Hiermee zou zij twee dingen kunnen bedoelen: de roddelmachine die op gang kwam na de onfortuinlijke aanleiding van de opheffing van het bestuur, of de onmogelijkheid van het werkelijk veranderen van de situatie van de inheemse bevolking. Men speculeerde ook over de financiële middelen van de API. In februari 1916 wees het bestuur nogmaals –het stond als regel opgenomen in de statuten- op het absolute verbod op het aannemen van wederdiensten of betaling van de bevolking.²⁶⁷ De leden van de API werden verwacht hun werk altijd spontaan, uit vrije wil en zonder tegenprestatie te doen. Het feit dat dit nog eens werd onderstreept in 1916, betekend dat de geruchtenmachine al op gang was gebracht.

In het juli nummer 1917 van 'El Deber', verwees Mayer naar de financiële middelen van Zulen. Zij wilde dit uiteenzetten om de roddels over het harde werk dat de API zonder verdienste deed nogmaals te verantwoorden:

'Omdat de samenleving, met haar oplettende oog,[..] zich zonder twijfel vastbijt op de uitgaven die Pedro Zulen

²⁶⁶ Mayer, 'Labor nacionalista', in: *La Crítica*, nr. 112 15 mrt. 1920.

²⁶⁷ 'Reglas para los delegados', in: *El Deber*, nr. 41 feb. 1916.

doet en zich afvraagt waar zijn middelen vandaan komen en, zoals enige vijanden hebben durven insinueren, speculeert of hij misschien goede zaken heeft gedaan met zijn Pro-Indiaanse werk.²⁶⁸

Volgens Mayer kwam een groot deel van het geld voor het werk van de API uit de erfenis die haar moeder had achtergelaten na haar dood in 1914. Vóór 1914 zaten er nog zeer welgestelde heren in het bestuur zoals Riva Agüero. Het zou heel wel kunnen dat het gebrek aan financiën de reden was dat de API na 1916 niet kon functioneren. 'El Deber Pro-Indígena' werd immers ook al uitgegeven door Mayer persoonlijk met gebruikmaking van de drukpersen van Abelardo Segrestan.

De geruchtenmachine of de 'achterbakse vijandelijkheden' van 'de machtigen' hebben misschien invloed gehad op de opheffing van de API. Waarschijnlijker is echter de teleurstelling over de algehele houding van die machtigen. Het besef dat de politiek en het justitiële apparaat ondoordringbare fortren met eigen regels waren, zal een zeer ontmoedigende werking hebben gehad op hen die juist wilden geloven in de regulerende taak van de staat.

Door geldgebrek, door persoonlijke misverstanden of door de te grote weerstand van de politiek waardoor het werk zinloos leek, de API ging eind 1917 voorgoed ter ziele. Een juiste analyse van de resultaten die de API had behaald in haar zeven jaren functioneren, zou een onderzoek in de provincies vergen ten einde de bewustwording van de Indianen te koppelen aan de inspanningen van de API. Een deel van de resultaten is echter ook te vinden in de indigenistische activiteiten na 1917.

In 1912 maakte Dora Mayer een snerende opmerking naar senator Pinzas die de leden van de API beschuldigden van net zoveel onverschilligheid en corruptie ten aanzien van de Indiaan als iedereen:

'In alle eerlijkheid moeten we zeggen dat de meest uitmuntende leden van de Asociación Pro-Indígena, een paar jaar geleden nog geen enkele gedachte hadden besteed aan het probleem van het welzijn van ons inheemse ras. Pas na de confrontatie met hen hebben zij met volledige inzet hun overtuiging van het enorme belang verdiept. Juist omdat oprechte zielen in staat zijn om te reageren op een fout en de ogen te openen voor de waarheid, en niet omdat zij nooit dwalen of omdat zij alwetend geboren worden, bestaat er in de wereld de hoop op vooruitgang en de zekerheid tot ontwikkeling.'²⁶⁹

²⁶⁸ Ibidem.

²⁶⁹ 'Informaciones', in: *El Deber*, nr. 2 nov. 1912.

In hoeverre deze ‘verbreding van pro-Indiaans denken’ is gestimuleerd door de API is natuurlijk nooit precies te zeggen. Dat deze bewustwording van een deel van de bevolking tegelijkertijd plaatsvond met het bestaan van de API is echter een feit. De pro-Indiaanse kranten schoten uit de grond. De API vertegenwoordigers in Arequipa, Francisco Mostajo en Modesto Malaga stichtten respectievelijk ‘El Volcan’ en ‘La Federación’ in 1915, beiden bladen met een uitgesproken pro-Indiaanse inslag. In Cerro de Pasco redigeerde Verástegui de ‘Eco de Junín’, waarin hij opkwam voor de arbeiders aldaar, in Lima leidde Abelardo Gamarra ‘La Integridad’, in Chuquito was er ‘La Revolución’. In Cusco was onder invloed van de universitaire hervormingen een groep uitgesproken *indigenistas* ontstaan die zich -anders dan in Lima- voornamelijk bezighielden met de bestudering van de Indiaanse gemeenschap vanuit het perspectief van de Sierra. De meeste van de protagonisten van deze Cusceense beweging waren op de een of andere manier betrokken geweest bij de API. Valcárcel had zich bijvoorbeeld ook met de API ingelaten, alhoewel hij die toch ook wel een Limeense aangelegenheid zei te vinden.²⁷⁰ Luis Felipe Aguilar, die zeer actief was als API vertegenwoordiger in Cusco, was een advocaat. Hij had een praktijk opgericht waarin hij voornamelijk de Indianen gratis hielp. Hij leerde op die manier de situatie van de bevolking in de Sierra rond Cusco goed kennen. Samen met Valcárcel vormde Aguilar een team in de verdediging van de Indianen aldaar.²⁷¹

Het blad ‘La Sierra’, dat in 1909 in Cusco was opgericht ter ondersteuning van de staking op de universiteit aldaar, werd opgericht door José Angel Escalante. In 1914 gaf Escalante het blad ‘El Ferrocarril’ uit, genoemd naar de strubbelingen rond de in 1908 aangekomen spoorlijn in Cusco. Daarna werd hij de leidende figuur achter de meest gezaghebbende krant van Cusco, ‘El Comercio’ samen met Valcárcel. Van hieruit had hij een stevige positie om zijn indigenistische idealen aan het publiek uit de doeken te doen. In 1923 werd Escalante minister van onderwijs, justitie en cultuur in de regering van Leguía wat hem echter verwijderde van de *indigenistas*, omdat deze over het algemeen anti-Leguía waren.²⁷²

²⁷⁰ ‘Nosotros(Cusceense *indigenistas*), en contacto con el indígena, estudiando sus condiciones de vida y luchando también contra el centralismo. Ellos (Limeense *indigenistas*, de API), desde la misma sede del gobierno, denunciando los atropellos que se cometían en las zonas alejadas.’ In: Valcárcel, *Memorias*, 235.

²⁷¹ Valcárcel, *Memorias*, 144-145.

²⁷² *Ibidem*, 228.

Ook in Puno kreeg de indigenistische arbeid een steeds serieuzer karakter. Hier ontstond de *Grupo Orkopata* die het 'Boletín Titikaka' [1926-30] uitgaven. Eén van de oprichters was Manuel Quiroga die ook lid van de API was geweest. In dezelfde tijd ontstond de *Grupo Resurgimiento* waarvan Valcárcel, Francisco de León en José Uriel García de voornaamste hoofdpersonen waren. Deze twee groepen waren beiden bedoeld om de indigenistische discussie voort te zetten en zij publiceerden veel. De meeste medewerkers in de API waren *indigenistas* voor het leven en droegen hun idealen uit tot ver na de opheffing van de API. Velen deden dit via de pers, sommige via de advocatuur en een aantal in de politiek.

Pedro Zulen stierf te jong om zich in de geschiedenis van de grote *indigenistas* te scharen. Dat neemt niet weg dat de Indiaanse zaak zijn levenswerk was. In 1924 ontmoetten Mariátegui en Zulen elkaar. Gerard Leibner wijst in zijn artikel over Zulen op de overeenkomsten tussen het *indigenismo* van deze twee intellectuelen. Hij impliceert een invloed die Zulen kan hebben gehad op de ontwikkeling van Mariátegui's ideeën, want 'op de impact die Zulen op Mariátegui had is niet voldoende geweest.'²⁷³ Mariátegui had zeker veel bewondering voor Zulen en zijn veelzijdige werk. Hij prees de manier waarop hij standvastig bleef strijden voor de Indianen en bewonderde de afstand die Zulen had weten te nemen van de 'conservatieve of zelfs traditionele generatie waarmee hij was opgegroeid'.²⁷⁴ Het is een mogelijkheid dat Mariátegui ideeën van Zulen heeft overgenomen, maar wel een niet te achterhalen mogelijkheid.

Het contact van Mayer met Mariátegui is een tijd zeer frequent geweest. Samen met Miguelina Acosta Cardenas werkte ze mee aan Mariátegui's tijdschrift 'Amauta'. Haar kritiek -en waarschijnlijk ook haar vrouw- zijn dwongen haar echter om alleen verder te gaan. Opvallend is een opmerking die Mayer in haar 'Memorias' maakt over 'Amauta':

'Het zal ongeveer in het jaar 1927 zijn geweest dat ik aan de zijde van Miguelina heb geholpen bij het inauguratie feest van de uitgeverij 'Minerva' van de gebroeders Mariátegui.'²⁷⁵

Dit is het enige dat ze heeft te zeggen over haar samenwerking met Mariátegui in haar *Memorias*, wat toch een zeer beperkte, 'vrouwelijke' medewerking zou zijn geweest. Zij

²⁷³ Leibner, *Pedro Zulen*, 42.

²⁷⁴ Mariátegui, *Peruanicemos Peru*, (Lima Amauta 1970) 38.

²⁷⁵ Mayer, *Memorias*, 226.

schreef echter ook voor 'Amauta', een logische stap na 'El Deber' en 'La Crítica', aangezien 'Amauta' het toonaangevende indigenistische tijdschrift werd. Haar commentaar op het socialisme maakte haar positie naast de communist Mariátegui onmogelijk. Het communisme wilde volgens haar een homogene massa creëren die in haar perceptie van de arbeidsverdeling niet paste.²⁷⁶ Mariátegui verwarde volgens haar socialisme met *indigenismo*, hij wilde 'Peru sovietiseren, ons een triest Russisch communisme biedend in de plaats van het zo waardevolle communisme van onze eerste vaders in Zuid-Amerika'.²⁷⁷ Dit ging voor Mayer te ver en zij ging weer haar eigen weg volgen, los van de generatie indigenistas rond Mariátegui en Haya de la Torre.

María Jesús Alvarado Rivera zette op haar manier de strijd voort. Behalve haar inzet voor de feministische beweging, waarin zij de lobby voor het vrouwenkiesrecht opzette in 1923, ontving ze nog steeds delegaties Indianen die naar Lima waren gekomen. Ze bleef hen helpen bij hun rechtsgang en steunde de initiatieven die de Indianen namen ter verbetering van hun sociale positie. Ze steunde de alliantie tussen de studenten en de arbeiders die in 1920 tot stand was gekomen door de studentenleider Haya de la Torre. Haar eigen drukpers diende als uitgeverij voor de pamfletten die de alliantie wilde verspreiden. Dit leidde tot een gevangenschap van drie maanden en uiteindelijk tot haar verbanning naar Argentinië in 1925. Bij haar terugkeer in Peru in '37 was Alvarado Rivero geenszins uit het veld geslagen en bleef zij haar medewerking geven aan projecten die haar aan het hart lagen. In haar laatste levensjaren kwam de bitterheid naar boven en trok zij zich terug in haar huis. Volgens de historica Margarita Zegarra was ze aangeslagen doordat velen haar werk hadden misbruikt onder hun eigen namen en omdat zij nooit enige erkenning had gekregen voor de vele initiatieven die ze had genomen.²⁷⁸

Om niet tot vermoeden toe de activiteiten van de voormalig API leden op te sommen, heb ik alleen de belangrijkste genoemd. De lijst met namen van de leden maakt in ieder geval duidelijk dat de zij over het algemeen echte *indigenistas* waren en niet uit een bevlieging lid waren geworden. Van velen werd in latere jaren nog gehoord binnen het indigenistische kamp (bijlage IV). Te concluderen valt dat voor al deze mensen de API een stimulans en een

²⁷⁶ Mayer, 'El Socialismo', in: *Estudios sociológicos*, 49-54.

²⁷⁷ Mayer, *El Oncenio de Leguía*, 79.

²⁷⁸ Margarita Zegarra is historica van het instituut voor vrouwenstudies in Lima, Cendoc Mujer, en beheert

verheldering zal zijn geweest voor hun latere activiteiten.

De evaluaties die tijdgenoten maakten van de API, werpen een licht op het uiteindelijke staken van de activiteiten. Één van de belangrijkste tijdgenoten was natuurlijk José Carlos Mariátegui, zijn oordeel woog nu eenmaal zwaar. In 1926 waardeerde hij de API als volgt:

‘De Asociación Pro-Indígena diende om een serie fundamentele getuigenissen wat betreft het *gamonalismo* aan het licht te brengen. Zij heeft die ongelooflijke en ongestrafte verantwoordelijkheden vastgesteld en gepreciseerd. Zij heeft in stedelijk Peru een pro-inheemse stroom gepromoveerd, die het begin was van de houding van latere generaties. En zij diende vooral om hoop te scheppen in de duistere Andes en het slapende bewustzijn van de Indiaan wakker te schudden.’²⁷⁹

Deze positieve uitlating zou ik willen onderstrepen. Mariátegui, en naar zijn zeggen ook Dora Mayer, wist echter ook te vertellen waarom de API uiteindelijk werd opgeheven:

‘Maar zoals Dora Mayer met haar gebruikelijke eerlijkheid zelf toegeeft, is dit experiment tot het uiterste gedragen: het heeft alle –of vrijwel alle- vruchten geworpen die zij kon. Het liet zien dat de oplossing voor het inheemse probleem niet gevonden kan worden in een abstracte humanitaire formule noch in een puur filantropische beweging.’²⁸⁰

Een opmerking van José Angel Escalante uit 1917 laat zien dat Mariátegui niet de enig was die er zo over dacht, maar dat ook leden zelf na jaren van medewerking in de API tot dezelfde conclusie waren gekomen:

‘[de API] heeft geen kracht, is niet effectief, niet dwingend genoeg; haar handelen is moreel, overredend. Zij zou de misdaden willen corrigeren en deze voorkomen door middel van de stimulans en de methode van de publiciteit. De prikkel tot het corrigeren van de samenleving! Wat een geweldige ideologie!’²⁸¹

De desillusie is duidelijk. Het ideaal dat de API aanhing vanuit een geloof in de oprechtheid en corrigeerbaarheid van de mens, had tot een teleurstelling geleid over de goede wil van de samenleving als geheel. Mayer had dat ook ingezien zoals Mariátegui aangeeft, maar zij dacht

aldaar het archief van Alvarado Rivera.

²⁷⁹ Mariátegui, *Peruanicemos al Peru*, 104.

²⁸⁰ *Ibidem*.

²⁸¹ José Angel Escalante, cit. in: Kapsoli, *El Pensamiento*, 1.

minder groots. Zij vond het al heel wat dat de API een ledenbestand had opgebouwd met mensen die anders misschien nooit zouden hebben nagedacht over 'el problema del Indio'. Daarnaast vond ze ook niet dat de propagandistische activiteiten van de API geheel nutteloos waren geweest:

'[de API] verontrustte permanent de besturende, politieke, juridische en kerkelijke machten, met als doel om het feit dat de wetten en zekerheden van de republiek niet alleen geschreven staan, maar ook nageleefd worden.'²⁸²

We hebben gezien dat de API het de autoriteiten soms inderdaad moeilijk maakte en dat dit in Een aantal gevallen ook effect had. Dat zij structureel de samenleving inderdaad niet konden 'corrigeren', mag duidelijk geworden zijn.

Het sterke leiderschap van de drie hoofdpersonen was een belangrijke factor bij de opheffing van de API. Zij droegen de organisatie en coördineerde de werkzaamheden. Het feit dat Zulen, Capelo en Mayer alle drie vanuit de hoofdstad werkten en de situatie in provincies kenden uit verslagen van anderen, zorgde ervoor dat zij minder goed in staat waren om een nieuwe benaderingswijze te ontplooiën ten opzichte van het Indiaanse probleem. Volgens Valcárcel was dit de reden dat zij geen nieuwe methodes konden ontplooiën:

'De API was open voor alle aanklachten die konden worden gemaakt tegen de misdaden van de gamonales tegen de Indianen. [...] Toch kon men hen niet meer vragen dan dat. Haar leiders waren eerlijke en zeer humanitaire personen, maar zij kenden de Sierra niet aangezien ze Lima niet uitkwamen. Daarom stonden ze nooit direct oog in oog met het inheemse probleem.'²⁸³

Valcárcel typeerde het *indigenismo* in de eerste twee decennia van deze eeuw als een combinatie van pro-Indiaanse propaganda en het bekend maken van onrechtvaardigheden. De API past daarin. Deze werkwijze bleek volgens hem op den duur weinig functioneel, omdat de schuldigen teveel waren verweven met de politiek waardoor de aanklachten in het niets verdwenen. Net als Mayer in 1917 teleurgesteld uitriep, was ook Valcárcel van mening dat er in de politieke hoofdstad weinig rechtvaardigheid te halen vielen. De API was waardevol geweest, omdat zij de enige groepering was die in Lima aandacht besteedde aan de Indiaanse situatie. Hij had veel waardering voor Capelo, Mayer en Zulen en noemde hen door de aard

²⁸² Mayer, *El indígena a los cien años*, 90.

van hun indigenistische activiteiten ‘na Gonzalez Prada de meest serieuze *indigenistas*’.²⁸⁴

Voor Gonzalez Prada gold immers hetzelfde: ook hij kende het probleem niet vanuit het gezichtspunt van de Sierra.

Als afsluiting van deze contemporaine evaluatie, moet Jorge Basadre, kroniekschrijver van de Peruaanse geschiedenis, nog gehoord worden:

‘De Asociación Pro-Indígena had een particulier en geen officieel karakter. Zij bood een steun en geen voogdijschap aan het inheemse ras. Ze kenmerkte zich door de idealistische puurheid van haar leiders, Zulen, Mayer en Capelo. Het was als de stem van het nationale geweten, vaak zwak, permanent ongehoord en, in sommige gevallen, ontvangen met hoon.’²⁸⁵

De API was een bijzondere organisatie, omdat het de structuur had van een grootschalige semi-politieke organisatie voor de Indiaanse bevolking, maar feitelijk werd bestierd door een groep mensen die in eerste instantie niet wisten waarover ze praatten. De bestudering van het leven van de bevolking nam daarom een grote plaats in in de opzet. Daarnaast was het nog niet duidelijk wat de beste of meest effectieve manier was om de Indianen te helpen. De manier die ze hadden bedacht bleek niet afdoende. Zij slaagden er niet in om binnen de structuur van de API een zodanige nieuwe werkwijze uit te stippelen dat ze de groep bijeen konden houden. Vanuit een relatief arme indigenistische traditie zo’n grootschalig project laten functioneren was bijzonder. De evaluatie die tijdgenoten en leden van de API maakte na de opheffing, was er echter één van teleurstelling. De idealen die hen vanaf 1909 hadden gedreven, waren gestuit op een werkelijkheid die niet te verenigen bleek met deze idealen. Hun inspanningen hadden in ieder geval een hoop commentaar opgeleverd, wat voor een tot dan toe onderschat probleem een hele prestatie was.

²⁸³ Valcárcel, *Memorias*, 234.

²⁸⁴ *Ibidem*.

²⁸⁵ Basadre, *La historia*, vol. XII, 189.

Conclusie

In dit betoog heb ik willen aantonen dat de API vanuit het paternalistische *indigenismo* dat aan het begin van deze eeuw overheerste, de weg vrij maakte voor het socialistisch *indigenismo* van de jaren twintig.

De API was een vroeg-indigenistische organisatie die opereerde in een tijd dat de creoolse bovenlaag in Peru zich weinig aantrok van de aanwezigheid van de inheemse bevolking. De sociale verhoudingen waren echter wereldwijd aan verandering onderhevig. De opkomst van vakbonden, sociale wetgeving en een middenklasse ondermijnde langzaam de status quo van de politieke oligarchie. In Peru leidde dit in 1919 tot een populistische regering die zich ten doel had gesteld rekening te houden met de verschillende sociale groepen. Daarnaast ontstonden er politieke partijen die de maatschappij structureel wilden veranderen door de basis van de sociale verhoudingen onderuit te halen. De API past in deze tijd waarin men zocht naar nieuwe omgangsvormen in een veranderende wereld. Zij stond zij aan zij met de internationale civilisatieprojecten die eind negentiende-, begin twintigste eeuw opkwamen zoals de anti-slavernij bewegingen, de moraliserende arbeidersbewegingen, het hygiëneseringsoffensief en de wil tot armoedebestrijding en sociale wetgeving.

De periode 1909-1916 was een periode waarin de basis werd gelegd voor een nieuwe invalshoek waarbij men de Indiaanse bevolking als onderdeel van de natiestaat ging beschouwen. In de zeven jaar van haar bestaan wist de API haar positivistische basis voor een groot deel af te schudden en een opening te creëren voor een nieuw soort *indigenismo*. Zij creëerde een platform waarbinnen intellectuelen en andere geïnteresseerden met elkaar van gedachten konden wisselen. Nog nooit hadden zoveel mensen tegelijk nagedacht over de positie van de inheemse bevolking.

De historicus Tamayo Herrera meent dat Cusco de plek was waar deze nieuwe tendens was ontstaan, waarna Lima pas in 1919 haar poorten opende voor provinciale intellectuelen en nieuwe ideeën:

'In Cusco diende de universitaire hervorming –vele jaren voordat de beweging in Lima weerklank vond- als prikkel om de interesse voor het lokale, regionale en inheemse te wekken. [...] De ideeën uit het binnenland van Peru begonnen pas in 1919-20 weerklank te vinden in Lima.'²⁸⁶

Het uitgebreide netwerk dat de API had in de provincies, de medewerking die zij kregen van lokale kranten en intellectuelen, duidt op het tegendeel zonder af te doen aan de waarde die de Cusceense beweging had voor deze ontwikkeling. Volgens Tamayo Herrera lag de oorzaak voor het 'late' aankomen van nieuwe ideeën uit de provincie in Lima bij 'de afstand, de communicatie, de geografische en informatieve desintegratie van het land.'²⁸⁷ Deze afstand was er wel, maar de API heeft bewezen dat die afstand in 1909 al goed te overbruggen was. Ondanks frequente problemen met de posten, was de communicatie tussen het bestuur in Lima en de afgevaardigden in de provincies goed en frequent. De basis voor de 'nationale intelligentsia' die zich volgens Tamayo Herrera vanaf 1920 in Lima vestigde, was zodoende al in 1909 gelegd.²⁸⁸

De informatie die de API door middel van dit landelijke netwerk wist te verzamelen betreffende de situatie waarin Indianen in Peru leefden en werkten, was bijzonder uitgebreid. Nicolás Lynch en Alberto Flores Galindo wijzen beiden op de waarde die de onderzoeksverslagen van de API hebben voor de beschrijving van de onrechtvaardigheden waaronder de inheemse bevolking leefde aan het begin van de eeuw. Behalve de kortere en langere beschrijvingen in 'El Deber' is een uitgave als 'The conduct of the Cerro de Pasco Mining Company' van grote historische waarde geweest.²⁸⁹ Daarnaast waren er nog de verschillende individuele werken van een aantal leden van de API, zoals bijvoorbeeld de thesis van Mostajo over het *enganchesysteem*.²⁹⁰

De meeste leden van de API waren in 1917 gedesillusioneerd wat betreft de verwachtingen die men van de politiek kon hebben. Jaren van zeuren om rechtvaardigheid in de hoofdstedelijke bureaucratie en bij justitie had voor veel *indigenistas* de moeilijkheid van deze

²⁸⁶ Tamayo Herrera, *Amauta y La Sierra*, 35.

²⁸⁷ Ibidem.

²⁸⁸ 'Por primera vez una 'Intelligentsia' verdaderamente nacional, se hizo oír en Lima, por encima de los exclusivismos, las capillas, y los grupos de poder intelectual o político de la capital'. In: Ibidem 30.

²⁸⁹ Flores Galindo gebruikt in zijn *Los mineros de la Cerro de Pasco* (Lima 1974) voor een groot deel bronnen die afkomstig zijn uit de API. Zie noot 11 p. 23 aldaar. Lynch zegt in *El pensamiento social sobre la comunidad indígena en el Perú a principios del siglo XX*, (Cusco 1979) XVI, 'En varios números de su boletín tienen la relación más documentada de las principales luchas campesinas de la época'.

²⁹⁰ Mostajo, *Francisco, Algunas ideas sobre la cuestión obrera: El contrato de enganche* (Arequipa 1913).

aanpak bewezen. De matige weerklank die de API had ontvangen bij de politiek had hen ervan overtuigd dat de problemen dieper lagen en meer structureel waren. Het op een legale manier rechtvaardigheid eisen bleek niet afdoende te zijn en men ging daarom andere wegen bewandelen. Het steunen van opstanden en stakingen werd een gemeengoed onder de *indigenistas*. Daarnaast leidde deze desillusie tot het idee dat de bestrijding van de symptomen -zoals de API had gedaan- weinig kon veranderen. Revolutionaire theorieën over de structurele hervorming van de basis van de maatschappij was hier een logisch vervolg op.

De politieke actie die de API ondernam is -ondanks het pessimisme van sommigen- niet nutteloos geweest. De historicus Thomas M. Davies heeft in zijn boek *Indian integration in Peru*, de gehele Indiaanse wetgeving in de eerste helft van de twintigste eeuw onderzocht en kwam tot de volgende conclusie betreffende de indigenistische activiteit van de API:

‘There is no doubt that the association did help to influence government officials. Senator Capelo’s untiring support of indian legislation was a key factor in many Senate debates. He also used his position to denounce public and private abuse of the Indians. Though difficult to prove, it would appear that much of the legislation in the second decade of the twentieth century as well as in the early 1920s was directly or indirectly influenced by this group. The association became a clearing house for indigenista movement. In this role, it served an important function in the development of a national awareness of the Indians’ plight.’²⁹¹

Nicolas Lynch plaatst de API primair binnen het paternalistische denken, zij was ‘de eerste stem die de stellingen van het paternalistische denken uitbracht’.²⁹² Lynch onderbouwt zijn stelling met een citaat uit een artikel van Capelo, waarin deze zegt dat de Indiaan beschouwd moet worden als een minderjarige die beschermd en opgevoed moet worden:

‘De Indiaanse persoonlijkheid bestaat nauwelijks: de staat zou haar als een minderjarige moeten zien en haar effectief moeten beschermen en bijstaan en haar vervolgens in haar burgerlijke rechten moeten herstellen. Alleen zo kan het nationale politieke en economische probleem van Peru worden opgelost.’²⁹³

Inderdaad is deze uitspraak van Capelo zeer paternalistisch. Ik zou daar aan toe willen voegen dat deze houding aan veranderingen onderhevig was. Het paternalistische uitgangspunt, dat de meeste leden van de API aanhingen in 1909, werd langzaam doch zeker losgelaten. Juist deze

²⁹¹ Davies, *Indian integration*, 55.

²⁹² Lynch, *El pensamiento social*, XVI.

²⁹³ *Ibidem*, XVII

ontwikkeling is van belang voor de generatie denkers die direct volgde op de intellectuelen in de API. De API had door haar uitgebreide aandacht voor de situatie van de inheemse bevolking het beeld dat zij van de Indianen had, bijgesteld. De Indianen kregen een gezicht, een karakter dat verschilde van de gedachte dat zij ‘achterliepen’, ‘gedegeneerd’ waren of ‘stilstonden’. De API heeft een functie gehad waarbinnen oude ideeën werden afgeschud zodat de weg vrij werd gemaakt voor nieuwe en radicalere ideeën.

De eerste stap die de verwijdering van het paternalisme aanduidde werd duidelijk na de breuk met de ‘beroemde achternamen’, de conservatieve bestuursleden in de API. De hispanistische invalshoek die zij hadden op ‘el problema del Indio’, bleek niet te verenigen met het *indigenismo* zoals de API dit uitwerkte. De API wilde klachten van mishandeling en andere onrechtvaardigheden gelijk aanklagen en onder de aandacht brengen. De schuldigen waren echter vaak gelieerd aan de Limeense politieke elite. Voor de carrière van de jonge ‘beroemde achternamen’ in de API was dit niet gewenst.

De tweede stap in de verwijdering van het paternalisme kwam geleidelijker en was minder expliciet. Het vertrouwen dat men moest hebben in de staat en in de creoolse elite om zich belerend op te kunnen stellen, werd met de jaren ondermijnd. De tactiek van aanklagen had alleen in individuele gevallen succes geboekt. Structurele veranderingen werden hiermee niet bereikt. De staat en zij die daaraan gelieerd waren, bleken simpelweg onwillig om haar medewerking te verlenen. De basis van de macht kon niet worden veranderd door de goede wil van een groep *indigenistas*. Het geloof in de creoolse samenleving werd zodoende vervangen door een sterker wordend vertrouwen in de Indianen zelf. Daarmee werd ook het probleem verschoven: van een probleem dat verondersteld veroorzaakt werd door de sociale achterstand van de Indianen werd het een probleem van ongelijke machtsverhoudingen. Zodoende fungeerde de API als een platform dat de discussie helder maakte en een aantal oude ideeën en veronderstellingen naar de vuilnis bracht. Zo maakte zij onbewust de weg vrij voor nieuwe invalshoeken binnen het *indigenismo*.

Gerard Leibner wil Pedro Zulen in een nieuw historisch perspectief zetten.²⁹⁴ In zijn artikel plaatst hij Zulen tussen Gonzalez Prada en Mariátegui in en geeft hem op die manier meer historisch gewicht dan hij tot dan toe had gekregen. De ontwikkeling die Zulen in zijn

²⁹⁴ Leibner, *Pedro Zulen*.

intellectuele denken maakte –van humanitair, liberaal en paternalistisch naar kritisch en radicaal- werd sterk beïnvloed door het werk in de API. Er is een zelfde ontwikkeling te zien in de API als geheel. Leibner gebruikt dan ook standpunten die de API heeft ingenomen om zijn stelling te onderbouwen. De standpunten die de API innam waren niet alleen van Zulen afkomstig, maar werden geformuleerd en goedgekeurd door het hele centrale comité in Lima. De meningsverschillen die er binnen de organisatie bestonden –de ‘conservatieven’ daar gelaten- functioneerde als verhelderend voor de discussie. Dat wil niet zeggen dat alle leden tot de dezelfde conclusies kwamen als Zulen, maar de grote lijn week wel steeds meer af van de oude paternalistische vooronderstellingen. De radicalisering die Leibner bij Zulen aantreft, is daarom een radicalisering van de hele beweging te noemen.

De realiteit waar de API op stuitte, bleek niet te verenigen met het idealisme dat de protagonisten van de beweging dreef. Het gevolg was niet een stroming die zich realistischer opstelde in de structuren van de samenleving, maar eerder een verdergaande radicalisering van het *indigenismo* in de jaren twintig. Het besef dat de basis moest veranderen om de verhoudingen te kunnen veranderen leidde tot radicale linkse ideeën. De afstand tussen de *indigenistas* in de regering en de ideologische *indigenistas* werd steeds groter. De officiële pro-Indiaanse organisatie die onder Leguía werd opgericht,²⁹⁵ kon zich niet verheugen op de medewerking van mensen als Valcárcel, Mariátegui of Haya de la Torre. Mariátegui, die zich als de ultieme *indigenista* opwierp en ook met die titel onsterfelijk is geworden, brak met Haya omdat hij de APRA niet als politieke partij wilde zien. Daarvoor in de plaats stichtte hij de communistische partij. In zijn concept van het socialisme, verhief hij de Indiaanse organisatie van arbeid tot de enige mogelijke oplossing voor de problemen waar Peru mee te kampen had.

Het *indigenismo* is in de twintigste eeuw blijven hangen tussen een idealisering van de Indiaanse gemeenschap als nationale basis voor Peru en een gematigd politiek besef van de noodzaak tot integratie van de inheemse bevolking. Het ‘indianisme’, door Mariátegui geformuleerd als het *indigenismo* vanuit de Indianen zelf, is er bijvoorbeeld nooit gekomen. *Indigenismo* is vandaag de dag een onderwerp van studie voor historici. Het nationale project en ‘el problema del Indio’ zijn echter nog steeds belangrijke maatschappelijke onderwerpen.

²⁹⁵ ‘Patronata de la Raza Indígena’, opgericht in 1922.

Tamayo Herrera wijst op de uniciteit van de situatie waarbij provinciale *indigenistas* samen met de Limeense intellectuelen in de jaren twintig een front vormden in het intellectuele denken. Hiermee wil hij aanduiden dat dit de enige periode was in de Peruaanse geschiedenis waarin de nationale samenwerking op dit gebied aanwezig was. Het is volgens hem wenselijk dat deze situatie zich hersteld: 'Laten we hopen dat we dit herhaald zullen zien in de huidige tijd'.²⁹⁶

Ten eerste zou ik het begin van die samenwerking vroeger leggen, bij de oprichting van de API. Ten tweede is zijn hoop dat deze situatie zich in de huidige tijden zal herhalen mijns inziens te eenzijdig. Het contact en de samenwerking op nationale basis zal zich hopelijk verbreden over de bevolkingsgroepen. Niet alleen over de geografische afstand tussen hoofdstad en provincie, maar ook over de etnische afstand tussen Indianen, mestiezen en creolen.

De manier waarop de API zich opwierp als 'spreekbuis' voor de Indianen was een goed begin om hen een stem te geven. Meer en meer gingen de Indianen zich mengen in de discussie over hun positie. Hun problemen waren echter nooit de problemen van zij die in de positie stonden om er iets aan te doen. Zelfs de creoolse 'spreekbuis' bleek –tot teleurstelling van de API leden zelf- niet in staat de situatie structureel te veranderen. Ook al werd de basis voor de samenwerking tussen de verschillende bevolkingsgroepen al aan het begin van deze eeuw gelegd, de afstand is nooit geheel overbrugd. De pro-Indiaanse intellectuelen werden en zullen worden beïnvloed door de interactie met de Indiaanse gemeenschap, maar degene die spreken zijn nog altijd voornamelijk de creolen. In die zin zou Basadre's typering van de API als 'de stem van het nationale geweten'²⁹⁷ herformuleerd kunnen worden als 'de stem van het creoolse geweten', het geweten van de Indiaanse meerderheid sprak hier immers niet.

²⁹⁶, Tamayo Herrera, *Amauta y la Sierra*, 30.

²⁹⁷ Basadre, *Historia de la república*, vol. XII, 189

Epiloog

De periode 1909-1917 is een slechts een klein stukje van de Peruaanse geschiedenis, zelfs als het wordt geplaatst in de ontwikkelingen tussen 1870-1930. De onderwerpen die de *Asociación Pro-Indígena* aanhaalden en de standpunten die zij en latere *indigenistas* erop na hielden, zijn echter nog steeds zeer relevant. De politieke en culturele scheiding tussen de verschillende bevolkingsgroepen is er nog steeds. Ook is natievorming en identificatie met Peru als vaderland nog steeds een belangrijk thema in de Peruaanse maatschappij. Vandaag de dag is er algemeen stemrecht, maar de burgers worden op straffe van een boete van 100 sol gedwongen te stemmen. Het kloof tussen de politieke bovenlaag en de rest van de bevolking is nog lang niet beslecht.

In de Limeense herfst van 1998, toen ik mijn onderzoek aldaar deed, overheersten twee leuzen de muren van de straten: 'Somos Peru' en 'Somos Vecinos'. Beiden zijn politieke slogans aan de vooravond van gemeentelijke verkiezingen. Ze proberen een saamhorigheidsgevoel aan te wakkeren bij het volk. Kennelijk is dat waar het volk om vraagt, een gevoel van 'erbij horen'. Aan de andere kant verwijst de leus 'Somos Peru' voor gemeentelijke verkiezingen, terug naar de oude scheiding tussen Lima en de provincies. Zei men een eeuw geleden niet al: 'Lima is Peru, Peru is Lima'? Hebben die provincies in die eeuw die volgde dan nog steeds geen stem gekregen? Nee, is het antwoord. De vraag hoe de macht te verdelen over het hele land, is ook vandaag nog een discussiepunt.

Een ander punt dat het hart van de *indigenistas* aan het begin van de eeuw sneller deed kloppen, waren de overheersende buitenlandse investeringen. Zei Pedro Zulen niet in 1913 dat de buitenlanders slechts door het bloed en de tranen van de Peruaanse arbeiders het land kwamen beroven van haar grondstoffen waar de Peruanen zelf niets aan hadden? Zestig jaar later zei de Urugayaan Eduardo Galeano vrijwel hetzelfde in 'De aderlating van een continent'²⁹⁸:

'[Latijns Amerika] staat in dienst van de behoefte van anderen, als bron en opslagplaats van olie en ijzer, koper

²⁹⁸ Eduardo Galeano, *De aderlating van een continent, vijf eeuwen economische exploitatie van Latijns Amerika*, (Mexico 1973, Ned. Vertaling Van Genneep, vijfde druk 1991)

en vlees, fruit en koffie, grondstoffen en voedsel, die bestemd zijn voor de rijke landen die als consumenten veel meer verdienen dan Latijns Amerika als producent.²⁹⁹

‘In de loop van de eeuwen is Latijns Amerika berooft van zijn goud en zijn zilver, zijn salpeter en zijn rubber, zijn koper en zijn olie.’³⁰⁰

In het Peru van vandaag heb ik in gesprekken bij sommigen de angst gehoord dat Japan de volgende is die klaar staat om het land economisch leeg te halen. De Japanse investeringen die volgden op de benoeming van Fujimori als president, doen de Peruanen wederom angstig toekijken hoe buitenlanders industrieën opbouwen en overnemen op hun grond en met hun arbeid. Tegelijkertijd hebben de Peruanen nog steeds een hang naar de Verenigde Staten en Europa, waar veel jongeren hun geluk proberen te beproeven. In het ‘westen’ liggen immers het succes en het moderne leven.

Aan de andere kant wordt er aan de traditionele inheemse cultuur steeds meer aandacht besteed. Machu Picchu en aanverwante archeologische bezienswaardigheden zijn de trots van elke Peruaan geworden. Dat Machu Picchu ondertussen een slagveld van Noord Amerikaanse hotels en archeologen is geworden laat slechts de complexiteit van de Peruaanse natie zien. Ook andere vormen van cultuur uit de Andes worden breed uitgemeten, zoals de muziek, de *artesanías* of de feesten in de dorpen. Opvallend is echter dat het creoolse, stedelijke deel van de bevolking deze cultuur niet veel anders beziet als ik: als een toerist dus. Ze zijn er wel trots op, maar vinden het net zo ver van zich af staan als de meeste Europeanen. Zij –de creolen– willen deze inheemse tradities nu eindelijk als hun eigen geschiedenis zien. Alleen is die geschiedenis voor een groot deel van de bevolking nog steeds de realiteit. Dit maakt de binnenlanden van Peru voor ons westerlingen ‘pittoreske’, en voor de stedelijke Peruanen minstens zo spannend. Wat dat aangaat is er dus nog steeds een grote kloof tussen de creolen en de Indianen, een zichtbaar gat tussen arm en rijk.

De meest opvallende overeenkomst tussen hedendaags Peru en de periode 1909-1917, was te vinden in ‘El Comercio’ van 17 juni 1998. In dit berichtje, met de nadruk op –je, had de volgende kop: ‘Pondrán fin a explotación de mineros en Puno’ (De exploitatie van mijnwerkers in Puno zal gestopt worden). ‘Het informele systeem’, aldus de krant, ‘dat bijna slavernij is en

²⁹⁹ Ibidem, 9.

³⁰⁰ Galeano, *Kroniek van het vuur, vijf eeuwen verbeelding van Latijns Amerika*, (Mexico 1982, Ned. Vertaling

waarbij de arbeiders voor bijna niets werken, zal volgens een ingenieur aldaar, worden afgeschaft.' Het verleden kan bijna niet dichterbij komen. Oftewel; in hoeverre is het verleden nog heden? In Peru staan ouderwetse praktijken als de exploitatie van mijnwerkers naast de grote, moderne supermarkten in Lima, die als standaard bijvoorbeeld edammerkaas verkoopt. Sommige gebruiken waren kennelijk niet in zeven jaar op te lossen, maar ook niet in een eeuw. De *Asociación Pro-Indígena* liep wellicht voor op de tijd.

Het is niet zo dat er helemaal niets is veranderd in een eeuw strijden voor de rechten van de inheemse bevolking. Een demonstratie van studenten tegen Fujimori en voor de democratie, gaf in juni het voorbeeld van positieve veranderingen. Het was de eerste studenten demonstratie waarbij alle universiteiten en hoge scholen samenwerkte, dat wil zeggen de meest elitaire naast de armere staatsscholen. De studenten bleken ten eerste van verschillende afkomst te zijn: niet alleen creolen studeren meer. Tezamen gaven zij een beeld waarbinnen de Indiaanse afkomst van de Peruaanse bevolking zichtbaar was. Op het Plaza de Armas, voor de deur van het regeringsgebouw, gaven zij een spontane voorstelling van Peruaanse cultuur door met trommels en fluiten muziek uit de Andes te spelen.

Indigenismo is een geliefd onderwerp bij historici, de inheemse cultuur bij de kunstliefhebbers en de antropologen en de positie van de Indianen bij de sociologen. Wellicht dat al deze activiteiten tezamen ook de politieke aandacht weer zal vestigen op een probleem dat voorlopig nog niet opgelost is.

BIJLAGE I

Statuten van de API

Versie I

Estatutos, getypt op papier met API merk van de 'secretaris generaal', z.d.1910 . Documentos Varios años 1910-1925 *Archivo Pedro Zulen*, Biblioteca Nacional, Lima.

De *Asociación Pro-Indígena*, wiens voornaamste doel is om het Indiaanse ras uit de verslagen positie te bevrijden waarin zij thans verkeert, en daarnaast haar vóór alles tot een factor van nationale trots te maken. Wij willen de ruimte waarin zij zich bewegen vergroten en ook aan diegene die met deze idealen sympathiseren een plaats bieden waarbinnen efficiënt kan worden samengewerkt. Rest ons een speciale oproep te doen aan deze personen. Wij nodigen hen uit om deel te nemen aan onze werkzaamheden. Met het doel dat iedereen het werk kan doen wat hen het meest aantrekt en om deze samenwerking te preciseren zijn we tot de volgende punten gekomen:

1 Organisatie van avond en/of thuisscholen voor volwassenen, speciaal gericht op het bekend maken van de Indianen met hun rechten en plichten als arbeider, als burger en als sociale factor. Daarnaast zullen zij gewezen worden op de manieren die ze kunnen aanwenden ter verdediging tegen de mishandeling waarvan zij slachtoffer zijn.

2 Een propagandacampagne alsmede effectieve actie tegen alle feesten die het alcoholisme bevorderen en tegen alle andere ondeugden binnen de Indiaanse gemeenschap, die hen slaven maken van ontuchtige bezigheden, het object van onderworpenheid in de dorpen en hen verplicht maakt uitgaven te doen die ver boven hun mogelijkheden uitstijgen.

3 Circulatie en promotie van de van kracht zijnde wetten en verordeningen die ten gunste van de indianen werken; studie van de wetsontwerpen die hierop gericht zijn; en een effectieve campagne tegen de wetsontwerpen die bedoeld zijn om de conditie van de indianen te verslechteren of schade toe te brengen.

4 Studie en propaganda over alles wat het indiaanse ras zal kunnen stimuleren en haar een grotere invloed kan geven in het nationale leven.

5 Verdediging van de indianen tegen de mishandeling door de politieke, administratieve, burgerlijke en militaire autoriteiten, waaraan zij bloot staan en hen bijstaan in hun eisen waar dat mogelijk is.

6 Met nadruk de militaire autoriteiten met de meest effectieve sancties achtervolgen tegen de misdaden die zij begaan in het kader van de navolging van de militaire wetten betreffende rekrutering en ontslag etc.

7 Met nadruk de juridische machten inschakelen ter bescherming van het eigendom van de Indianen, welke

voortdurend door *gamonales* en grootgrondbezitters wordt geschonden.

Versie II

Krantenkniptsel, na 30 jan. 1910, Documentos Varios años 1910-25, *Archivo Pedro Zulen*, Biblioteca nacional, Lima.

De API stelt zich ter verdediging van de sociale belangen van het inheemse ras tot doel.

- A. Het organiseren van een beschermende dienst met in het hele land delegaties onder het bestuur van het centraal comité in Lima.
- B. De juiste klachten en bezwaren onderscheiden met het doel dat de indianen het profijt van de wetten van ons land niet worden ontzegt. Deze wetten gratis beschrijven en verspreiden,
- C. Alles in actie zetten om zo snel mogelijk de justitie voor hen in werking te zetten zodat zij niet meer worden bedrogen en zodat zij een plek in de burgerlijke orde kunnen verwerven.
- D. Het benoemen van een inspecteur die zich op elk moment waar dan ook in het land kan vervoegen om klachten te onderzoeken en het systeem in werking te zetten en dit te rapporteren aan het centrale comité. Wanneer de middelen daartoe niet aanwezig zijn, kan dit door een van de leden van een sub-comité of afgevaardigde die op die plaats aanwezig is gedaan worden.
- E. Door middel van publicaties die verspreid worden, wellicht door een eigen gecreëerd propaganda orgaan, het bekend maken van het werk van de API, het verspreiden en belichten van de bescherming die de wetten kunnen bieden, het respect voor contracten en beloften, de persoonlijke verzekering etc. De zuivere waarheid aan het licht brengen en de morele kracht die publiciteit kan uitstralen onderstrepen.
- F. Door middel van publieke debatten alle vragen die te maken hebben met de sociale verbetering van het inheemse ras bestuderen, alle maatregelen treffen die in onze macht liggen die haar enigszins kan beschermen en vooral het verlagen van de sterfte en het stimuleren van haar fysieke, morele en intellectuele ontwikkeling. Zoals:

Het reglementeren van het *enganche* systeem en het werk in de mijnen en op *haciendas*; maatregelen tegen alcoholisme; maatregelen om de conditie van indianen die vastzitten in gevangenissen te verbeteren; het hygiëniseren van de bevolking; speciale scholen voor de inheemsen; controle over het nakomen van de schoolse reglementen; verplichte militaire dienst; overeenstemming brengen in de militaire regio's; Communicatiemiddelen creëren; maatregelen nemen om de indiaan naar de kust te halen en manieren bedenken hoe dat zou kunnen; overeenstemming verkrijgen over manieren om de *comunidades* te modificeren dan wel te vernietigen;

-De financiële middelen van de API zullen bestaan uit donaties en bijdrages die men maakt en de rente die daaruit voortkomt. De vaste bijdrage voor de leden zal twee sol veertig per jaar bedragen, betaald op een manier die zij zelf voorstaan.

-Elk lid van het comité wordt verwacht lijsten te presenteren met voorstellen voor afgevaardigden in de provincies.

-Aan het comité willen we op voorstel van J. de la Riva Agüero, toevoegen: Luis Alaiza y Paz Soldan, auteur van een universitaire tesis over het leger als opvoedende factor voor de indiaan, en aan Juan Bautista de Lavalle

een propagandistisch artikel vragen.

BIJLAGE II

Contacten

- Anti-slavery and Aborigens Protection Society
- La circular del comite de las conferencias mundiales
- Franse en Engelse 'Anti-slavery' verenigingen blijven contact houden met API
- Indian Rights Asociacion, Philadelphia
- Exposicion Internacional de Panama y el Pacifico, San Francisco.
- 'Oficina Internacional de Sociedades de Protección de indígenas', Genève
- 'Servicio de proteccion a los indios y localizacion de trabajadores nacionales', van het ministerie van landbouw, industrie en commercie, Brazilië
- 'Union Ibero Americano', Madrid
- 'El Comercio de Bolivia', La Paz.
- 'Redención Obrera', Ferreñafe
- 'Sociedad de protección mútua de Huamalianos'
- 'Centro de estudios sociales, Libertad y cultura', Pallasca,
- 'libertad y cultura', San José
- 'libertad y cultura', Cajacay
- 'libertad y cultura', Corongo
- 'libertad y cultura', Otuzco.
- Peruvian Corporation Lda, olv W Morkill,
- 'Sociedad Fraternal de Artesanos e industriales', Cartaz
- 'Federacion Nacional de Preceptores'
- Centro Chupaca, Lima
- Sociedad de Obreros de Morococha, "Union y Trabajo",
- 'Sindicato de obreros zapateros y anexos', Llaucan

Gelieerde dagbladen:

- 'La voz de la Frontera', Juli
- 'El departamento de Ancash', Ancash
- 'La Revolución', Chuquito
- 'La Integridad', Lima
- 'El Sol', Cusco
- 'El Comercio', Cusco
- 'Eco de Junín', Cerro de Pasco
- 'La Sierra', Cusco

BIJLAGE III

Ledenbestand

zoals op te maken uit 'El Deber Pro-Indígena' en de notulen.

Bestuur 1909:

José de la Riva Agüero

Adrian M. Cáceres y Olazo

Pedro Cristobal Villón

Alfredo Gonzalez Prada

José Maduño

Alberto Ulloa y Sotomayor

J. Guillermo Videl

M. Gonzalez Chávez

Pedro Fernando Oviedo

M. Lanbrejo

Pedro Almora

Carlos de los Riva

Oscar Miró Quesada

Pedro S. Zulen.

José de la Riva Agüero

Daniël Alomía Robles

Bestuur 1913:

María Jesús Alvarado Rivero

J. Vitiliano Berroa

Romulo Cuneo Vidál

Marco Aurelio Denegri

Abelardo M. Gamarra

Carlos I. Lissón

Guillermo Olana

Dr. Emilio Sequi

José de la Riva Agüero

Daniël Alomía Robles

Bestuur 1914:

Guillermo Olana

Dr. Emilio Sequi

María Jesús Alvarado Rivero

J. Vitiliano Berroa

Romulo Cuneo Vidál

Marco Aurelio Denegri

Abelardo M. Gamarra

Carlos Valdez de la Torre

Bestuur 1915:

Emilia D. de Gaige

Dr. Emilio Sequi

María Jesús Alvarado Rivero

J. Vitiliano Berroa

Romulo Cuneo Vidál

Marco Aurelio Denegri

Carlos Valdez de la Torre

Carlos I. Lissón

En te vragen:

Victor Andres Belaunde

Sr. Llosa y Rivero

Dr. Francisco Tudela y Varela

Juan Bautista de Lavalle

Pedro Irigoyen

Alberto Ballón Landa

José Madueño

Eduardo G. Lara

Bestuur 1912:

J. Vitiliano Berroa

Dr. Emilio Sequi

Romulo Cuneo Vidál

Abelardo M. Gamarra

Carlos I. Lissón

Guillermo Olana

Socios Activos:

Manuel E. Alvarez Durán
Isaac Ardiles
Margareta Barbeta
José Barra Reinoso
José Gabriël Cosio
Manuel Eloy
J. B. Locky (VS)
Mateo Camacho y Bueno
Eduardo Casavilca Cabrera
Herminio Cisneros Z.
Enrique A. Falcón
Ricardo Ferro
Carlos Flores Galindo
Emilia D. de Gaige
Enrique Gaige
Manuel Gutarra
Emilio Gutierrez de Quantanilla
Enrique Huertas
Honorato Jataco
Martin Jataco
Manuel A. Llanos
Leopoldo A. Medrano y Calderón
Alejandro Mejía
Abel J. Mendez
José Artemio Molina
Victor Nieto
Desidrio Pachas
Lola Zembsch

Próspero Pachas
Celestino Peralta
Hilario Pérez
Elías Ponce Rodriquez
B.César Raez
Miguel U. Reátegui
Rodríguez en Luis Reyes Ewes y G.
J. Angel Rivero Lara
Aurelio Román
Manuel María Romero
José de la Rosa Chumbiauca
Pío Saenz
Isaac Sanchez Silva
Eladio Saravia
Lorenzo Saravia
Abelardo J. Segrestan
Irenarco Segura
Cirilo Sosa
Filomeno Tasayco
Enrique D. Tovar y R.
Matilde de Veintemilla
Apolinario Velarde
Domingo Verastegui
Sofia Villon
Benjamina Wiebe

Afgevaardigden:

Pedro C. Acurio
Luis Felipe Aguilar
J. Amador Valer
Martín Apaza
Camilo Astete
Leandro Atahualpa Espinoza

David Dámaso Atunez
Cristóbal Aragón
J. D. Arrisueño
Camilo Astete
Ezquiel S. Ayllón
Nicanor Berrío
Raul D. Boza

E. Rivero Caballero
Max A. Calderón Gamarra
Isaac Caparó Fernández
M. A. Carrillo
José Felix del Castillo
Manuel F. Castillo
José Castillo Atencio
David Castro Cuba
M. Herminio Cisneros Z.
Francisco Chuquiuanca Ayulo
José Coello y Mesa
Jesús M. Covarrubias
Juan de la Cruz Florez
Santos Cuadrado y Pérez
Arturo E. Delgado
José Angel Escalante
Manuel T. Escalona
Leandro A. Espinoza
Ladislao F. Espinoza
S. A. Espinoza
J. Fernández Hernani
J. Crisóstomo Florez
Andrés A. Freyre
Remigio H. Franco
Carlos R. de la Fuente
Ildefonso Alberto Gadea
Arturo García
Elvira de García
Carlos D. Gibson
Manuel Jesús Graveró
Aurelio C. Guerrero
Venancio Jara y Solórzano
Martín Jataco
Daniel López
Modesto Malaga
Felipe E. Manzanares
José la Madrid
Leopoldo A. Medrano y Calderon
Maximiliano Miranda
Celedonio Monteagudo
Francisco Mostajo

Juan Pablo Munárriz
Antonio P. Munguía
Antonio Enrique Muñoz
Damaso Muñoz
M. A. Nieto
Pedro José Nuñez
Benjamin Pérez Treviño
Juan José del Pino
Jorge Polar
Félix Ponciano Castro
Pedro A. Quintana
Manuel A, Quiroga
Lucas Raguz
Gamaniel D. Ramis
José María Reaño Bocanegra
Ricardo Rivadeneyra
Modesto A. Rivera
E. Rivero Caballero
Constantino P. Rojas
Aurelio Román G.
Julio Rosa Pérez
Manuel Quiroga
Felipe Santiago Rosas
Enrique Rosell
M. P. Ruiz
Feliciano R. Sánchez
J. Sebastián Becerra
J. Francisco Umeres
Carlos Valdez de la Torre
Guillermo Valentine
Andrés A. Vara
José Vega E.
Andrés C. Vera
Florencio P. Vilchez
Nicolás T. Vivar
Marco Aurelio Woolcott
Manuel Zuñiga y Zuñiga

BIJLAGE IV

Woordenlijst

Allyu: Oorspronkelijke naam van de Indiaanse comunidades, die stamt uit het Inca-tijdperk.

Chozo: De 'hut' waarin de Inheemse bevolking leeft.

Comunidades: Communale, boeren samenlevingsvorm die gebruikelijk was onder de Indianen. Onbekend aan de stadse bevolking, wist men niet of deze vorm nu juist belemmerend werkte voor de vooruitgang of niet. Latere indigenistas zagen in de comunidades een vorm van Peruaans communisme.

Creolen: Afstammelingen van de Spanjaarden.

Cura: De dorpspastoor/priester.

Enganche: Het woord komt van *engañar*, bedriegen. Het was een systeem waarbij tussen personen Indianen rekruteerden om te werken op plantages of in de industrie. Daarbij moesten de Indianen een contract tekenen, in het Spaans opgesteld, waarbij ze feitelijk alles verloren wat ze hadden en een schuld begonnen op te bouwen waar ze niet meer van af kwamen.

Gamonales: Lokale potentaat, ook *hacendado* alhoewel dat woord alleen de grootgrondbezitters beslaat. Een *Gamonal* kan ook een industrieel zijn.

Hacienda: Landbouw bedrijf van een grootgrondbezitter, ook wel *latifundio*.

Mayordomo: Door de *Cura* en de plaatselijke autoriteiten aangewezen lid van de gemeenschap die de taak krijgt om religieuze feesten te organiseren en in zijn geheel te bekostigen. Dit moest als een eer worden ervaren, maar was voor de dorpingen een vaak onbetaalbare last.

Mestiezen: Gemengd ras van Indianen en Spanjaarden.

BIJLAGE VI

Originele citaten

Noot 42:

‘La cuestión indígena, que es no sólo una cuestión económica, sino principalmente una cuestión moral, que representa, que simboliza la personalidad histórica y la personalidad ética del Peru, porque el Peru, por misión histórica y por misión ética, está obligado a regenerar y salvar a la raza indígena; la cuestión indígena no está estudiada en la Universidad.’

Noot 69:

‘Una revelación que cambia radicalmente este estado de cosas, tendrá que ser una revolución agraria que logra la subdivisión de las haciendas para que no haya ninguna familia peruana sin su lote de terreno propio. [...] Así, no faltara nunca, a nadie de lograr su pan. ¡Destruyamos el latifundio! He aquí un lema de la futura revolución social peruana.’

Noot 71:

‘Hay que ser rebelde, hay que estar activo, hay que ser valiente y tener la energía de rechazar al que venga a herirnos. Los que abusan, siguen y seguirán abusando porque no hay un mano fuerte que los detenga. El día que un pueblo cansado de sufrir tanto atropello se levante como un solo hombre y haga un escarmiento, ya nadie se atreverá a cometer los mismos abusos.’

Noot 78:

‘Nuestro lugar no está en los congresos eugénéticos, sino en la campaña a favor de la rehabilitación de las razas abatidas y la igualación de todas las estirpes humanas. Hemos entrados hondo en las vías del cruzamiento racial, y la gran ley de la división del trabajo nos autoriza a hacer causa del proceso que hemos comenzado, sin agraviar a los que desarrollan otras posibilidades físicas y morales, con otros precedentes históricos.’

Noot 79:

‘Pueblos debiles! Comprended la voluntad del destino: La presión que sufrís debe tener sobre vos un efecto purificador: la altivez de vuestras costumbres constituirá nuestro título ante la justicia humana. [...] La emancipación de la mujer es un hecho; todo ser que cumple una consigna en la división del trabajo, pierde la dependencia y es libre. Aprendemos que todo se existe de dos partes opuestas, opuesto en carácter y costumbre.’

Noot 115:

‘La economía colonial sería deficiente si nos propusiéramos suputar los cuadales arrancados a la raza indígena, [con violación del religioso respeto con que ella conservaba sus generaciones muertas], no menos irritante y delictuosa que el exterminio consumado en sus generaciones vivas.’

Noot 117:

‘Si bien su régimen comunista llevó el orden, la disciplina, la obediencia y el bienestar, su ideal fue el de tranquilidad en la servidumbre. [...] Los que reputamos supremo valor moral y social el respeto a la personalidad y a la libertad del individuo sostenemos que, [...] hubo de ser de efectos desastrosos a la larga, y que en mucha parte es, responsable de los males que todavía aflige al moderno Peru.’

Noot 118:

‘El régimen del comunismo, los dejó sin propiedades particulares, condenados al servil trabajo forzoso, a permanecer secularmente en la esfera de sus progenitores, extinguiendo todo ideal de prosperidad nacional; reducidos a una dependencia ciega y absoluta, reglamentados todos los actos de su vida, sin libertad ni aún para amar, pues la autoridad era la que determinaba arbitrariamente los matrimonios.’

Noot 122:

‘Porque la indígena no es raza dispuesta para la criminalidad y delincuencia –ordenada y tímida, respetuosa de las leyes, sensitiva y compasiva, no tiene en su temperamento la tentación de los pueblos levantiscos, brutales y agresivos. [...] Porque a la sombra de los castillos feudales el poblano se embrutece.’

Noot 123:

‘La raza indígena es la llamada al cruzamiento con la raza latina, porque en temperamento lleva la condición más apreciable que necesitamos conseguir, que es la persistencia en el carácter. La tenacidad del carácter es uno de los mejores atributos del indio. [...] El defecto de versatilidad y movilidad del carácter latino, debe asociarse a la virtud de constancia y permanencia, que distingue a la raza indígena, para formar el producto, netamente nacional del mestizo selecto.’

Noot 124:

'Es lucha de los elementos constitutivos de nuestra entidad nacional, que si no se llega al equilibrio, á la armonía, á la paz, habremos terminados en el suicidio de la patria.'

Noot 126:

'Se ha tomado hasta ahora el indigenismo como una labor de filantropía hacía seres inferiores, pero vendrá el tiempo en que las razas de color serán las guiantes, hundida la raza blanca en los desastres. Ya se ve al hombre de tipo indígena conservando la herencia de las cualidades propias enriquecido con conocimientos europeos.'

Noot 130:

'Los ferrocarriles salvarán á la patria, dicen algunos. La colonización dicen otros. Las escuelas, aseguran los terceros. La moralidad pública, decimos nosotros.'

Noot 137:

'Hoy que todos los pueblo de la tierra están en comunicación frecuente; hoy que el vapor acorta las distancias, y el telégrafo permite comunicarse instantamente con todos los puntos del globo; hoy que los sentimientos de bondad dominan los esperitus; hoy, puede decirse que la Humanidad toda constituye una sola familia. [...] Para los que aceptan el principio de conquista, está muy lejos de ser cierto que la Humanidad sea una familia. Mientras esas ideas imperen en las altas decisiones de los estados hay que conservar la individualidad de sí misma. [...] Para el cosmopolita: el adelanto, el progreso, son la única aspiración; para el patriota, hay una condicion más: la de que ese progreso, sea de la patria y alcanzado precisamente por la propia raza y en el propio territorio.'

Noot 146:

'El ejército ha sido y será una de las mayores preocupaciones de la API, porque en él late el alma de la raza autóctona y es allí donde la campaña contra los daños morales y físicos á que está expuesta esta raza tiene que rendir algunos de los frutos más preciosos para la dignificación del Peru.'

Noot 169:

'La libertad, Que imposible! Siempre hay que considerar las compatriotas. La libertad solo se consigue con un pueblo de cierto nivel de evolución moral.'

Noot 175:

'Tal es el deprimente cuadro de la psicología nacional. Es inútil que el idio clame incesantemente justicia, es inútil que presente recursos, que acuda donde autoridades políticas y judiciales. [...] Y á los que nos interesa la oprimida raza indígena, solo nos queda dar publicidad á los crímenes contra ella cometidos, hasta levantar una corriente de opinión pública que proteste contra tanta inmoralidad, contra tan horribles delitos, contra tan afrentoso salvajismo.'

Noot 191:

'En nuestra sociedad se ha dado en llamar "campaña difamatoria" el conjunto de comentarios que sobre la historia de la explotación cauchera en los afluentes amazónicos, se han hecho en Europa y Estados Unidos. El público peruano está harto de las impugnaciones deprimentes que repiten innumerables periódicos extranjeros, y ansía oír la voz altiva de los hombres que sepan defender la honra mancillada del país, siendo este un motivo de hacerle acojer con simpatía hasta la palabra de los mismos culpables que niegan su delito.'

Noot 192:

'¿Qué daño puede venirle, pues, al Perú de su inacción en el Putumayo? El de que Norte America, en entente cordial con Inglaterra, entre en el terreno amazonico como tutor de un país que no sabe reprimir un estado de salvajismo de que protesta el mundo civilizado.'

Noot 195:

'La API cumple, pues, el deber de avisar a los braceros del Perú, y en particular a los indígenas, que la causa de su liberación y derechos de ciudadanía continúa hoy, como en la época d la dominación española; y que el amparo que la Constitución y leyes de la república acuerda a todos los habitantes del país, no los comprende a ellos absolutamente.'

Noot 196:

'Sí la propaganda contra el enganche es nula, será necesario ir á la chozo misma del indígena y decirle: No se enganches.'

Noot 197:

‘Hay que ser rebelde, hay que estar activo, hay que ser valiente y tener la energía de rechazar al que venga a herirnos. Los que abusan, siguen y seguirán abusando porque no hay un mano fuerte que los detenga. El día que un pueblo cansado de sufrir tanto atropello se levante como un solo hombre y haga un escarmiento, ya nadie se atreverá a cometer los mismos abusos.’

Noot 200:

‘Unios, clase proletarias de la provincia y amasad vosotros mismos la felicidad que anhelaís; ya que es de valientes y esforzados corazones tomar por la fuerza lo que el derecho natural les asigna y no esperar mansamente la redención de un Jesús que nunca llega.’

Noot 204:

‘Llevar máquinas modernas; acabar con el poblador autóctono y conducir al exterior las riquezas de su territorio, dejando tras de sí la desolación y la miseria, no significa contribuir al adelanto de ningún país.’

Noot 205:

‘[Todos los centros industriales, mineros y agrícolas son propiedades extranjeras en su mayoría, y se alimentan y sostienen con capital extranjero.] Y sobre las ruinas de la patria que fué, hará otra patria, que será de los inmigrantes, no de nosotros, como fué patria de los españoles, no de los indios, la patria que fundó Pizarro.’

Noot 220:

‘No solo el ser muy estricto en la selección de los representantes y directores de su negocio aquí, sino también el organizar una severa y constante vigilancia de todo el personal a cuyo cargo están los trabajos en las minas y la fundición.’

Noot 237:

‘¿Despertarán alguna vez como de un sueño, sintiendo que el Perú, su cuna, su patria, no es región de sombras condenadas, ni lugar de castigos apocalípticos? ¿Nacerá en ellos mismos la chispa redentora que les proporcione valor y energía para conquistar la libertad y la justicia que les corresponde, aunque la indiferencia de sus hermanos las niega? Amén, que así sea.’

Noot 242:

‘Basta de engaños: en Lima no se consigue nada en favor del indio de Puno, ni de los demás departamentos del Perú. En Lima se consigue solamente tropa para sofocar un levantamiento de indígenas exasperados.’

Noot 265:

‘El nuevo Directorio de la API no encontrando medios todavía para continuar la publicación del órgano periodístico, deja mal parado el crédito de la ex-directora que ha reconocido que a los suscritores que han abonado sus cuotas adelantadas por todo el año 1916 se les debe las ediciones correspondientes a los meses de julio, agosto, Setiembre, Octubre, Noviembre y Diciembre, teniendo ellos, en caso de no recibir las, justo derecho de tachar de informal la Empresa de ‘El Deber Pro-Indígena’, lo que sería incompatible con el carácter de escrupulosidad estricta que en nombre de la Asociación ella siempre ha observado.’

Noot 266:

‘Cuando con la esperanza de los infortunados cayó la ‘Asociación Pro-Indígena’, comprendimos cuales eran los intereses que le dieron muerte después de enconada y solapada hostilidad. [...] [La ‘Liga Agraria’] cae también debilitada por los ataques de los pudientes.’

Noot 268:

‘Porque la sociedad con su ojo avizor [...] se estará fijando, sin duda, en los gastos que hacen Pedro S. Zulen y preguntándose de que provienen sus medios y si quizá haya hecho negocio con su propaganda pro-Indígena, como algunos enemigos se atrevieron a insinuarlo de vez en cuando.’

Noot 269:

‘Con franqueza hemos de decir muchos de los más conspicuos miembros de la Asociación Pro-Indígena no habían dado, hace un par de años, ningún pensamiento al problema de la redención de la raza del país, y que solo a abordarlo, con entereza de espíritu, han ido profundizándose cada día más en la convicción de su enorme trascendencia, justamente porque las almas rectas son capaces de reaccionar contra el error y de despertar a la verdad, y no porque nunca yerran o nacen omniscientes, existe en el mundo la esperanza del progreso y la seguridad de evolución.’

Noot 275:

‘Sería más o menos en el año 1927 que asistí a lado de Miguelina a la fiesta de inauguración de la empresa editora ‘Minerva’ de los hermanos Mariátegui.’

Noot 279:

'Sirvió para aportar una serie de fundamentales testimonios al proceso del gamonalismo, determinando y precisando sus tremendas e impunes responsabilidades. Sirvió para promover en el Perú costeño una corriente pro-indígena que prelude la actitud de las generaciones posteriores y sirvió, sobre todo, para encender una esperanza en la tiniebla andina agitando la adormecida conciencia indígena.'

Noot 281:

'No tiene fuerza, no es eficaz, no es coercitiva; su acción es moral, es persuasiva. Quisiera corregir los crímenes y prevenirlos por el estímulo y su medio es la publicidad. ¡El estímulo para corregir la sociedad! Qué hermosa ideología!'

Noot 282:

'[de API] Inquietó constantemente a los poderes gubernativos, políticos, judicial y eclesiástico, a fin de hacer desaparecer un estado de cosas en que las leyes y garantías de la república son solamente escritos y no positivas.'

Noot 283:

'La API estaba abierta a todas las denuncias que pudieron hacerse sobre los abusos cometidos por los gamonales contra los indígenas. [...] Sin embargo no podían exigirles más. Sus dirigentes eran personas honestas y muy humanitarias, pero que no conocían la sierra pues no salían de Lima, por lo que no tenían contacto con el problema indígena de manera directa.'

Noot 284:

'La API tuvo carácter privado y no oficial. Se propuso un apoyo y no un tutelaje en favor de la raza indígena. Se caracterizó por la pureza idealista de sus dirigentes, Pedro S. Zulen, Dora Mayer y Joaquín Capelo. Fue como la voz de la conciencia nacional, muchas veces débil, constantemente desoída y, en algunas ocasiones, recibida con mofa.'

Noot 286:

'En el Cusco el movimiento universitario sirvió como acicate, para despertar el interés por lo local, lo regional y lo indígena, muchos años antes de que el movimiento adquiriera volumen y resonancia en Lima.' [...] 'Las ideas del peru interior empazaron a llegar a Lima hacia 1919-20.'

Noot 293:

'La personalidad del indígena casi no existe: el estado debe considerarlo en la condición de menor y defenderlo y ampararlo eficazmente, hasta restituirlo en sus derechos ciudadanos. Solamente allí está la solución del problema nacional político y económico del Perú.'

Bibliografie

Archivalia:

Sala de investigaciones, Biblioteca Nacional, Lima.

Archief Pedro Zulen.

Noticias API 1909-1911

Libro Copiador, oficios y telegramos de la API, tomo II 1910-1925

Recibidos de la API, 1896-1930

Correspondencia

Instituto Riva Agüero, Lima

Archief José de la Riva Agüero

Correspondencia 1910-1930

Cendoc-Mujer, Lima

Archief María Jesús Alvarado Rivero

Niet gecatalogiseerd
Plakboek, fotoboek

Archief Dora Mayer
Niet gecatalogiseerd
Brieven, foto's

Geraadpleegde tijdschriften en dagbladen en hun vindplaatsen

'El Comercio', 1911-1915, *Sala de Investigaciones, Biblioteca Nacional, Lima*
'La Prensa', 1910-1912, *Sala de Investigaciones, Biblioteca Nacional, Lima*
'La Cronica', 1939-1941, *Sala de Investigaciones, Biblioteca Nacional, Lima*
'El Obrero Textile', 1919, *Centro de documentación, Universidad Católica del Peru, Lima*
'El Deber Indígena', 1912-1917 nrs: 2-6, 9, 14, 16, 18-20, 22-26, 28-31, 34-42, 44-51,
Sala de Revistas, Universidad Católica del Peru, Lima
'El Deber Pro-Indígena', 1912-1916, nrs. 1,4, 7-8, 10, 17, 21,32-33, 43, *Sala de Investigaciones, Biblioteca Nacional, Lima*

Publicaties

- Alvarado Rivero, María Jesús, 'Una carta de Samán', *El Deber*, nr. 29 feb. 1915.
- Anderson, Benedict, *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (Norfolk 1983).
- Arguedas, Alcides, *Pueblo enfermo* (Editorial Puerta del Sol, La Paz 1986, [1909]).
- Basadre, Jorge, 'La herencia de Zulen', in: *Boletín Bibliográfico de la biblioteca de la Universidad Nacional Mayor de San Marcos*, vol. II, 1925-26.
_ *Historia de la República del Perú*, tomo XII (Lima 1968).
_ *La vida y la historia. Ensayos sobre personas, lugares y problemas* (Lima 1981).
- Baud, Michiel, *In de schaduw van de bosrand, over de dekolonisatie van de Latijns Amerikaanse geschiedenis* (CNWS, Leiden 1997).
- Belaunde, Victor Andrés, 'La vida universitaria', in: *Obras completas*, vol. II (Lima 1987) 239-258.
- Camacho y Bueno, M. 'Civilicemos para civilisar', *El Deber*, nr. 6 mrt. 1913.
- Capelo, Joaquín, *La sociología de Lima*, 4 vol. (Imp Masías/La industria, Lima 1895-1902).
_ *El problema nacional de la educación pública* (La industria, Lima 1902).
_ 'Libertad y justicia', *El Deber*, nr. 21 juni 1914.
_ 'El cambio de la base económica', *El Deber*, nr. 28 jan. 1915.
_ 'Las escuelas y nuestra base económica', *El Deber*, nr. 30 mrt 1915.
_ 'El seguro del accidente', *El Deber*, nr. 31 apr. 1915.
_ 'El lobo y sus aullidos', *El Deber*, nr. 34 juli 1915.
_ 'Cuidadanos, no esclavos ni siervos', *El Deber*, nr. 40 jan 1916.
- Chang Rodriquez, E., *La literatura Política de Gonzalez Prada, Mariátegui y Haya de la Torre* (Mexico 1957).
- Chaney, *Significado de la obra de María Jesús Alvarado Rivero* (Cendoc mujer, Lima 1988).
- Chocano, M., *Ideas políticas de Dora Mayer* (Cuadernos culturales, Lima 1988).
- Contreras, Carlos en Jorge Bracamonte, *Rumi Maqui en la Sierra central. Documentos inéditos de 1907* (IEP, Lima 1988).
- Curbelo Botto, *Delerio específico erotomaniaco* (Lima 1980).
- Davis, T.M., *Indian integration in Peru, a half century of experience, 1900-1948* (Lincoln 1974).
- Degregori, C. I., ed., *Indigenismo, classes sociales y problema nacional* (Ediciones CELATS, Lima 1977).
- Degregori, C. I., O. Starn e.a. ed., *The Peru Reader. History, Culture, Politics* (Duke University Press, Durham en Londen 1995)
- Delgado, A. E., 'La influencia del pasado', *El Deber*, nr. 20 mrt. 1914.
- Demelas, M. D. 'Darwinismo a la criolla: El darwinismo social en Bolivia, 1880-1910', *Historia Boliviana*, 1:2 (1981) 55-82.
- Denegri, M. A., 'La disolución de las comunidades', *El Deber*, nr. 18 mrt. 1914.

- Duesta, J. en Renique, J.L., *Intelectuales, indigenismo y descentralismo en el Peru 1897-1931* (Cusco 1984).
- Mc.Envoy, Carmen, *La Utopía republicana. Ideales y realidades en la formación de la cultura política peruana 1870-1919*, (Lima 1997).
- Favre, Henri, *L'indigenisme* (Presses Universitaires de France, Parijs 1996).
- Flores Galindo, A., *Los mineros de la Cerro de Pasco, 1900-1930* (Lima 1974).
 _ Manuel Burga, *Apogeo y crisis de la republica aristocratica* (Ed. Rikchay Peru 1979)
 _ *Buscando un Inca. Identidad y utopía en los Andes* (Lima 1987).
- Gibson, C., 'El Indio en la formación económica nacional', *El Deber*, nr. 9 juni 1913.
- Gonzales, Osmar, 'Los Arielistas frente al problema indígena', *Allpanchis*, 1989 34 163-206.
 _ *Sanchos Fracasados. Los Arielistas y el pensamiento político Peruano* (PREAL, Lima 1996).
- Gonzalez Prada, Manuel, 'Nuestros Indios', 1904 in: *Horas de Lucha* (Mercurio, Lima 1988), 61-78.
 _ 'Discurso en al Politeama', in: *Pajinas libres y horas de lucha* (Ayacucho 1976).
- Gootenberg, Paul, 'Population and ethnicity in republican Peru', *Latin American research review*, 1991, 26-3.
- Graham, R.(ed.), *The Idea of Race in Latin America, 1870- 1940* (Austin, 1990).
- Guaman Poma de Ayala, Felipe, *El primer nueva crónica y buen gobierno* (Siglo Veintiuno, Mexico 1980).
- Gutiérrez de Quantanilla, E., 'El saquero de las Huacas', *El Deber*, nr. 10 juli 1913.
- Hale, C.A., 'Political and Social Ideas', in: Bethel, L., ed., *Latin America, economy and society 1870-1930*, (Cambridge University Press, Cambridge 1986).
- Kapsoli, W., *El pensamiento de la Asociación Pro-Indígena* (Centro las Casas, Cusco 1980).
- Klaïen, Peter, *Modernization, dislocation and Aprismo: Origins of the Peruvian Aprista Party 1870-1932* (Institute of Latin America Studies, Londen 1973).
- Kristal, E., *The Andes viewed from the city. Literary and political discourse on the Indian in Peru, 1848-1930*, (New York 1987).
- Laarse, Rob van der, Arnold Labrie e.a. ed., *De hang naar zuiverheid, de cultuur van het moderne Europa* (Het Spinhuis, Amsterdam 1998).
- Labrie, Arnold, 'Het verlangen naar zuiverheid', in: Laarse, van der, e.a. ed., *De hang naar zuiverheid, de cultuur van het moderne Europa* (Het Spinhuis, Amsterdam 1998) 15-51.
- Lauer, M., *El sitio de la literatura, escritores y política en el Peru del siglo XX* (Mosca Azul, Lima 1989).
- Leibner, Gerard, 'Pedro Zulen: del Indigenismo paternalista al humanismo radical', *European Review of Latin American and Caribbean Studies* dec 1997 63 29-49.
- Leys Stepan, N., *'The hour of eugenics'. Race, gender and nation in Latin America*, (Cornell University Press, Ithaca en Londen 1991).
- Lynch, N., *El pensamiento social sobre la cominidad indígena en el Peru a principios del siglo XX* (Centro las Casas, Cusco 1979).

- Mariátegui, J.C., *La polemica del indigenismo* (Lima 1976).
 _ *Siete ensayos de interpretación de la realidad Peruana* (Biblioteca Amauta, Lima 1996).
 _ *Peruanicemos Peru* (Amauta, Lima 1970).
- Marzal, M., *Historia de la antropología indigenista, Mexico y Perú*, (Pontificia Universidad Católica del Perú, Lima 1981).
- Matto de Turner, Clorinda, *Avés sin nido* (Buenos Aires 1968, [1889]).
 _ *Herencia* (Lima 1974, [1889-1894]).
 _ *Indole* (Lima 1974, [1889-1894]).
- Mayer, Dora, *Estudios Sociologicos* (Callao 1907).
 _ *Estudios sociologicos, el objeto de la legislación* (Callao 1908).
 _ 'La gravedad del asunto del Putumayo', *El Deber*, nr. 3 dec. 1912.
 _ 'El Peru y la obra Pro-Indígena', *El deber*, nr. 10 juli 1913.
 _ 'La química social', *El Deber*, nr. 13 okt. 1913.
 _ *La conducta de la Compañía minera del Cerro de Pasco* (Callao 1913).
 _ 'Por el ejercito', *El Deber*, nr. 21 juni 1914.
 _ 'Representación nacional', *El Deber*, nr. 22 juli 1914.
 _ 'Trabajo barato', *El Deber*, nr. 23 aug. 1914.
 _ 'Manía educacionista', *El Deber*, nr. 28 jan. 1915.
 _ 'La cuestión Indígena, dos cartas interesantes', *El Comercio*, ed. tarde, 25 aug. 1911.
 _ 'Los ignorantes de la ley', *El Deber*, nr. 36 sept. 1915.
 _ 'A los Indios de Puno', *El Deber*, nr. 37 okt. 1915.
 _ 'La Sociedad Auxilliadora de la Infancia', *El Deber*, nr. 37 okt. 1915.
 _ 'Una declaración necesaria', *El Deber*, nr. 43 apr. 1916.
 _ 'El numero 43 de El Deber Pro-Indígena', *El Deber*, nr. 44 mei 1916.
 _ 'De la historia de la Asociación Pro-Indígena', *El Deber*, nr. 46 juli 1917.
 _ 'Historia de las sublevaciones en Puno', *El Deber*, nr. 48 sept. 1917.
 _ 'De la historia de la Asociación Pro-Indígena', *El Deber*, nr. 46 juli 1917.
 _ 'Pro-Indígena', *La Crítica*, nr. 10 27 jan. 1918.
 _ 'Carta de Dora Mayer al congreso Nacional de mujeres para la promocion de una paz permanente', *La Crítica*, nr. 21 7 juli 1918.
 _ 'La guerra y las razas', *La Crítica*, nr. 22 18 juli 1918.
 _ *El indígena Peruano. Estudio sociologico* (Callao 1918).
 _ 'Labor nacionalista', *La Crítica*, nr. 112 15 mrt. 1920.
 _ *El indígena Peruano a los cien anos de la republica libre e independiente* (1921).
 _ *Zulen y yo* (Lima 1925).
 _ *El Oncenio de Leguía* (Callao 1932).
 _ *Memorias*, Rosa Bocciolini, Y. Cadia, R. Jiménez en M. Pinto ed. (Lima 1992).
- Mostajo, Francisco, *Algunas ideas sobre la cuestión obrera: El contrato de enganche* (Arequipa 1913).
 _ 'Contra un argumentación trivial', *El Deber*, nr. 4 jan. 1913.
- Morse, R.M., 'La Lima de Joaquín Capelo, un archetipo Latino Americano', in: Capelo, J., *Lima en 1900. Estudio crítico*. (IEP, Lima 1973).
- Muñoz Cabrejo, Fanni, 'Las diversiones y el discurso modernizador, los intentos de formacion de una cultura burguesa en Lima (1890-1912)', *Allpanchis*, 49-1997.
- Ortega, J., *Crítica de la identidad. La pregunta por el Peru en su literatura* (Mexico 1988)
- Pino, J. J. del, 'La pleitomanía indígena', *El Deber*, nr. 5 feb. 1913.
 _ 'La pleitmomanía Indígena III', *El Deber*, nr. 19 apr. 1914.
 _ 'El pronunciamiento de Huamanga', *El Deber*, nr. 25 okt. 1914.
- Portocarreto, Gonzalo M., 'El fundamento invisible: Funcion y lugar de las ideas racistas en la República Aristocrática', in: Panfichi, A., en F. Portocarreto, ed., *Mundos interiores: Lima 1850-1950* (Lima, Universidad del Pacifico, 1995) 119-156.

- Portocarrero, Ricardo, 'La república Aristocrática', in: R. Portocarrero en A. Castro, *Entre la República Aristocrática y la patria nueva* (Sur, Casa de Estudios del Socialismo, Lima 1996) 9-29.
- Pike, F. B., *The modern history of Peru*, (Weidenfeld and Nicolson, London 1967).
 _ *Politics of the miraculous in Peru: Haya de la Torre and the spiritualist tradition* (Lincoln 1986).
- Renan, Ernest, *Wat is een natie?* (1882) (Plus Ultra, Amsterdam, vert. 1945)
- Renique, J. L., *Los sueños de la sierra. Cusco en el siglo XX* (CEPES, Lima 1991).
- Ritzer, George, *Classical sociological theory* (Maryland 1992).
- Riva Agüero, José de la, *Obras Completas, epistolario*, XIV CAB-CUS, vol.II (Instituto Riva Agüero, Lima 1997).
- Sanchez, L.A., *La polémica del indigenismo* (Lima 1976).
- Segrestan, A. J., 'El estacionarismo', *El Deber*, nr. 3 dec. 1912.
- Shakespeare, William, 'The tempest', W.J. Craig ed., *The complete works of William Shakespeare* (Londen 1990).
- Stabb, M.S., *In quest of identity. Patterns in the Spanish American Essay of ideas 1890-1960* (Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1967).
- Schwegman, 'Het diabolische gezicht van Italië. De zonderlinge geschiedenis van dr. Cesare Lombroso,' in: Laarse, van der, e.a. ed., *De hang naar zuiverheid, de cultuur van het moderne Europa* (Het Spinhuis, Amsterdam 1998) 123-139.
- Tamayo Herrera, José, *El pensamiento indigenista, antología*, (Lima 1981).
 _ *El indigenismo Limeño. 'La Sierra y Amauta', similitudes y diferencias (1926-1930)* (Cuadernos de Historia, Lima 1988).
 _ *Historia social e indigenismo en el altiplano* (Lima 1982).
- Tord, L.E., *El indio en los ensayistas Peruanos 1848-1948* (Ed. Unidas, Lima 1978).
- Torre Gonzalez, A. de la, 'Para la discusión', *El Deber*, nr. 28 jan. 1915.
- Tovar y R., E. D., 'Chuquicamata', *El Deber*, nr. 25 okt. 1914.
- Tudela y Varela, F., *Socialismo Peruano, estudio sobre las comunidades indígenas* (Imp. La Industria, Lima 1905).
- Tupac Amaru, 'El problema Indígena', *La Prensa*, 14 sept. 1910.
- Urban, G., Sherzer, J., ed., *Nation states and Indians in Latin America* (Austin University of Texas Press, Texas 1991).
- Valcárcel, Luis A., *Memorias* (IEP, Lima 1981).
- Villavincencio, V. Modesto, 'El valor intelectual de Zulen', *Boletín Bibliográfico de la biblioteca de la Universidad Nacional Mayor San Marcos*, vol. II, 1925-26, 5-6.
- Vitaliano Berroa, J., 'La cuestión obrera y la problema Indígena', *El Deber*, nr. 11 aug. 1913.
- E. Weber, *Peasants into Frenchmen, the modernization of rural France 1870-1914* (Stanford 1976).
- Zulen, Pedro, 'Como celebramos nuestro centenario?', *El Deber* nr. 1 okt. 1912.

- _ 'Estado de los abusos', *El Deber*, nr. 2 nov. 1912.
- _ 'Memoria del secretario, 3a parte', *El Deber*, nr. 2 nov. 1912.
- _ 'Memoria del secretario', *El Deber*, nr.14 nov. 1913.
- _ 'La ciencia, el arte y el ideal del educador', *El Deber*, nr. 22 juli 1914.
- _ 'Memoria de la secretaria general', *El Deber*, nr. 26 nov. 1914.
- _ 'La Asociación Pro-Indígena', *La Prensa*, (Lima) 12 sept. 1915.
- _ 'Destruyamos el latifundio', *La Autonomía*, Nr. 19 nov. 1915.

Zonder persoonlijke ondertekening uitgegeven door de API:

- _ 'Comité Directivo', *El Deber*, nr. 2 nov. 1912.
- _ 'Informaciones', *El Deber*, nr.3 dec. 1912.
- _ 'Comité directivo', *El Deber*, nr. 16 jan. 1914.
- _ 'Comité Directivo', *El Deber*, nr. 17 feb. 1914.
- _ 'Comité Directivo', *El Deber*, nr. 18 mrt 1914.
- _ 'Comité Directivo', *El Deber*, nr. 19 apr. 1914.
- _ 'Informaciones', *El Deber*, nr. 24 sept. 1914.
- _ 'Informaciones', *El Deber*, nr. 26 nov. 1914.
- _ 'Comité directivo', *El Deber*, nr. 28 jan. 1915.
- _ 'La Asociación Pro-Indígena, los sucesos de Llaucan', *El Comercio*, 12 feb. 1915.
- _ 'Informaciones', *El Deber*, nr. 29 feb. 1915.
- _ 'Comité directivo', *El Deber*, nr. 31 apr. 1915
- _ 'Informaciones', *El Deber*, nr. 34 juli 1915.
- _ 'Los males sociales tienen siempre cura', *El Deber*, nr. 33 juni 1915.
- _ 'Comité directivo', *El Deber*, nr. 31 apr. 1915
- _ 'Informaciones', *El Deber*, nr. 31 apr. 1915.
- _ 'Informaciones', *El Deber*, nr. 35 aug 1915.
- _ 'Comité Directivo', *El Deber*, nr. 38 nov. 1915.
- _ 'Informaciones', *Deber*, nr. 39 dec. 1915
- _ 'Nota necrológica', *El Deber*, nr. 40 jan. 1916.
- _ 'Reglas para los delegados', *El Deber*, nr. 41 feb. 1916.
- _ 'Comité Directivo', *El Deber*, nr. 42 mrt. 1916.
- _ 'Informaciones', *El Deber*, nr. 47 aug. 1917.